

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ І ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

Матеріали Міжнародної науково-практичної
конференції (м. Луцьк, 14 жовтня 2022 р.)

Міністерство освіти і науки України
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет міжнародних відносин
Кафедра міжнародних економічних відносин та управління проектами
Центр студій Європейського Союзу

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ І ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

**Матеріали Міжнародної науково-практичної
конференції (м. Луцьк, 14 жовтня 2022 р.)**

Електронне видання на CD-ROM

With the support of the
Erasmus+ Programme
of the European Union

Луцьк
Вежа-Друк
2022

УДК 327-044.247:339.92(082)

Є 24

Рекомендовано вченою радою
Волинського національного університету імені Лесі Українки
(протокол № 13 від 21.10.2022 р.)

Рецензенти: **Чужиков В. І.** – доктор економічних наук, професор, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародних зв'язків ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана»;
Савош Л. В. – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин Луцького національного технічного університету.

Європейська інтеграція і транскордонне співробітництво [Електронний ресурс] : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Луцьк, 14 жовтня 2022 р.) / за ред. А. О. Бояра ; Волинський національний університет імені Лесі Українки, Факультет міжнародних відносин, Кафедра міжнародних економічних відносин та управління проектами, Центр студій Європейського Союзу. – Луцьк : Вежа-Друк, 2022. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 2,50 Мб.

ISBN 978-966-940-433-6

У збірнику матеріалів конференції висвітлюються актуальні проблеми європейської інтеграції та транскордонного співробітництва, які були розглянуті на Міжнародній науково-практичній конференції в м. Луцьку 14 жовтня 2022 р., проведеної в межах проєкту «Кафедра Жана Моне «Студії ЄС у ВНУ імені Лесі Українки» програми Європейського Союзу Еразмус+ (№ 611478-ERP-1-2019-1-UA-ERPJM0-CHAIR). Розглядаються теоретико-методологічні проблеми розвитку європейської інтеграції та транскордонного співробітництва, розкриваються питання та проблеми вивчення основних напрямів секторальної та горизонтальної політик Європейського Союзу, нові виклики європейської інтеграції України, а також особливості розвитку інституцій ЄС та правові аспекти євроінтеграційних процесів тощо.

Збірка розрахована на широке коло фахівців із міжнародних відносин, суспільних комунікацій та регіоналістики, спеціалістів, котрі працюють у структурних підрозділах органів державної влади й управління, істориків, політологів, економістів, студентів і викладачів, а також усіх, хто цікавиться проблемами розвитку міжнародних економічних відносин.

УДК 327-044.247:339.92(082)

ISBN 978-966-940-433-6

© Волинський національний університет
імені Лесі Українки, 2022
© Колектив авторів, 2022

ЗМІСТ

Історичні та політичні аспекти європейської інтеграції

<i>Маруховська- Картунова О. О. Терещук В. І.</i>	Українська формула миру В. Зеленського як необхідна складова європейської інтеграції	5
	Інституційний вимір формування європейської панрегіональної медіа-системи	9
<i>Дудко К. А.</i>	Медійний вимір інформаційної політики Швейцарії	11

Секторальні та горизонтальні політики ЄС

<i>Козак Л. С., Федорук О. В. Скороход І. С., Сніжок С. Ю. Korolchuk Lessia</i>	Модернізація економічної політики Європейського Союзу: сучасні виклики та перспективи	15
	Стан та динаміка розвитку органічного ринку в країнах ЄС	18
	Institutional and legal mechanism for the prevention of illegal migration in the EU in the current realities of world politics	20
<i>Волкова О. Г.</i>	Оподаткування праці нерезидентів: світовий досвід для України	23
<i>Патійчук В. О., Ціплячук А. Л., Ціпошук С. А. Медина А. В.</i>	Сучасні проблеми розвитку туризму в країнах ЄС	25
	Міжнародний туризм в умовах пандемії Covid-19	29
<i>Кулик С. М.</i>	Спортивна тематика на банкнотах країн Європи	31

Інституції та управління в ЄС

<i>Єні О. В.</i>	Причини створення європейської прокуратури	35
<i>Кучинська О. П.</i>	До питання співробітництва між Європейською прокуратурою та прокуратурою України	37

Європейське транскордонне співробітництво та відносини Україна–ЄС

<i>Бугіль С. Я.</i>	Розвиток транскордонного співробітництва України у сфері сільського зеленого туризму у межах європейської політики добросусідства	41
<i>Засєкін О. В.</i>	Україна як транзитна зона для товарообміну між Європою та Азією	44
<i>Тагієв А. С.</i>	Представницькі органи кримських татар у період євроінтеграції	46

Чернявська Д. С.	Види соціальної допомоги громадянам України в країнах Європейського Союзу в умовах війни	49
Острогляд Д. А.	Правові аспекти ввезення гуманітарної допомоги в Україну	52

Новітні виклики європейської інтеграції України

Маруховський О. О.	Вступ України в НАТО: найновітніші виклики євроатлантичної інтеграції України	55
Бояр А. О.	Статус країни-кандидата на вступ до ЄС та нові можливості для України	58
Крупка Т. А.	Виклики та перспективи євроінтеграції України в контексті російської військової агресії	61
Кицюк І. В.	Корпоративна соціальна відповідальність: новітні виклики та можливості в умовах європейської інтеграції України	63
Кухарик В. В., Ліпич С. В.	Проблеми реалізації економічної дипломатії України	67
Науменко Н. С.	Торівля та ритейлінг в умовах війни	69
Фіщук І. О.	Аграрний сектор економіки України під час війни: тенденції та пріоритети	72
Красуля Н. В.	Біогаз як світова альтернатива «російській трубі»	74

Європейський вимір проектного менеджменту в Україні

Руда М. В.	Роль євроінтеграційного курсу України у побудові бізнес-моделей на засадах сталого розвитку	77
Гайдай Г. Г.	Методичні підходи до оцінювання ефективності стратегії економічного розвитку країни в умовах євроінтеграції	80
Спіцина А. Є.	Розвиток персоналу транспортної сфери в умовах євроінтеграції	84

ІСТОРИЧНІ ТА ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

УДК 327.57

О. О. Маруховська-Картунова – кандидат філософських наук, доцент, зав. секції суспільних наук кафедри іноземних мов та загальноосвітніх дисциплін Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

УКРАЇНСЬКА ФОРМУЛА МИРУ В. ЗЕЛЕНСЬКОГО ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Визначено актуальність теми дослідження проблем досягнення миру особливо в умовах повномасштабної російської агресії проти України. Наведено приклади із творів плеяди мислителів-миротворців про засудження війн та заклики до збереження «вічного миру» між державами. Проаналізовано сутність та складено схему основних положень п'яти умов формули миру в Україні В. Зеленського, які він запропонував 21.09.2022 р. на сесії Генасамблеї ООН. Встановлено, що втілення в життя цієї формули миру виступає сьогодні необхідною складовою на шляху до європейської інтеграції України.

Ключові слова: формула миру, ідея про «вічний мир», європейська інтеграція, Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ).

Marukhovska-Kartunova O. O. The ukrainian peace formula of V. Zelensky as a necessary component of european integration. The relevance of the topic of research into the problems of achieving peace is determined, especially in the conditions of full-scale Russian aggression against Ukraine. Examples are given from the works of a galaxy of peace-making thinkers about the condemnation of wars and appeals for the preservation of "eternal peace" between states. The essence of the five conditions of V. Zelenskyi's peace formula in Ukraine, which he proposed on September 21, 2022 at the session of the UN General Assembly, was analyzed and an outline of the main provisions was drawn up. It has been established that the implementation of this peace formula is today a necessary component on the way to European integration of Ukraine.

Key words: peace formula, idea of "eternal peace", European integration, Parliamentary Assembly of the Council of Europe (PACE).

Актуальність теми дослідження проблем досягнення миру більш ніж очевидна, вона завжди впродовж усієї історії існування людства, починаючи з давніх давен, особливо з епохи Відродження та Нового часу й до сьогодні, була важливою та чутливою особливо під час війни та збройних конфліктів. Тому сьогодні в складних умовах повномасштабної російської агресії проти України найактуальнішою проблемою є повна перемога над ворогом, встановлення миру, відновлення безпеки українських громадян та територіальної цілісності держави.

Мета цього дослідження полягає в тому, щоб розглянути еволюцію поглядів на проблеми пошуку «вічного миру» відомих мислителів епохи Відродження та Нового часу, переосмислити ті їх ідеї, які не втратили сьогодні своєї актуальності та можуть допомогти запобіганню ескалації війн і збройних конфліктів та сприянню досягнення та збереження миру між державами. Відповідно, важливим завданням дослідження є також проаналізувати основні положення п'яти умов формули миру в Україні та в усьому світі Президента України Володимира Зеленського, які він запропонував

21.09.2022 р. у своїй промові на 77-й сесії Генасамблеї ООН. При цьому одним із завдань дослідження є визначення того, що втілення в життя цієї української формули миру виступає сьогодні необхідним складником на шляху до європейської інтеграції України.

Результати дослідження. Показово, що актуально для сьогодишнього часу воєнного стану звернутися до «золотої скарбниці» творчої мудрості минулих поколінь відомих мислителів і державних діячів епохи Відродження та Нового часу, які присвятили свої численні філософські трактати проблемам засудження війн та збереження миру, таких, як: Еразм Ротердамський (1464–1536): твори «Війна мила тим, хто її не зазнав» (1500) та «Скарга Миру» (1517); Гуго Гроцій (1583–1645): твір «Про право війни і миру» (1625); Уільям Пенн (1644–1718): твір «Досвід про сьогодишній та майбутній мир у Європі шляхом створення європейського Конгресу, Парламенту чи Палати держав» (1693); Шарль де Сен-П'єр (1658–1743): твір «Проект вічного миру в Європі» (1713–1717); Жан-Жак Руссо (1712–1778): твір «Судження про вічний мир» (1782); Ієремія Бентам (1748–1832): твір «План загального і вічного миру» (1853); Імануїл Кант (1724–1804): твір «До вічного миру» (1795); Фрідріх фон Генц (1764–1832): твір «Про вічний мир» (1800 р.); Йозеф Гєррес (1776–1848): твір «Загальний мир – ідеал» (1798) та ін.

Одного із перших із вищеназваної плеяди мислителів-миротворців слід назвати Е. Ротердамського, який у своєму філософському трактаті «Скарга Миру» (1517) ганебно засуджував тих правителів, які розпочинали кровопролитні війни, стверджуючи, що «на війні панують запеклі негідники, а ті, кого в мирні дні зрадили б ганебній карі, під час війни заправляють найважливішими справами» [5, с. 54]. Все більшого значення й актуальності особливо сьогодні в умовах жорстокої російської агресії проти України набуває його справедливий заклик до миру: «Нехай усі люди одноставно піднімуться проти війни, нехай усі піднімуть проти неї свій голос. Нехай усі люди публічно й приватно прославляють, звеличують і вселяють ідею Миру» [5, с. 50].

Величезний внесок у розвиток ідеї про «вічний мир» зробив видатний німецький філософ І. Кант, який у своєму всесвітньо відомому трактаті «До вічного миру» (1795) гостро засуджував несправедливу або «винищувальну» війну, слушно стверджуючи, що така війна «привела б до вічного миру лише на велетенському кладовищі людства» [2, с. 209]. Головну провину за розв'язання воєн він покладав на «глав держав, які ніколи не можуть пересититися війною».

Певний внесок у становлення ідей про запобігання війнам, про досягнення та збереження миру зробив громадський діяч епохи Нового часу В. Пенн, який свої зусилля зосереджував на пошуках шляхів досягнення та збереження спільного миру саме для європейських держав і це було прообразом майбутнього процесу європейської інтеграції. Так, В. Пенн зазначав, що «суверенні правителі Європи» повинні організувати «за доброю згодою зустріч їхніх представників на загальному Конгресі, у Палаті держав чи в Парламенті та встановити там норми права їх взаємного дотримання государями» та на розгляд «необхідно виносити конфлікти між тими чи іншими державами» [3, с. 120–121]. Йшлося наприкінці XVII ст. про необхідність створення міжнародної регіональної, зокрема, Європейської організації з досягнення та збереження миру, й це вже був своєрідний ескіз, прообраз Ліги Націй та ООН.

Впровадження цієї прекрасної омріяної минулими поколіннями мислителів ідеї про «вічний мир» та екзистенційної для України перемоги над росією у цій жахливій війні, а також досягнення та збереження справедливого миру на довгі роки,

необхідно проаналізувати сутність та основні положення універсальної формули миру від України, яку запропонував для реформування ООН Президент України Володимир Зеленський 22 вересня 2022 р. У своєму виступі на Генасамблеї ООН він виклав п'ять основних умов України щодо «чесного та справедливого миру» як своєрідні кроки світового демократичного співтовариства у відповідь на широкомасштабне російське вторгнення в Україну, масові вбивства мирних жителів, ракетний терор та ядерний шантаж рф. Як слушно зазначав Президент, ця українська формула миру «може спрацювати не тільки для нас, а й для всіх, хто може опинитись у схожих із нашими обставинах», «не тільки для нас, українців, а й для всього світу» [1]. Ця українська формула миру В. Зеленського складається з основних п'яти умов миру: 1) покарання; 2) захист життя; 3) відновлення глобальної безпеки та територіальної цілісності України; 4) гарантії безпеки; 5) рішучість боротися. Нижче наведена розгорнута схема (рис. 1), яка складена за текстом виступу В. Зеленського на Генасамблеї ООН [1].

Рис. 1. Формула миру В. Зеленського (складено автором за: [1])

Відомо, що першим пунктом формули миру В. Зеленського є покарання росії за усі численні злочини проти України, такі як: злочин агресивного вторгнення, порушення кордонів, ракетний терор проти мирних українців, масові вбивства, катування та насилля громадян на окупованих територіях і т. п. Саме тому західні країни постійно посилюють економічні та торгові санкції проти агресора, а у Верховній Раді України підготували законопроект із закликом до ООН, парламентів та урядів, до Європейського Союзу та Ради Європи щодо створення спеціального міжнародного трибуналу щодо воєнних злочинів росії проти України [6]. Особливу увагу привертає також те, що 13.10.2022 р. Парламентська Асамблея Ради Європи (ПАРЄ) ухвалила одностайно голосами 99 % депутатів важливу для України та всієї Європи резолюцію, в якій російська федерація названа терористичним режимом, який порушує міжнародне право та загрожує безпеці України та Європи. Причому як відомо, ПАРЄ є «єдиною міжнародною організацією, яка вигнала рф зі своїх лав, на що не спромоглися поки ніхто, у т. ч. ООН» [5] і це дає достатню підставу стверджувати, що українська формула миру Президента України В. Зеленського, в якій деякі елементи вже працюють, є необхідною складовою європейської інтеграції, яка наближає нашу країну до якнайшвидшого вступу в Європейський Союз.

Висновки. Таким чином можна зробити висновок, що актуальність теми досягнення та збереження миру між народами завжди з часів епохи Відродження та Нового часу до сьогодення була, є й буде найбільш важливою та екзистенційною проблемою для кожної суверенної держави та її громадян, які мріють жити без війн у коаліції демократичних європейських держав і прагнуть стать повноправними членами Європейського Союзу та НАТО.

Джерела та література

1. Зеленський виступив на Генасамблеї ООН. Повний текст. (22.09.2022). URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3576838-zelenskij-vistupiv-na-genasamblei-oon-povnij-tekst.html> (Дата звернення: 05.10.2022).
2. Кант И. К вечному миру. (1795). *Трактаты о вечном мире* / сост. И. С. Андреева, А. В. Гулыга. СПб.: Алетейя, 2003. С. 205–241.
3. Пенн У. Опыт о настоящем и будущем мире в Европе путем создания Европейского Конгресса, Парламента или Палаты государств. *Трактаты о вечном мире* / сост. И. С. Андреева, А. В. Гулыга. СПб.: Алетейя, 2003. С. 115–135.
4. Російський режим – терористичний: прийнято Резолюцію ПАРЄ. (13.10.2022). URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/214623_rosyskiy-rezhim--teroristichniy-priynyato-rezolyutsyu-par (Дата звернення: 13.10.2022).
5. Роттердамський Э. Жалоба Мира, отовсюду изгнанного и поверженного (1517). *Трактаты о вечном мире* / сост. И. С. Андреева, А. В. Гулыга. СПб.: Алетейя, 2003. С. 29–59.
6. У Раді готують звернення щодо створення спецтрибуналу для Росії (04.10.2022). URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/radi-gotuyut-zvernennya-shchodo-stvorenniya-1664915761.html> (Дата звернення: 09.10.2022).

ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР ФОРМУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПАНРЕГІОНАЛЬНОЇ МЕДІА-СИСТЕМИ

Формування європейської макрорегіональної медіа-системи тісно пов'язано з діяльністю інституцій, що забезпечували кооперацію телерадіомовних організацій регіону. Функціонування цих інституцій мало виразну політичну складову, пов'язану з особливостями міжнародної ситуації на Європейському континенті в різні періоди ХХ–ХХІ століття (Друга світова війна, Холодна війна, агресія росії проти України).

Ключові слова: мас-медіа, міжнародні відносини, Європа.

Tereshchuk V. I. Institutional dimension of formation european pan-regional media system. The formation of the European macro-regional media system is closely related to the activities of the institutions that ensured the cooperation of regional broadcasting organizations. The functioning of these institutions had a distinct political component related to the peculiarities of the international situation on the European continent in various periods of the 20th and 21st centuries (the Second World War, the Cold War, Russian aggression against Ukraine).

Key words: mass media, international relations, Europe.

Європейська медіа-система є найстарішою в світі – її витoki пов'язані із заснуванням у 1925 р. Міжнародного союзу мовлення (англ. *International Broadcasting Union, IBU*) – альянсу європейських радіомовників. Бурхливий розвиток радіомовлення поставив Союз перед необхідністю вирішувати досить широкий спектр проблем – від юридичних до соціокультурних. Одним із ключових викликів стали процеси націоналізації радіомовних компаній у більшості європейських держав, що відбивали їхнє бажання посилити контроль над цим засобом масової комунікації у складних умовах міжвоєнного періоду. Тим не менш, кількість членів IBU у 1938 р. складала 59 дійсних та асоційованих членів, включаючи американські компанії та організації [6, с. 266].

Події Другої світової війни поклали край функціонуванню Союзу. Захоплене нацистською Німеччиною обладнання, що належало IBU, почало використовуватися для моніторингу радіомовлення Союзних держав; радіомовні компанії окупованих країн перейшли під контроль Німеччини або її колаборантів. У таких умовах зі складу IBU вийшло 13 членів, і в Союзі лишилися фактично лише радіомовні організації країн Осі та підконтрольних їм територій [1, с. 12]. Це підірвало довіру до організації, поставивши по завершенні війни питання про її долю в нових умовах.

Подальший розвиток подій був відображенням процесів, що відбувалися у післявоєнній Європі, а саме поділом Європи та початком Холодної війни. У березні 1946 р. були скликана Інформаційна нарада європейських радіомовних організацій, у якій взяли участь 20 країн, у т. ч. Радянський Союз. Попри ухвалене нарадою рішення зберегти IBU, переглянувши його структуру відповідно до нових реалій, СРСР виступив із вимогою розпуску Міжнародного мовленнєвого союзу, утворивши натомість нову організацію. Під його тиском відповідне рішення було ухвалене, й нова інституція – Міжнародна радіомовна організація (OIR, з 1960 р. OIRT) – була конституювана 28 червня 1946 р. з 28 членами, включаючи СРСР, окремо 7 радянських республік, а також підконтрольні СРСР країни ЦСЄ. Вочевидь, існування організації з очевидним домінуванням Радянського Союзу, яка претендувала на статус загальноєвропейської, а в перспективі – й світової, не влаштувало західно-

європейські країни, й у листопаді 1949 р. 11 радіомовних організацій, зокрема, Бельгії, Італії, Нідерландів, Франції, вийшли з OIR [1, с. 12; 6, с. 268–271]. Ця подія ознаменувала розкол європейської медійної системи на контрольовану СРСР східноєвропейську (соціалістичну) систему та західноєвропейську систему.

Цей розкол, що тривав аж до зникнення соціалістичного табору й самого Радянського Союзу, відзначався двома компонентами, що впливали з характеру міжнародних відносин у регіоні періоду Холодної війни, наслідки яких відчуваються дотепер. Першим є створення окремої контрольованої Москвою медіа-системи, існування якої (в інституціональному вимірі) доповнювало інші структури т. зв. соцтабору (РЕВ, ОВД), й на збереження (відновлення) якої (принаймні, на пострадянському просторі) Росія в останні десятиліття витратила чимало зусиль. Другим компонентом є інформаційне протистояння за допомогою транскордонного радіомовлення, успішні практики якого з боку США та низки західноєвропейських країн переконливо продемонстрували величезну роль мас-медій у впливі на громадську думку та підтримці зовнішньополітичних акцій за кордоном, і, вочевидь, стали свого роду прикладом для створеної адміністрацією Путіна пропагандистської машини.

Усвідомлення необхідності створення своєї, незалежної від СРСР та соціалістичного блоку організації, мало наслідком проведення у британському місті Торкі конференції західноєвропейських мовників, скликаній за ініціативи Бі-Бі-Сі. На ній 12 лютого 1950 р. було засновано Європейський союз мовлення (European Broadcasting Union, EBU) зі штаб-квартирою у Женеві. Крім того, у травні того ж року було розпущено Міжнародний мовленнєвий союз, а його майно передано EBU [6, с. 271–272].

Від початку свого створення EBU, попри фактичне виключення з європейської медійної системи країн соцтабору (а можливо, й у наслідок цього), не обмежувалася виключно європейським континентом, а інкорпорувала сусідні (стосовно Європи) країни, включаючи країни Близького Сходу та Північної Африки. Основною формою співпраці країн-членів Європейського мовленнєвого союзу стала мережа телевізійного обміну Євробачення (англ. *Eurovision*).

Активний обмін телепрограмами між учасниками дав змогу в епоху до появи транскордонних ЗМК одним країнами «бачити світ» через перспективу інших, що, серед іншого, значною мірою сприяло утворенню західноєвропейської (а згодом і загальноєвропейської) медіа-системи як інтегральної сутності. Водночас, як зауважив Т. Грін, менші країни, які не мали змоги самостійно одержувати інформацію за кордоном, споживали набагато більше матеріалів із мережі обміну, а ніж медійно потужні країни – приміром, у 1970 р. Австрія прийняла 2808 телевізійних сюжетів, Швейцарія – 2569, тоді як ФРН – лише 528 [4, с. 77]. Тобто мав місце дисбаланс інформаційних потоків і певне домінування медійної продукції більш розвинених (у медійному плані) країн. Крім того, існувала практика обмінів між Євробаченням та мережею країн соцтабору Інтербачення, що певною мірою забезпечувало зв'язок між двома європейськими медійними системами.

У цьому контексті варто відзначити особливу роль Фінляндії – єдиної країни, чий державний мовник Yleisradio (YLE) був членом як EBU, так і OIRT, включаючи участь в обох мережах телевізійного обміну – Євробачення (з 1959 р.) та Інтербачення (з 1965 р.). Як і у зовнішній політиці, Фінляндія використовувала телерадіомовлення, щоб позиціонувати себе як «будівника мостів між Сходом і Заходом» [5].

Після розпаду СРСР та соціалістичного табору зник сенс існування окремої східноєвропейської інституції поряд з успішно функціонуючим EBU. Як наслідок, у жовтні 1992 р. під час позачергової сесії OIRT було ухвалено рішення про саморозпуск організації з 31 грудня, з подальшим входженням її членів в Європейський союз мовлення.

На сьогодні, за даними офіційного сайту EBU, дійсними членами союзу є 112 телерадіомовних організацій із 56 країн, до числа яких входять практично всі країни європейського континенту, у т. ч. Азербайджан, Вірменія, Грузія та Туреччина, країни Північної Африки (Алжир, Єгипет, Лівія, Марокко, Туніс), низка країн Близького Сходу (Ізраїль, Йорданія, Ліван). Асоційованими членами EBU є 31 телерадіокомпанія з 19 країн світу (Австралія, Бангладеш, Бразилія, Гонконг, Грузія, Іран, Казахстан, Канада, Китай, Куба, Республіка Корея, Маврикій, Малайзія, Нова Зеландія, Оман, Сирія, США, Чилі, Японія).

Членство у Європейському союзі мовлення в останні роки набуло політичного забарвлення. Так, у травні 2021 р. Виконавча рада EBU проголосувала про призупинення членства державної Білоруської телерадіокомпанії БТРК через «серйозні та виняткові проблеми», пов'язані із дотриманням основних цінностей Союзу, як-от свободи слова, незалежності та підзвітності [2]. Після початку рф війни проти України EBU відсторонила росію від участі у щорічному пісенному конкурсі «Євробачення», й у відповідь ВГТРК, Первый канал и «Радиодом “Останкино”» (ЗМІ, що представляли росію в EBU) заявили про свій вихід із Союзу, результатом чого стало рішення Виконавчої ради EBU про призупинення повноважень цих трьох членів, зокрема, відсторонення їхніх представників від роботи в управлінських структурах союзу, включаючи Виконавчу раду та всі статутні комітети [3].

Джерела та література

1. EBU 50th Anniversary. *European Broadcasting Union*. 2000. P. 12. URL: https://www.ebu.ch/CMSimages/en/publications_50_e_tcm6-12446.pdf (дата звернення: 22.09.2018).
2. EBU Executive Board agrees to suspension of Belarus member BTRC. *European Broadcasting Union*. 2021, 28 трав. URL: <https://www.ebu.ch/news/2021/05/ebu-executive-board-agrees-to-suspension-of-belarus-member-btrc> (дата звернення: 11.09.2022).
3. EBU statement on Russian members. *European Broadcasting Union*. 2022, 1 берез. URL: <https://www.ebu.ch/news/2022/03/statement-on-russian-members> (дата звернення: 11.09.2022).
4. Green T. *The Universal Eye*. New York: Stein and Day, 1972. 276 p.
5. Pajala M. *Intervision Song Contests and Finnish Television between East and West*. URL: https://www.academia.edu/5775175/Intervision_Song_Contests_and_Finnish_Television_between_East_and_West (дата звернення: 11.09.2022).
6. Sherman Ch. E. *Turmoil and transition in international broadcasting organizations: 1938–1950*. *Journal of Broadcasting*. 1971. Vol. 15, Issue 3. P. 265–273.

УДК 659.3:323(494)

К. А. Дудко – студент 3 курсу ОП «Суспільні комунікації» факультету права та міжнародних відносин Київського університету імені Бориса Грінченка
Науковий керівник: В. І. Терещук – доктор політичних наук, доцент, завідувач кафедри міжнародної журналістики Київського університету імені Бориса Грінченка

МЕДІЙНИЙ ВИМІР ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ ШВЕЙЦАРІЇ

Швейцарія посідає особливе місце в європейській спільноті. Провадячи політику нейтралітету, країна, однак, не залишається осторонь суспільно-політичних процесів, що

відбуваються на європейському континенті. Не є виключенням і медіа-політика. Швейцарська міжнародна медіа-платформа swissinfo.ch активно співпрацює з Європейським союзом мовлення та групою міжнародних суспільних ЗМІ DG7, а також бере участь у формуванні міжнародного іміджу країни. Традиційно високими є значення Всесвітнього індексу свободи преси, що підтверджується високим рівнем довіри швейцарців до національних мас-медіа.

Ключові слова: мас-медіа, інформаційна політика, Швейцарія.

Dudko K. A. The media dimension of the information policy of Switzerland. Switzerland possesses a special place in the European community. Pursuing a policy of neutrality, the country, however, does not remain aloof from the socio-political processes taking place on the European continent. Media policy is no exception. The Swiss international media platform swissinfo.ch actively cooperates with the European Broadcasting Union and the DG7 group of international public service media, and participates in shaping the country's international image. The indicators of the World Press Freedom Index are traditionally high, which is confirmed by the high level of trust of the Swiss in the national mass media.

Key words: mass media, information policy, Switzerland.

Аналіз медійного виміру інформаційної політики Швейцарії варто почати з міжнародного мовлення Швейцарії, яке представлено декількома медіа ресурсами, найпопулярнішим з яких є swissinfo.ch. Це інформаційно-новинна платформа, що є підрозділом Swiss Broadcasting Corporation (SBC). Вона публікує інформацію про бізнес, науку, культуру та суспільство у Швейцарії, зокрема, матеріали, присвячені питанням швейцарців, які живуть за кордоном. Матеріали перекладено на 10 мов: німецьку, французьку, італійську, англійську, іспанську, португальську, російську, арабську, китайську та японську, які потенційно охоплюють 75 % населення по всьому світові. Крім того, swissinfo.ch містить роз'яснювальні матеріали, стосовно політичних особливостей Швейцарської Конфедерації, які роблять акцент на прямій демократії та нейтралітеті. Статус недержавної асоціації, яка складається з чотирьох секцій, кожна з яких представляє окремий мовний регіон Швейцарії, є аргументом на користь неупередженості репортажів [2].

Матеріали публікуються десятима мовами, які, за оцінками самої платформи, потенційно охоплюють 75 % населення по всьому світові. Національні мови, німецька, французька та італійська, об'єднані в єдиний редакційний підрозділ. Його роль полягає в тому, щоб надавати експертне висвітлення національної політики та суспільних проблем. Команда журналістів англійської служби зосереджується на матеріалах, які висвітлюють роль Швейцарії у світі. Іспанська, португальська, російська, арабська, китайська та японська мовні служби відбирають сюжети, створені швейцарською або англійською мовами, які найбільше відповідають їхнім цільовим регіонам, і надають необхідний контекст, щоб бути зрозумілими. Ці редакційні групи також повідомляють про відносини між Швейцарією та країнами в їхньому мовному регіоні чи регіонах [2].

Останні роки швейцарське іномовлення робить інтенсивні кроки у напрямі інтеграції в європейський медіапростір. У 2021 р. swissinfo.ch долучилась до спільного з Європейським союзом мовлення EBU проєкту «Європейська перспектива». Він дає змогу обмінюватися новинами між ресурсами іномовлення інших країн-учасниць, що сприяє активному поширенню інформації та «взаємопіару». За перші вісім місяців на веб-сайтах було опубліковано близько 6,5 тис. повідомлень, а кількість переглядів перевищувала 45 млн. [1]. Це позитивним чином вплинуло на збільшення рівню обізнаності про Швейцарію за кордоном. Окрім того, проєкт об'єднує журналістів, які співпрацюють із метою протистояння дезінформації, що, як з'ясувалось у 2021 р., після пандемії COVID-19 збільшила свій вплив на громадськість Швейцарії. За оцінками швейцарців, основними каналами поширення

фейкової інформації є платформи соцмереж, серед яких Facebook та Whatsapp. Але завдяки довірі швейцарців до традиційних ЗМІ, вони не зазнали руйнівного впливу дезінформації, як засвідчило дослідження Research Institute for Public Sphere and Society Цюріхського університету [3].

Крім співпраці з EBU, у 2021 р. swissinfo.ch була прийнята в групу міжнародних суспільних ЗМІ DG7, предметом діяльності якої є покращення співпраці між компаніями іномовлень, що фінансуються державою. Разом із ABC Australia, BBC World Service Group, CBC/Radio-Canada, Deutsche Welle, France Médias Monde, NHK World-Japan та USAGM швейцарська swissinfo.ch вирішуватиме глобальні проблеми ЗМІ [6].

Варто зазначити, що у Швейцарії немає суто державних мас-медіа, оскільки жодна новинна компанія не фінансується виключно державою напряду. Проте існує обов'язковий «медійний збір», який розподіляється серед ЗМІ. Таким чином, швейцарці контролюють функціонування ЗМІ. Від 2019 р. кожна родина має сплачувати 365 швейцарських франків щороку [7].

Враховуючи вищезазначені факти, високий рівень залученості громадянського суспільства до контролю суспільно-політичних питань та результати Всесвітнього індексу свободи преси (World Press Freedom Index), можна стверджувати, що загальний імідж роботи ЗМІ є достатньо позитивним.

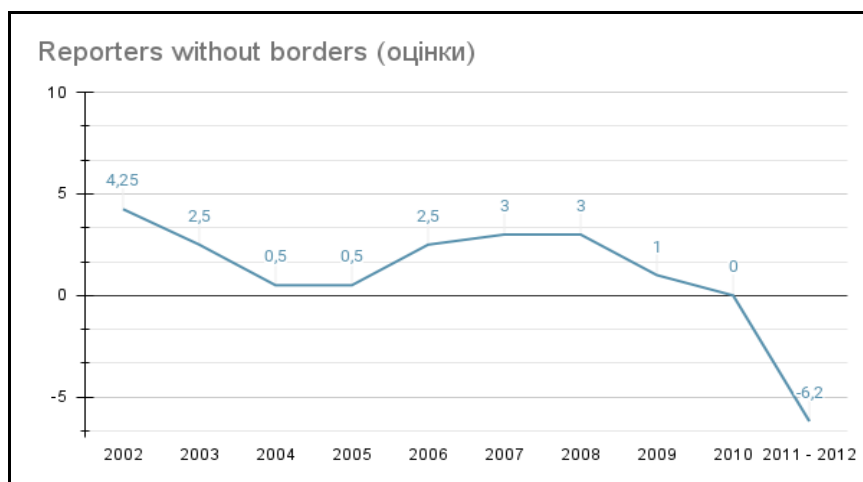

Рис. 1. Динаміка значень Всесвітнього індексу свободи преси для Швейцарії (графік побудовано автором на основі [4])

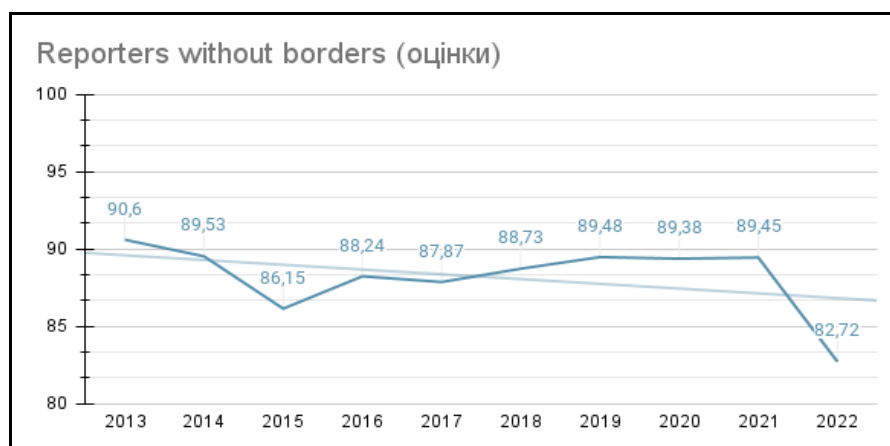

Рис. 2. Динаміка значень Всесвітнього індексу свободи преси для Швейцарії за новим форматом оцінювання (графік побудовано автором на основі [4])

Індекс свободи преси оцінює наступні показники: політичний контекст, правову базу, економічний контекст, соціокультурний контекст та безпеку (журналістів). Результати індексу демонструють високі оцінки свободи ЗМІ у Швейцарії (рис. 1 і 2). Згідно з оновленою оцінювальною шкалою індексу (з 2013 р.), упродовж останніх 9 років оцінка свободи трималася на найвищому рівні good (85–100), але у 2021 р. спостерігається падіння показника на 6,73 бали (рис. 2). Оцінювальна шкала за 2002–2013 рр. передбачає надання найнижчої кількості балів найкращому результату (рис. 1), згідно з якою Швейцарія демонструє впевнене зростання.

Важливою ланкою у просуванні позитивного міжнародного іміджу Швейцарії є автономний структурний підрозділ FDFA (департамент закордонних справ) Presence Switzerland, який розпочав свою роботу у 2012 р. Він здійснює комунікаційну роботу у співпраці зі швейцарськими представництвами за кордоном, у координації з конкретними департаментами та із залученням приватних осіб усередині країни й за кордоном [5].

Джерела та література

1. A European perspective. *European Broadcasting Union*. URL: <https://www.ebu.ch/eurovision-news/european-perspective> (дата звернення: 17.09.2022).
2. About SWI. *swissinfo.ch*. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/about-us/45607290> (дата звернення: 17.09.2022).
3. Eisenegger M., Vogler D. Main Findings – The coronavirus pandemic as a catalyst for the structural crisis of journalism. *Research Center for the Public Sphere and Society (fög) / University of Zurich*. URL: https://www.foeg.uzh.ch/dam/jcr:32273d94-b6b7-4520-8e94-69d5c7631947/Main_Findings_2021.pdf (дата звернення: 17.09.2022).
4. Index. *RSF*. URL: <https://rsf.org/en/index> (дата звернення: 17.09.2022).
5. Presence Switzerland. *Federal Department of Foreign Affairs FDFA*. URL: <https://www.eda.admin.ch/eda/en/fdfa/fdfa/organisation-fdfa/general-secretariat/presence-switzerland.html> (дата звернення: 16.09.2022).
6. SWI swissinfo.ch joins DG7 international public media network. *SWI swissinfo.ch*. 2021, 21 december. URL: <https://www.swissinfo.ch/eng/swi-swissinfo-ch-joins-dg7-international-public-media-network/47207714> (дата звернення: 16.09.2022).
7. The new radio-television fee from 2019. *Federal Office of Communications OFCOM*. URL: <https://www.bakom.admin.ch/bakom/en/homepage/electronic-media/radio-and-television-fee/reception-fees/system-of-fees-and-amendments-to-the-system/the-future-fee-collection-system.html> (дата звернення: 16.09.2022).

СЕКТОРАЛЬНІ ТА ГОРИЗОНТАЛЬНІ ПОЛІТИКИ ЄС

УДК 658.3:338.1

Л. С. Козак – кандидат економічних наук,
професор, завідувач кафедри «Економіка»
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна;

О. В. Федорук – кандидат економічних
наук, доцент кафедри «Економіка»
Національного транспортного університету,
м. Київ, Україна

МОДЕРНІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Єдина економічна політика ЄС базується на дотриманні державами-членами критеріїв конвергенції на єдиних для всіх країн напрямках економічної політики, пакті стабільності та зростання, а також на національних програмах стабілізації. Економічна політика Європейського Союзу заснована на тісній координації економічної політики країн-членів, на внутрішньому ринку та визначенні загальних цілей.

Ключові слова: економічна політика, Європейський Союз, транспортна інфраструктура, сталий розвиток, інноваційний потенціал.

Kozak L. S., Fedoruk O. V. Modernization of the economic policy of the European Union: modern challenges and prospects. The single economic policy of the EU is based on compliance by the member states with the convergence criteria on the directions of economic policy common to all countries, the pact of stability and growth, as well as on national stabilization programs. The economic policy of the European Union is based on the close coordination of the economic policy of the member states, on the internal market and the definition of common goals. Economic policy is the activity of the state government, a set of measures and restrictions of a legal nature to create favorable conditions in the economy for the purpose of effective interaction of economic subjects, rooting out negative factors of economic development.

Key words: economic policy, European Union, transport infrastructure, sustainable development, innovation potential.

Постіндустріальна економіка, до якої перейшли країни ЄС, передбачає зростання сфери послуг як у структурі ВВП, так і в структурі зайнятих. Водночас промисловість залишається ключовою сферою економіки Союзу, матеріальною базою та важливим інструментом інтеграції країн-членів та угруповання загалом у глобальну економіку, а рівень розвитку промисловості значною мірою визначає якість життя населення європейських країн.

Економічна політика ЄС здійснюється за такими напрямками: торгівля, промисловість, сільське господарство, транспорт, рух факторів виробництва, регулювання відносин між суб'єктами міжнародної економіки в межах ЄС.

Промислова політика спрямована на підвищення конкурентоспроможності промисловості країни ЄС. Для цього створюються такі умови: сприяння структурній перебудові відповідно до науково-технічного прогресу; заохочення ініціативи та розвитку підприємництва, особливо малих і середніх підприємств; сприяння співпраці

між підприємствами; стимулювання інноваційної політики, впровадження наукових досліджень і нових технологій у виробництво.

У регулюванні промислового розвитку країн ЄС головна роль належить економічним заходам. Одним із дієвих інструментів регулювання є податкова політика. Зміна податкових ставок здійснюється вибірково з огляду на конкретну ситуацію. Іншими заходами підтримки підприємства є: дотації підприємцям; пільгові довгострокові кредити та гарантії; залучення державних коштів для фінансування проєктів у галузі будівництва, оновлення технології й реорганізації підприємств; забезпечення державними контрактами, що гарантує ринок збуту.

Стратегічними орієнтирами промислової політики ЄС мають виступати такі:

- збільшення інвестиційної підтримки промислової політики, зростання її ролі у підвищенні конкурентоспроможності європейської промисловості на глобальному ринку, сприяння оновленню та модернізації матеріальної бази промисловості;

- посилення інноваційного складника промислової політики, удосконалення механізмів реалізації стратегічних напрямів інноваційної діяльності, реалізація ефективної політики стимулювання інновацій на промислових підприємствах, що сприятиме зростанню промислового виробництва та неоіндустріалізації європейської економіки;

- подальший розвиток кластерного підходу до розвитку промисловості, що дасть змогу поєднати науково-технологічний, інноваційний та виробничий потенціали промисловості з метою отримання значного синергетичного ефекту в економіці;

- перехід від галузевої до корпоративно-кластерної структури економіки, кластерної організації навчальної, наукової та виробничої діяльності сприятиме досягненню цілей промислової політики держави та забезпечить комплексний підхід до вирішення проблем соціально-економічного розвитку;

- трансформація виробничих процесів і бізнес-моделей з урахуванням нових досягнень науки та техніки, впровадження у виробництво передових ресурсозберігаючих технологій, широкий розвиток «зеленої» та енергоефективної промисловості як із метою охорони навколишнього середовища, так і з метою забезпечення сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності європейської промисловості на глобальному ринку [1].

Європейська практика свідчить, що рівень економічного розвитку країни визначається посиленням інноваційних процесів на регіональному рівні та зростаючою інтелектуалізацією основних чинників виробництва. Інтенсивність проведення наукових досліджень і розробка на їх основі новітніх технологій, впровадження їх у всі сфери економіки й розвиток міжнародної інтеграції в науково-виробничій сфері є стратегічною ціллю економічного розвитку ЄС. Причому інтелектуальні ресурси поряд із новітніми технологіями не лише визначають перспективи економічного зростання, а й є показником рівня економічної незалежності та добробуту країни [2].

Аграрна політика є важливою складовою частиною економічної стратегії ЄС. Метою політики є збільшення продуктивності сільськогосподарського виробництва завдяки підтримки технічного прогресу, забезпечення раціонального розвитку сільського господарства, оптимального використання факторів виробництва, особливо людської праці. Важливого значення набуває стабілізація ринку сільськогосподарських регулярних поставок і збуту продукції за доступної для споживача ціни.

Крім того, в країнах ЄС наявне сприяння міжнародному рухові факторів виробництва. Ліквідуються обмеження на пересування капіталу та робочої сили між державами-членами. Лібералізується також рух капіталу між державами-членами та третіми країнами. Лібералізація руху капіталу включає прями та портфельні інвестиції, надання фінансових послуг і допуск цінних паперів на ринки капіталу.

Соціальна політика ЄС має на меті сприяння зайнятості, покращення якості життя та праці працівників країн-членів. Вона спрямована на забезпечення соціального захисту населення, боротьбу з безпідставним звільненням працівників. Серед цілей соціальної політики одне із чільних місць займає покращення умов праці, захист здоров'я та безпека працівників [4].

Складовою частиною соціальної політики ЄС є розвиток якості освіти. Ця політика, зокрема, передбачає викладання та широке розповсюдження мов держав-членів, мобільність студентів та викладачів, визнання дипломів навчальних закладів усіх країн-членів, обмін інформацією та досвідом із питань освіти. Особливого значення надається розвитку молодіжних обмінів між країнами. Важливим елементом соціальної політики є сприяння професійній підготовці, яка розцінюється як ефективний засіб адаптації до змін у виробництві, а також як засіб полегшення інтеграції в ринок праці.

Незважаючи на наявні розбіжності в підходах до класифікації моделей соціальної політики та відмінності у їх змісті, члени Європейського Союзу розвивають свою економіку у напрямі забезпечення високого рівня та стандартів життя, забезпечення високого рівня соціального захисту, освіти й якості здоров'я, подолання бідності та нерівності. Моделлю соціальної політики України має стати побудова моделі соціально орієнтованої економіки, в основі якої мають бути покладені високі стандарти рівня життя людей, котрі максимально повно враховують й відповідають соціальним нормам ЄС.

Зовнішньоекономічна політика ЄС спирається на угоди, що укладено з іншими країнами в контексті міжнародних правових норм, зокрема, норм і принципів, що розроблені ООН, СОТ, МВФ. Зовнішня політика спрямована на захист спільних цінностей, основних інтересів, незалежності та цілісності Європейського Союзу.

Політика в галузі транспорту й зв'язку спрямована на утворення єдиної інфраструктури в просторі ЄС. З цією метою розроблено й впроваджено спільні правила щодо перевезень вантажів і пасажирів між державами-членами, встановлено єдині тарифи. Ліквідуються всі будь-які перешкоди на шляху перевезень від країни до країни.

Транспортна система ЄС стикається зі зростаючою конкуренцією на світових транспортних ринках, що швидко розвиваються. Чимало європейських компаній відносять до світових лідерів у сфері транспортної інфраструктури, логістики, виробництва транспорту, його обладнання та ІТ-систем управління перевезеннями. Задля збереження передових позицій компаніям ЄС необхідно прогнозувати напрями розвитку транспортних систем світу у руслі Industry 4.0 та сміливо впроваджувати інноваційні рішення [3].

Таким чином, інновації на транспорті сприяють створенню кардинально нових робочих місць, покращанню стану довкілля, розвитку науково-технічного прогресу, підвищенню інвестиційної привабливості та іміджу країн загалом. Це також драйвер економічного зростання та стартова площадка для переходу до Третьої промислової революції та Industry 4.0.

Джерела та література

1. Вітер І. І. Стратегічні орієнтири промислової політики ЄС у XXI столітті. *Стратегія розвитку України*. 2015. № 1. С. 32–42.
2. Луцків О. М. Програмно-стратегічне забезпечення реалізації інноваційної політики ЄС. *Регіональна економіка*. 2017. № 2. С. 132–141.
3. Маценко О. М., Гаврилова В. В., Гайтина М. В., Шиян А. С. Інновації на транспорті ЄС у руслі INDUSTRY 4.0. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2017. № 4. С. 20–27.
4. Слюсаренко К. В., Садовенко М. М. Соціальна політика ЄС: сучасні виклики та перспективи. *Економічний аналіз*. 2017. Т. 27, № 1. С. 80–90.

І. С. Скороход – доктор економічних наук, професор кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки;
С. Ю. Сніжок – студентка 6 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

СТАН ТА ДИНАМІКА РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОГО РИНКУ В КРАЇНАХ ЄС

Сучасний стан розвитку соціально-економічних процесів вимагає підвищення рівня продовольчої безпеки держав, зокрема забезпечення населення якісними, екологічно безпечними продуктами харчування. Тому останні десятиліття тенденції розвитку зеленого виробництва та технологій стрімко поширюються по всьому світу. У сільському господарстві ці тенденції призвели до швидкого розвитку органічного ринку. Виробництво органічної продукції з кожним роком набуває все більшої актуальності через велику кількість екологічних, економічних та соціальних переваг порівняно з традиційним сільським господарством. Мета статті полягає у дослідженні динамічних процесів на ринку органічної продукції в країнах Європейського Союзу.

Ключові слова: органічна продукція, динаміка розвитку органічного ринку, ринок органічної продукції, Європейський Союз.

Skorokhod I. S., Snizhok S. Yu. State and dynamics of development of organic market in EU countries. The current state of development of socio-economic processes requires increasing the level of food security of states, in particular, providing the population with high-quality, ecologically safe food products. Therefore, in recent decades, trends in the development of green production and technologies have been rapidly spreading throughout the world. In agriculture, these trends have led to the rapid development of the organic market. The production of organic products is becoming increasingly relevant every year due to the large number of ecological, economic and social advantages compared to traditional agriculture. This is due to the fact that the intensive method of farming, which is currently the most widely used in the world, causes a destructive effect on the environment, and almost completely depletes natural resources, making them unsuitable for agriculture.

Key words: organic products, dynamics of organic market development, organic products market, European Union.

Екологічні проблеми сьогодні надзвичайно актуальні на національному та міжнародному рівнях. ЄС став базовою платформою для формування єдиної екологічної стратегії та розвитку європейських принципів, а також національних систем екологічного законодавства. Враховуючи екологічну ситуацію в світі, уряди країн ЄС приділяють велику увагу безпеці та екологічності продукції. Тому в останні десятиліття особливого значення набуло вдосконалення законодавчої бази контролю за екологічністю продукції [5].

Сільське господарство є однією з основних складників сталого розвитку. Органічне сільське господарство – це система виробництва, яка підтримує здоров'я ґрунтів, екосистем і людей. Тобто органічна продукція – це продукція сільського господарства, що виготовляється відповідно до затверджених стандартів, які передбачають мінімізацію або повну відмову від використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів росту та штучних харчових домішок.

Серед країн, що найбільшою мірою усвідомили значення проблеми харчування та нестачі ресурсів, стали країни ЄС. Низкою країн та зокрема на ринку Співтовариства було прийнято низку програм, доктрин щодо виробництва та технологій вирощування сільськогосподарських культур [3].

На окремому рівні в ЄС перебуває питання виробництва екологічно безпечної продукції. Провідні країни Європи (Німеччина, Франція, Данія) за останні роки не лише розробили програми розвитку органічного сільського господарства, а й створили ефективний механізм щодо стимулювання та зацікавлення суб'єктів господарювання аграрного напрямку в переорієнтації на органічне (екологічно безпечне) виробництво, а також стосовно залучення інвестицій у цей напрям.

У 2020 р. загальна площа, доступна для вирощування органічних культур в ЄС, оцінювалася в 14,7 мільйонів гектарів (без урахування городів). У 2020 р. органічне рослинництво становило 9 % від загальної використовуваної сільськогосподарської площі ЄС. Ця частка варіювалася від найвищих показників у 25,7 % в Австрії (табл. 1), 22,4 % в Естонії та 20,3 % у Швеції до менш, ніж 3,0 % у Болгарії та Ірландії та з низьким рівнем 0,6 % на Мальті [7].

Таблиця 1

Площа земель органічних культур та їх питома вага у загальному обсязі сільськогосподарських угідь держав ЄС у 2017–2020 рр.*

Країна	2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.	
	млн га	%	млн га	%	млн га	%	млн га	%
Іспанія	2,08	8,73	2,25	9,28	2,35	9,66	2,44	9,98
Франція	1,74	5,99	2,03	7,01	2,24	7,72	2,52	8,71
Італія	1,91	14,67	1,96	15,17	1,99	15,16	2,09	15,97
Німеччина	1,14	6,82	1,22	7,34	1,29	7,75	1,59	9,59
Австрія	0,62	23,37	0,64	24,08	0,67	25,33	0,68	25,69
ЄС-27	12,06	7,48	12,99	8,03	13,79	8,49	14,73	9,08

* Складено авторами за: [8].

Загалом в Європі близько 430,8 тисяч виробників органічної продукції (343,6 тисяч із них – в ЄС). Кількість органічних виробників зростає на 2,8 % в Європі та на 5 % в ЄС. Найбільші за кількістю виробників країни – Італія, Франція, Іспанія, Німеччина та Греція [6].

Протягом останніх років спостерігається значне зростання ринку органічної продукції в країнах Європи. Загальний обсяг Європейського ринку органічної продукції у 2019 р. становив 45 млрд євро, з яких 41,4 млрд євро припадало на країни Євросоюзу. За період із 2005 до 2019 рр. він в абсолютному вираженні зріс із 10 млрд євро до 41,4 млрд євро, тобто в 4 рази. Середній темп росту ринку при цьому становив 636 млн євро на рік. Європейський Союз є другим найбільшим єдиним ринком органічної продукції у світі після США (44,7 млрд євро) [1].

Протягом останніх трьох років Україна входить до ТОП-5 експортерів органічної продукції до ЄС, що робить її потужним гравцем на міжнародному ринку органічної продукції [2]. Так, у 2018 р. Україна посіла 4 місце за обсягом експорту органічної продукції до ЄС після Китаю, Еквадору та Домініканської Республіки. Останні дві країни постачають до ЄС майже виключно тропічну продукцію, горіхи та спеції, які в Україні не вирощуються, але які займають ліву частку в імпорті ЄС (близько 30 %). Водночас українські органічні виробники експортують понад 60 видів продукції: кукурудзу, пшеницю, ячмінь, олійні культури, соєві боби, соняшникову олію, горох, фрукти та ягоди, овочі, гриби, горіхи, зелень та кетчуп, соки, борошно, мед та ін. [4].

За підсумками 2019 р. Україна посіла 1-ше місце в Європі та 2-ге місце у світі (зі 123 країн) за обсягом експорту органічної продукції до ЄС, а за підсумками 2020 р. – 4-те місце серед найбільших експортерів органічної продукції до ЄС [2].

Висновки. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції є особливим способом сільськогосподарського виробництва, який може відіграти важливу роль у переорієнтації аграрної політики, щодо впровадження кращого балансу між попитом і пропозицією на сільськогосподарську продукцію та захисту природного середовища.

Як встановлено, виробництво екологічно безпечної продукції постійно розвивається в усьому світі й, зокрема, в країнах Європейського Союзу. За отриманими результатами та деякими економічними показниками можна констатувати, що Україна досить стрімко розвивається у цьому напрямі, й вітчизняні виробники можуть бути конкурентоспроможними на ринках країн ЄС, враховуючи природно-ресурсний потенціал та позитивну динаміку фінансово-економічних показників.

Джерела та література

1. Герасименко Ю. С. Стан та динаміка розвитку органічного ринку в світі. *Український журнал прикладної економіки*. 2020. Т. 5. № 3. С. 108–117. URL: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2020-3->

2. Каталог українських експортерів органічної продукції 2022. URL: https://export.gov.ua/684-katalog_ukrainskikh_eksporteriv_organichnoi_produktsii

3. Лазаренко В. І. Маркетинговий аналіз органічного ринку агропродовольчої продукції в країнах ЄС та України. *Економіка АПК*. 2019. № 5. С. 106–114. URL: <https://doi.org/10.32317/2221-1055.201905106>

4. Місце України на мапі органічного ринку ЄС. URL: <https://integro.co.ua/organichny-rynok/>

5. Скороход І. С. Розвиток європейського ринку екологічних товарів та послуг: досвід для України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2020. Вип. 2 (142). С. 71–77. URL: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2020-2-10>

6. IFOAM Organics Europe. Прес-реліз. Європейський органічний ринок у 2019 році збільшився до €45 млрд. URL: <https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2021/03/media-release-FiBL-2021-europe.pdf>

7. Key figures on Europe/2022. URL: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/14871939/KS-EI-22-001-EN-N.pdf/9ad193b2-fb0e-7ef3-2200-053f845df1be>

8. Organic crop area by agricultural production methods and crops. URL: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ORG_CROPAR__custom_2529878/bookmark/table?lang=en&bookmarkId=2be4b529-25f4-4e58-b086-b31fd4a7a876.

UDC 339. 9

Lessia Korolchuk – PhD, Associate Professor of the Department of International Economic Relations of Lutsk National Technical University

INSTITUTIONAL AND LEGAL MECHANISM FOR THE PREVENTION OF ILLEGAL MIGRATION IN THE EU IN THE CURRENT REALITIES OF WORLD POLITICS

Корольчук Леся. Інституційно-правовий механізм запобігання нелегальній міграції в ЄС в сучасних реаліях світової політики. Розглянуто релевантний інституційно-правового механізм запобігання нелегальній міграції в ЄС на предмет його відповідності сучасним викликам світової політики, коли розгортаються масштабні бойові дії в безпосередній близькості до кордонів Союзу, що спровокувало нову хвилю мігрантів до європейських країн. Визначено основні напрями функціонування цього механізму: власне боротьба з нелегальною міграцією та захист біженців.

Ключові слова: нелегальна міграція, біженці, міграційна політика.

Korolchuk L. Institutional and legal mechanism for the prevention of illegal migration in the EU in the current realities of world politics.

The article examines the relevant institutional and legal mechanism for the prevention of illegal migration in the EU in terms of its compliance with the modern challenges of world politics, when large-scale hostilities are unfolding in the immediate vicinity of the borders of the Union, which provoked a new wave of migrants to European countries. The main directions of the functioning of this mechanism have been determined: the fight against illegal migration and the protection of refugees.

Key words: illegal migration, refugees, migration policy.

The issue of strengthening the control of the external borders of the EU became relevant long before the migration crisis of 2015, as a result of the formation of the Schengen area (1985) and the adoption of the Amsterdam Agreement (1997), with the help of which control was transferred from the internal borders to the external borders of the EU. In addition, the zone of free movement covers not only the member states of the Union, which requires EU states to have an agreed migration policy based on pan-European legal norms, enhanced cooperation with third countries, and the creation of an effective migration regulation mechanism.

This experience of the EU's functioning in the context of the migration crisis comes in handy today, when large-scale hostilities are unfolding in the immediate vicinity of the Union's borders and a new wave of migrants from Ukraine has poured into European countries in search of asylum. The issue of the ability of the existing institutional and legal mechanism to prevent illegal migration in the EU to withstand the new challenges of modernity is becoming relevant.

The purpose of our research is to study the current institutional and legal mechanism for the prevention of illegal migration in the EU in terms of its compliance with the modern challenges of world politics.

Thus, in 2004, the European Border and Coast Guard Agency of the member states of the European Union (FRONTEX) was founded, with its headquarters in Warsaw, whose activities are outlined by three strategic goals [9]:

- to reduce the vulnerability of external borders based on comprehensive awareness of the actual situation;
- to guarantee safe and well-equipped functioning borders of the EU;
- to strengthen the capacity of the European border and coast guard.

Along with Frontex, issues of preventing illegal migration are handled by the European Border Surveillance system (EUROSUR), created in 2013 as a basis for information exchange and cooperation between member states and Frontex in order to improve situational awareness and increase the ability to respond to danger on the external borders of the EU [8].

In order to improve the effectiveness of the implementation of the EU migration policy, great attention is paid to the protection of refugees, whose rights are determined by the following legal documents:

1. Directive on minimum standards for acceptance of asylum seekers dated January 27, 2003 [5].
2. Directive on minimum standards in the process of granting and withdrawing refugee status from December 1, 2005 [1].
3. Directive on the minimum qualification standards for the status of a citizen of a third country, or a stateless person as a refugee, or a person in need of international protection and the essence of such protection dated April 29, 2004 [2].
4. Directive on minimum standards for granting temporary asylum to persons in conditions of a mass influx of migrants and on measures contributing to the balance of efforts between member states in accepting such persons and assuming all the consequences thereof from July 20, 2001 [3].

5. On March 4, 2022, the Council of the EU unanimously adopted an executive decision on the introduction of temporary protection in connection with the mass entry of people fleeing Ukraine due to the war. This mechanism aims to provide immediate and collective protection for displaced persons who are unable to return to their country of origin [7].

To strengthen consolidation in migration policy issues, the European Refugee Fund (European Refugee Fund) was created in 2000 (all EU countries except Denmark participate), which is designed to provide assistance in the organization of proper reception and support of refugees [4].

In order to effectively solve refugee issues, the European Asylum Support Office (EASO) was established in 2010, which acts as a center of expertise on asylum issues; contributes to the development of the Common European Asylum System, coordinating and strengthening practical cooperation between member states on many aspects of this issue; helps Member States fulfill their intra-European and international obligations to protect people in need; provides practical and technical support to member states and the European Commission; makes improvements to the development of EU policy and legislation in all areas that have a direct or indirect impact on refugee issues [6].

It should be noted that the migration policy of the EU and the fight against illegal migration and the protection of refugees, including, are based on the norms of international law in this area, namely: the Geneva Convention on the Status of Refugees of 1951, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1953, UN Convention on the Rights of the Child in 1089. Also, cooperation with the UN Refugee Agency in the form of implementing projects of local integration of refugees and regional programs for their protection is of great importance.

Thus, it can be concluded that the institutional and legal mechanism for the prevention of illegal migration in the EU functions in two directions: the actual fight against illegal migration and the protection of refugees, based on the norms of international law and in close cooperation with international institutions in this field. As we can see from the migration policy in the conditions of the Russian-Ukrainian war, the institutional and legal mechanism of the EU demonstrates its readiness to effectively solve urgent problems and provide Ukrainians with all the necessary assistance, while protecting its borders from potential risks.

Sources and literature

1. Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status. *Official Journal of the European Union*. L 326. 13.12.2005. P. 13. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2005:326:0013:0034:EN:PDF> (date of access: 09.09.2022).

2. Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted. *Official Journal of the European Union*. L 304. 30. 09. 2004. P. 12. URL: http://www.emnbelgium.be/sites/default/files/publications/council_directive_2004_eg_eng.pdf (date of access: 09.09.2022).

3. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof. *Official Journal of the European Union*. L 212. 07. 08. 2001. P. 12. URL: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2001:212:0012:0023:EN:PDF> (date of access: 09.09.2022).

4. Council Decision 2000/596/EC of 28 September 2000 establishing a European Refugee Fund. *Official Journal of the European Union*. L 252. 06. 10. 2000. P. 12. <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2000:252:0012:0018:EN:PDF> (date of access: 09.09.2022).

5. Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 laying down minimum standards for the reception of asylum seekers. *Official Journal of the European Union*. L 31. 06.02.2003. P. 18. URL: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2003:031:0018:0025:EN:PDF> (date of access: 09.09.2022).

6. EASO Asylum Report 2020. *Annual Report on the Situation of Asylum in the European Union*. 26 p. URL: <https://www.easo.europa.eu/executive-summary-asylum-report-2020> (date of access: 09.09.2022).

7. Rada EU odnholosno zaprovadyla tymchasovyi zakhyst dlia ukraintsv, yaki vtikaiut vid viiny. *Council of the European Union*. Press Release 216/22 Brussels, 4 March 2022. URL: <https://www.consilium.europa.eu/media/54715/ukraine-council-unanimously-introduces-temporary-protection-for-persons-fleeing-the-war.pdf> (date of access: 09.09.2022).

8. Study to assess the impacts related to possible evolutions of EUROSUR. *Final report (2019)*. Tuesday, 1 October, 2019. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/publications/study-assess-impacts-related-possible-evolutions-eurosुर_en (date of access: 09.09.2022).

9. Who we are. *Frontex. Official Site*. URL: <https://frontex.europa.eu/about-frontex/who-we-are/foreword/> (date of access: 09.09.2022).

УДК 336.221.4(477)

О. Г. Волкова – кандидат економічних наук, доцент кафедри фінансів Одеського національного економічного університету

ОПОДАТКУВАННЯ ПРАЦІ НЕРЕЗИДЕНТІВ: СВІТОВИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Розглянута практика Нідерландів у наданні податкової пільги при оподаткуванні праці висококваліфікованим спеціалістам нерезидентам. Зважаючи на необхідність залучення кваліфікованих спеціалістів у відновленні України, досвід Нідерландів у податковому стимулюванні у цій сфері може бути корисним для його адаптації в Україні. Податковий руллінг спрощує адаптацію працівника нерезидента у новій країні та відшкодовує витрати, пов'язані з переїздом на нове місце роботи.

Ключові слова: податкова пільга, податкова знижка, податковий «руллінг», оподаткування зарплати.

Volkova O. G. Taxation of the labor of non-residents: global experience for Ukraine.

The paper examines the practice of the Netherlands in providing tax relief for labor taxation to highly qualified non-resident specialists. Considering the need to involve qualified specialists in the reconstruction of Ukraine, the experience of the Netherlands in tax incentives in this area can be useful for its adaptation in Ukraine. Tax rollover simplifies the adaptation of a non-resident employee in a new country and reimburses the costs associated with moving to a new place of work.

Key words: tax relief, tax discount, tax "rolling", salary taxation.

У сьогоднішній активі обговорюються питання відновлення України, зумовленого війною 2022 р. Одним з актуальних питань є потреба у залученні висококваліфікованих спеціалістів серед як, резидентів, так і нерезидентів країни. Мета цього дослідження висвітлити податкову пільгу з оплати праці нерезидентів у Нідерландах у вигляді податкового «руллінгу».

Одним із інструментів стимулювання до працевлаштування в Україні висококваліфікованих фахівців є податкові пільги з оплати праці. З цього приводу корисним досвід є досвід Нідерландів щодо надання податкової знижки для працівників – іноземців, яка отримала назву «руллінг» (30 % regeling). Основною метою податкового «руллінгу» є допомога у переїзді до та під час акліматизації

іноземця в іншій країні. Найбільш розповсюджено використання податкового «рулінгу» у IT-секторі.

Податковий «рулінг» дає змогу роботодавцям відшкодувати іноземному працівнику його «екстериторіальні витрати» (extraterritorial costs), які виникають у зв'язку з переїздом до країни без їх оподаткування, а також зменшити на 30 % бруто-зарплату від оподаткування. У результаті, тільки 70 % зарплати оподатковується, а 30 % – звільнено від оподаткування. Приймаючи до уваги, що Нідерланди відносяться до країни з високим рівнем податкового навантаження, таке звільнення є суттєвим податковим стимулом для працівників іноземців (табл.1) Рулінг надається строком на 5 років.

Таблиця 1

Податкові ставки при оподаткуванні праці в Нідерландах*

Якщо платник податку не досягає пенсійного віку у 2022 р.	37,07 % (дохід до 69 399 євро) та 49,50 % (дохід більше 69 399 євро)
Якщо платник податку досягає пенсійного віку у 2022 р.	19,17–35,58 % залежно від місяця настання пенсійного віку (дохід більше 35 473 євро); 37,07 % (дохід 35 473–69 399 євро); 49,50 % (дохід більше 69 399 євро).

* Складено за: [1].

Для отримання права на «рулінг» іноземець до працевлаштування у Нідерландах мав проживати на відстані більше 150 км від кордону терміном більше 16 місяців за останніх 24 місяця до працевлаштування. Крім того, зарплата іноземного працівника має становити не менше 39 467 євро на рік (у 2022 р.). Для працівників віком 30 років та молодше з вищою освітою магістра зарплата має становити не менше 30 001 євро на рік. При цьому, на науковців вимоги щодо розміру зарплати не розповсюджуються [2].

Відшкодування «екстериторіальних витрат» здійснюється у зв'язку з тим, що вартість життя у Нідерландах може бути вищою за вартість життя у країні нерезидента. До переліку «екстериторіальних витрат» відноситься:

- додаткові витрати на проживання (комунальні послуги, харчування);
- витрати на ознайомчу подорож до Нідерландів у зв'язку з необхідністю пошуку житла, школи для дітей;
- витрати, пов'язані з оформленням дозвільних документів (віза, водійській права тощо);
- медичні витрати (медичні огляди, щеплення);
- подвійні витрати на житло (витрати на готелі одночасно з витратами на житло у власній країні);
- при отриманні житла, перші витрати на нього, які перевищують 18 % зарплати від поточної роботи;
- витрати на зберігання майна, яке залишається у країні за попереднім місцем проживання;
- транспортні витрати до рідної країни з метою сімейних візитів;
- додаткові витрати на заповнення податкової декларації про податок на доходи фізичних осіб, якщо вартість цієї послуги є дорожчою у країні походження;
- витрати на навчання мови, у т. ч. членів сім'ї;
- витрати на заяву про звільнення від соціального забезпечення;
- витрати на навчання у міжнародній школі для дітей іноземців.

Не вважаються екстериторіальними витратами надбавки та премії, втрата капіталу, витрати на придбання та продаж житла втрати капіталу, компенсація більш високих податків у країні працевлаштування.

Безперечно, запровадження податкових преференцій для іноземців в Україні слід робити одночасно з реформуванням оподаткування оплати праці, яке на сьогодні є несправедливим та створює умови для тіньових виплат зарплат. Важливим аспектом у запровадженні податкової знижки для працівників-іноземців є те, що вона застосовується для тих категорій іноземних працівників, яких не вистачає та на які дефіцит на ринку праці в країні. У цьому сенсі цікавим є той факт, що за 10 років у Нідерландах строки надання «руллінгу» скорочувалися: до 2012 р. строк становив 10 років, у період із 2012–2019 рр. – 8 років, із 2019 р. до сьогодні – 5 років.

Джерела та література

1. Усі податкові пільги з першого погляду. *Податкові органи Нідерландів: офіційний сайт*. URL: https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/bldcontentnl/belastingdienst/privel/inkomstenbelasting/heffingskortingen_boxen_tarieven/heffingskortingen/heffingskortingen

2. Я працюватиму в Нідерландах. Чи можу я подати заявку на пільгу у розмірі 30 %? *Податкові органи Нідерландів*. URL: <https://www.belastingdienst.nl/wps/wcm/connect/en/individuals/content/coming-to-work-in-the-netherlands-30-percent-facility#expertise>.

УДК 338.48(4:061ЄС)

В. О. Патійчук – кандидат географічних наук, доцент кафедри міжнародних відносин і регіональних студій Волинського національного університету імені Лесі Українки;

А. Л. Ціпящук – магістр другого року навчання факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки;

С. А. Ціпошук – студентка 4 курсу географічного факультету Волинського національного університету імені Лесі Українки

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ В КРАЇНАХ ЄС

Проаналізовано загальний рівень розвитку туризму в країнах ЄС. Вказано головні напрями туристичної спеціалізації Європейського туристичного субрегіону. Досліджено вплив умов і чинників на рівень розвитку туризму Євросоюзу в сучасних умовах. Особливо звернуто увагу на подолання наслідків пандемії «COVID-19» у туристичній сфері Спільноти. Виділено головні проблеми розвитку туризму в країнах ЄС.

Ключові слова: міжнародний туризм, туристична спеціалізація, проблеми розвитку туризму, ЄС.

Patiychuk V. O., Tsyryashchuk A. L., Tsyposhuk S. A. Modern problems of tourism development in EU countries. The general level of tourism development in EU countries is analyzed. The main directions of tourist specialization of the European tourist subregion are indicated. The influence of conditions and factors on the level of development of tourism in the European Union in modern conditions is studied. Special attention was paid to overcoming the consequences of the "COVID-19" pandemic in the tourism sphere of the Community. The main problems of tourism development in EU countries are highlighted.

Key words: international tourism, tourist specialization, problems of tourism development, EU.

ЄС завдяки своїй природній та культурній привабливості, багатій історичній спадщині, розвинутій інфраструктурі, а також ефективній політиці у сфері туризму та високому рівні обслуговування займає одне з провідних місць на світовому ринку туристичних послуг. Його територія, згідно Всесвітньої туристичної організації (ВТО), входить до Європейського туристичного субрегіону [1]. Так, у 2019 р. кількість іноземних туристичних прибуттів на територію країн ЄС становила близько 700 млн осіб (48 % усього світового туристичного потоку) [2]. Найбільш відвідуваними у цей період були такі країни, як Франція (90,2 млн), Іспанія (83,8 млн), Італія (64,6 млн), Німеччина (39,4 млн) та Великобританія (36,9 млн), яка оголосила Brexit та вийшла з ЄС 31 січня 2020 р. [1]. Як свідчить статистика, загальний обсяг міжнародних туристичних потоків до країн Європейського туристичного регіону до пандемії COVID-19 постійно зростає. Згідно офіційних даних про прибутки від міжнародного туризму у 2019 р., перше місце в ЄС займала Німеччина (187 млрд євро), Іспанія (145), Велика Британія (60,3) і Франція (40,3) [3]. Загалом у структурі ВВП країн ЄС доходи від туризму складають понад 10 % (у Словаччині цей показник становить 2,6 %, а в Греції – 21 %) [2]. За витратами на туризм за цей період також лідирували Німеччина (92,3 млрд дол. США на рік), Великобританія (70,5), Франція (45,2), Італія (33,4) та Нідерланди (22,5). За експертними оцінками, середні витрати на душу населення на рік у туризмі на цей час склали у Великобританії 1230 дол. США, Німеччині – 1120, Нідерландах – 1100, Франції – 695, Італії – 520 [3]. Тобто, на країни ЄС в останні десятиріччя припадала половина всіх туристичних поїздок у світі, адже цей регіон є одним із найбільш популярних серед культурно-пізнавального, спортивного, гастрономічного, пляжно-рекреаційного, лікувально-оздоровчого, гірськолижного, видовищного та бізнесово-ділового туризму на планеті (табл. 1).

На успішній та прибутковий розвиток туристичної сфери в країнах ЄС впливають такі чинники, як багатий і різноманітний ресурсний потенціал держав-учасниць і регіону загалом, потужна культурна та історична спадщина країн, високий рівень їх економічного розвитку, політична та економічна стабільність у регіоні, значний рівень доходів місцевого населення, сприятлива зовнішня політика членів Співтовариства та спрощена процедура прикордонного та митного перетину кордонів, високий рівень туристичного обслуговування населення й розвинута соціальна, туристична та транспортна інфраструктури, потужна мережа туристичних об'єктів і добре розвинута система туристичного обслуговування населення, цінова доступність основних турпослуг, успішна рекламна та популяризаційна робота, підтримка туризму на всіх рівнях місцевого та регіонального управління, інвестиційна привабливість країн регіону, відкритість кордонів та відсутність збройних конфліктів і гарячих точок у регіоні тощо.

Значної шкоди розвитку туризму в країнах ЄС завдала пандемія «COVID-19», що призвело до значного скорочення доходів (на 85 %) у сфері міжнародного туристичного обслуговування за останні роки [2]. За період поширення коронавірусу із кінця 2019 р. до осені 2022 р. в ЄС значно зменшилися доходи від зовнішнього та внутрішнього туризму, скоротилося число робочих місць у туристичній сфері, збанкрутували численні турфірми та навіть провідні туроператори (наприклад, відомий грецький туроператор «Mouzenidis Travel»). Особливо за період пандемії постраждали такі сегменти європейського туристичного ринку, як круїзний туризм, готельне та ресторанне господарство, видовищне та спортивне туристичне обслуговування, музейна справа тощо. Погіршилася загальна економічна ситуація у державах регіону загалом, адже, за експертними оцінками, країни ЄС в сукупному втрачають до 50 млрд дол. США щорічного чистого сукупного прибутку [3].

Туристична спеціалізація країн ЄС та головні проблеми розвитку туризму в регіоні*

Туристична спеціалізація (головні туристичні напрями)	Туристичне значення	Основні країни-туристичні центри	Країни – постачальники туристичних потоків	Головні проблеми
<i>Культурно-пізнавальний</i>	світове	Франція, Італія, Іспанія, Греція	Китай, інші країни ЄС, США, Японія, Канада, РФ**	<i>руйнування видатних пам'яток, надмірна концентрація відпочивальників</i>
<i>Пляжно-рекреаційний</i>	регіональне	Франція, Італія, Кіпр, Іспанія, Португалія, Греція, Болгарія, Мальта, Хорватія	Скандинавські країни, Німеччина, Австрія, РФ**, Польща, Чехія, Угорщина, Бельгія, Україна	<i>надмірна концентрація відпочивальників, екологічні проблеми, санітарно-гігієнічні обмеження та наслідки подолання COVID-19</i>
<i>Гірсько-лижний</i>	світове	Швейцарія, Австрія, Франція, Італія, Німеччина	США, інші країни ЄС, РФ**, Китай, Україна	<i>сезонність, висока собівартість послуг, моноспеціалізація та орієнтація на окремі групи населення</i>
<i>Лікувально-оздоровчий</i>	регіональне	Німеччина, Австрія, Чехія, Угорщина, Словенія	інші країни ЄС, РФ**, Казахстан, Україна	<i>орієнтація на певні соціальні групи населення, надмірно-затратний, наслідки подолання COVID-19</i>
<i>Спортивний</i>	світове	Франція, Німеччина, Італія, Іспанія, Португалія	США, Канада, Китай, Японія, інші країни ЄС, Україна, РФ**	<i>сезонність, загроза терактів, значна концентрація уболівальників, наслідки подолання COVID-19</i>
<i>Видовищний</i>	світове	Італія, Іспанія, Франція, Німеччина	США, інші країни ЄС, РФ**, Китай, Україна	<i>загроза терактів, надмірна концентрація туристів, наслідки подолання COVID-19</i>
<i>Паломницький</i>	світове	Італія, Греція, Франція	країни Латинської Америки, Польща, Україна, Грузія, Болгарія, Румунія, РФ**	<i>надмірна концентрація паломників, загроза терактів, наслідки подолання COVID-19</i>
<i>Діловий та бізнесовий</i>	світове	Німеччина, Франція, Австрія, Швеція, Італія, Швейцарія	Китай, США, Японія, Ізраїль, ОАЕ, Саудівська Аравія, інші країни ЄС	<i>чітка орієнтація на конкретні групи споживачів турпослуг, жорстка конкуренція, прив'язка до урбанізованих місць</i>
<i>Гастрономічний</i>	регіональне	Франція, Італія, Іспанія, Греція	інші країни ЄС, США, Китай	<i>санітарно-гігієнічні обмеження наслідки, подолання COVID-19</i>

* Складено за: [1].

** До вторгнення 24 лютого 2022 р. та війни з Україною.

За офіційною статистикою, витрати на внутрішній туризм в Європі знизилися майже на 50 % за перший рік поширення коронавірусу порівняно із попереднім роком, які сукупно на кінець 2020 р. склали 631 млрд дол. США, порівняно з 2019 р., коли вони становили 1222 млрд дол. США [2]. Тому швидке відновлення туристичної галузі ЄС має важливе значення як для економіки регіону, так і для кожної окремої держави спільноти. З огляду на це, бюджетний комітет ЄС виділив у 2020 р. 375 млрд євро на відновлення туристичної галузі спільноти, а також 255 млрд – на допомогу туристичному сектору своїх країн і майже 120 млрд – приватним підприємцям і компаніям, які зазнали збитків від коронавірусу [2]. Тобто керівництво ЄС реалізує політику стабілізації.

Щодо основних проблем розвитку туристичної галузі країн ЄС на сучасному етапі, то слід виділити, на нашу думку, такі їх основні групи (табл. 1):

- *екологічні* (руйнування видатних пам'яток історії та культури; значне антропогенне навантаження на рекреаційні території та культурні об'єкти; стрімке забруднення навколишнього природного середовища; проблеми утилізації відходів і побутового сміття; заповідання шкоди пам'яткам природи та заповідним територіям; погіршення естетики ландшафтів тощо);

- *санітарно-гігієнічні* (необхідність додаткового дотримання санітарно-епідеміологічних вимог та проведення профілактичних та санітарних заходів; здатність реагувати на виклики пандемії «COVID-19», а також поява нових штамів коронавірусу та інших небезпечних епідемій як, наприклад, мавпяча віспа, вірус Ебола та ін. й проводити додаткові санітарні та обмежувальні та контрольні заходи тощо);

- *соціально-економічні* (жорстка конкуренція між суб'єктами туристичного обслуговування за іноземних і внутрішніх клієнтів, нестача фінансування на сучасному етапі у період фінансово-економічної кризи, яка викликана наслідками пандемії «COVID-19»; посилена комерціалізація окремих туристичних послуг; орієнтація на певні соціальні групи населення; культурна деградація територій; ріст безробіття та вплив мігрантів із країн третього світу тощо);

- *організаційні* (сезонність; моноспеціалізація окремих туристичних галузей та їх орієнтація на окремі групи населення; надмірна концентрація туристів в окремі періоди року (туристичного сезону, доби тощо); висока собівартість окремих туристичних послуг тощо);

- *безпекові* (загроза терактів; значний вплив мусульманських мігрантів із Північної Африки, Сирії та інших країн Близького та Середнього Сходу, а також з Південної Азії; зростання злочинності на всій території ЄС, пов'язаних із крадіжками, бійками, наркоманією, алкоголізмом, проституцією тощо);

Отже, ми виділили такі основні групи проблем, які негативно відображаються на сучасному етапі розвитку туризму в країнах ЄС, як екологічні, санітарно-гігієнічні, соціально-економічні, організаційні, безпекові та інші, що потребують вироблення спільних програмних дій із боку керівництва Співтовариства щодо стабілізації європейського та світового ринку туристичних послуг, на якому ЄС займав лідируючі позиції.

Джерела та література

1. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації: веб-сайт. URL: www.unwto.org (дата звернення: 29.09.2022).

2. Офіційний сайт Євростату: веб-сайт. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/>; веб-сайт. URL: <https://nus.or.ua> (дата звернення: 01.10.2022).

3. Статистика Світового Банку: веб-сайт. URL: <http://databank.worldbank.org/data/databases.aspx> (дата звернення: 30.09.2022).

А. В. Медина – студентка 6 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник: А. О. Бояр – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки

МІЖНАРОДНИЙ ТУРИЗМ В УМОВАХ ПАНДЕМІЇ COVID-19

Проведено аналіз ситуації на ринку індустрії туризму. Зазначено, що впливаючи на ключові сектори економіки, туризм все частіше стає одним із найважливіших показників соціально-економічного розвитку як певних регіонів, так країни загалом. Але у зв'язку із поширенням коронавірусу туристична індустрія постала перед кризою, яка може виявитися найгіршою в історії світової економіки. Указано, що під час пандемії, спричиненої COVID-19, саме туризм постраждав найбільше, зокрема через обмежувальні заходи, які запроваджують держави на пересування громадян, карантин, заборону авіаперевезень тощо.

Ключові слова: туризм, бізнес, пандемія, економіка, криза.

Meduna A. V. International tourism in the conditions of the Covid-19 pandemic. The article analyzes the situation on the tourism industry market. It is noted that, influencing the key sectors of the economy, tourism is increasingly becoming one of the most important indicators of socio-economic development, both of certain regions and of the country as a whole. But due to the spread of the coronavirus, the tourism industry has faced a crisis that may turn out to be the worst in the history of the world economy. It is indicated that during the pandemic caused by COVID-19, it was tourism that suffered the most, in particular due to restrictive measures introduced by states on the movement of citizens, quarantine, ban on air travel, etc.

Key words: tourism, business, pandemic, economy, crisis.

У секторі туризму зайнята кожна десята людина на Землі. Сектор туризму досі зазнає величезних втрат через пандемію COVID-19: за перші п'ять місяців поширення цього вірусу в деяких частинах світу міжнародні туристичні потоки скоротилися на 95 відсотків, під загрозою опинилися 100–120 мільйонів робочих місць. Криза у сфері туризму, така як зараз, насамперед ударяє по найбільш вразливих та найзахищеніших групах населення.

На сьогодні міжнародний туризм набув значних масштабів, він розвивається з кожним днем все далі й далі та змінюється. Задля задоволення людських потреб у відпочинку міжнародний туризм здійснює великий вплив на життя та є об'єктивною потребою у сучасному світі. Він збільшує валютно-фінансові надходження для країни, забезпечує населення робочими місцями, а також допомагає використовувати ресурси раціонально.

У багатьох країнах туризм розвивається як провідна галузь для ознайомлення культури, історії, звичаями та традиціями. На початку XX ст. туристичними послугами користувалися 25 млн осіб, а на початку XIX ст. туризм посів третє місце серед провідних галузей світової економіки [2].

Туризм включає вільне переміщення людей від місця проживання та роботи, а також задоволення потреб у сферу послуг. Він перетворився на використання вільного часу, основним засобом особистісних зв'язків. Унаслідок інтернаціоналізації політичних, економічних і культурних контактів вони стали необхідними для секторів

життя націй. Туризм повинен бути доступним для кожного, у всіх потребах та можливостях. Уряду країни потрібно приділяти велику увагу туризму від розвитку до гармонійного задоволення.

Для туристичного бізнесу є переваги в наданні послуг із ресурсної маловитратності. Бізнес часто засновується на природних ресурсів, таких як клімат, властивість моря, сонячні промені та історичне значення території.

Важливим джерелом міжнародного туризму є інформація про певну країну перебування, за допомогою якої пом'якшується напруженість і розширюються можливості спілкування між народами та контакти між країнами. Завдяки усім цим властивостям у соціально-політичних цілях можна використовувати міжнародний туризм, наприклад, при проведенні ринкових реформ, що продемонструвати Сінгапур, Чехія, Польща, Угорщина та інші країни [1].

Для приваблення туристів вводять нові послуги. Туроператори почали надавати різноманітні послуги й розробляти нові екзотичні маршрути. Число туристських компаній збільшилось і сильна конкуренція змушує займати кожен свою нішу на туристичному ринку.

Компанія, яка організовує поїздку, може бути національною відносно неї. Власними силами чи через посередників у країні перебування вона повинна налагодити готельне, транспортне, екскурсійне обслуговування, забезпечити харчуванням, задовольнити потреби в оздоровленні та відпочинку, організувати медичне обслуговування, здійснити організаційно-адміністративну підтримку (оформлення документів, віз, інформування, проведення консультування) та надати інші види обслуговування [3].

Підприємці для розширення бізнесу розробляють нові комбінації, поєднання покупок із відпочинком, культурну програму з роботою та навчання з відпочинком.

Міжнародний туризм включає осіб, що виїжджають за межі країни й не використовують там оплачувану діяльність. Спочатку туризм розглядався як подорож. «Туризм» у перекладі з французької означає прогулянка, поїздка. З розвитком економіки потреба в подорожах сильно збільшилася, появились виробники послуг для подорожей, туризм починає ставати товаром. На сьогодні туризм впливає на розвиток світогосподарських зв'язків, економіку окремих країн.

Щодо наслідків пандемії COVID19 у туризмі України, то вона перебуває у непоганій ситуації, ніж більшість країн, оскільки частка внутрішнього та виїзного туризму значно перевищує показники вхідного потоку. Туризм в Україні не отримав швидкого системного реагування з боку уряду у вигляді обмеження та впровадження заходів на підтримку туристичної галузі, якщо порівнювати із середнім реагуванням і типами заходів, запроваджених урядами сусідніх країн і країн-членів ЄС. Це ще більше ускладнює положення малого та середнього бізнесу, який працює у сфері туризму [1].

Наслідки пандемії COVID-19 у сфері міжнародного туризму в Україні не такі катастрофічні, як у більшості країн світу. Частка внутрішнього та виїзного туризму перевищує показники вхідного потоку. За наявності необхідного потенціалу (кліматичні умови, рекреаційний потенціал, розвинена транспортна мережа, вагома історико-культурна та архітектурна спадщина тощо) існують чинники, що стримують розвиток туристичного та рекреаційного бізнесу в Україні:

- незадовільний стан доріг та під'їзних шляхів до об'єктів туристичного призначення;
- висока вартість авіаційного сполучення;
- недостатня облаштованість рекреаційних територій;
- низький рівень туристичного сервісу;

- інтенсивна забудова прибережної смуги, що створює додаткове навантаження на комунальну інфраструктуру та призводить до забруднення узбережжя та моря;
- низький рівень інформаційного супроводження туристичної діяльності;
- незадовільний стан туристичних об'єктів;
- відсутність системної державної підтримки розвитку туристичної галузі.

З урахуванням ризиків та уподобань відпочивальників має бути й підтримка розвитку туризму як на центральному, так і на місцевому рівнях. Розвиток внутрішнього туризму не лише дав би змогу перезапустити галузь і зменшити негативні наслідки пандемічної кризи, а й створити основу для підвищення конкурентоспроможності України як туристичної держави [3].

Пандемія COVID-19 на початку 2020 р. здійснила великий вплив на стан та майбутній розвиток міжнародного туризму. Кожна криза має не лише негативні наслідки, а зумовлює появу нових можливостей і перспектив розвитку для туристичного ринку. Серед цього є активніше впровадження сучасних технологій, використання вражень економічних ідей, індивідуальний підхід до клієнта, розширення туристичних маршрутів, прискорення процесів цифровізації туристичних сервісів тощо.

Очікується посилення важливих чинників, наприклад, як безпека подорожей, а саме санітарно-епідеміологічна ситуація місця перебування. Подорожуючі будуть надавати перевагу індивідуальним турам або у складі малих груп на внутрішніх курортах.

Вихід вітчизняного туризму з кризової ситуації буде пов'язаний із розвитком рекреаційного туризму. Він буде одним із перспективних напрямів і стане потужним джерелом попиту, тобто привабливим для інвестицій, що принесе великий прибуток. Після пандемії почнеться новий етап конкуренції в туризмі, який призведе до абсолютно нового розподілу ресурсів на цьому ринку.

Джерела та література

1. Беляєва С. С., Куракін О. Б., Бишовець Л. Г. Організаційно-економічні аспекти якості послуг готелів і закладів розміщення під час пандемії на COVID-19. *Збірник наукових праць ЧДТУ. Серія Економіка*. 2020. Вип. 57. С. 54–63.
2. Ніколюк О. В., Хаустова В. Є., Петрів І. М. Державне регулювання розвитку сільського зеленого туризму в умовах пандемії COVID-19. *Наукові записки Інституту законодавства ВРУ*. 2020. № 5. С. 119–127.
3. Сучасні вектори розвитку туризму: тенденції та перспективи країн Європейського регіону: міжнародна монографія (колектив авторів за заг. ред. Л. Заставецької). Тернопіль: Вид. центр ТНПУ, 2020. 180 с.

УДК 327(4):796

С. М. Кулик – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та регіональних студій Волинського національного університету імені Лесі Українки

СПОРТИВНА ТЕМАТИКА НА БАНКНОТАХ КРАЇН ЄВРОПИ

Простежено особливості дизайну, випуску та обігу банкнот із зображенням спортсменів, спортивних споруд у країнах Європи. З'ясовано, що більшість із них є платіжними засобами,

інші – ювілейними (пам'ятними) банкнотами, вони досі користуються великим попитом. Усе це сприяє візуалізації, позитивному іміджу цих країн.

Ключові слова: імідж держави, спортсмени, спортивні споруди, дизайн банкнот.

Kulyk S. M. Sports theme on banknotes of European countries. Features of banknotes design, their issue and circulation are associated and compared with the image of athletes and sports facilities in European countries. Most of the banknotes appear to be means of payment, others are jubilee (commemorative) banknotes, and they are still in high demand. All this contributes to visualization and a positive image of European countries.

Key words: image of a state, athlete, sports facilities, banknote design.

Актуальність дослідження. На банкнотах багатьох держав світу зображені спортивні споруди, портрети спортсменів, які отримали національне та міжнародне визнання. Першими у 1986 р. це зробили фіни, які таким чином виявили повагу до легендарного бігуна-стайєра П. Нумрі. А першим шахістом, кого зобразили на банкнотах, був естонський гросмейстер П. Керес.

Мета дослідження – простежити особливості дизайну, випуску та обігу банкнот із зображенням спортсменів, спортивних споруд у країнах Європи.

Виклад основного матеріалу. Автор виділив такі загальні особливості зображення спортсменів, спортивних споруд на банкнотах країн Європи. Отже, найчастіше:

- їх випускають із приводу річниці смерті «легенди» спорту (Північна Ірландія);
- випускають країни, у яких поширені сепаратистські рухи (Північна Ірландія);
- це перші випуски банкнот державами, що отримали незалежність (Литва, Естонія);
- інколи це ювілейні (пам'ятні) банкноти, їх випускають обмеженими серіями (Північна Ірландія, Чехія);
- на них зображено фігури (Естонія) та моменти гри (Північна Ірландія), нагороди, трофеї спортсменів (Шотландія);
- на банкнотах представлено популярні у цих країнах види спорту – шахи (Естонія, Вірменія), футбол (Північна Ірландія), хокей (Чехія).

Зображення спортивних споруд, спортсменів на банкнотах країн Європи автор трактує як:

1) вшанування їхньої пам'яті. У річницю смерті легендарного футболіста Дж. Беста було випущено обмежений тираж банкнот, які місцеве населення розкупило протягом п'яти днів;

2) популяризація певного виду спорту у країні. При цьому на банкнотах не обов'язково зображають спортсменів, які є громадянами цієї країни. Наприклад, шотландці на п'яти фунтах помістили зображення американця Дж. Ніклауса – багаторазового переможця відкритих чемпіонатів, мастерс з гольфу;

3) популяризація національної валюти. Такі банкноти – предмет колекціонування й обміну, сувеніри та подарунки, а у випадку зміни грошових одиниць країн ще й нумізматична цінність;

4) елемент їх оновлення. Введення в обіг «спортивних» банкнот – це зміна дизайну, підвищення рівня їхнього захисту та безпеки. Зазначимо, що у багатьох європейських країнах такі банкноти були замінені у зв'язку із запровадженням в обіг євро.

Висновки. Зображення спортсменів, спортивних споруд на банкнотах країн Європи – це візуальний символ держави, частина гуманітарної та монетарної політики, впевнене й ненав'язливе просування її міжнародного іміджу.

**Спортсмени, спортивні споруди,
які зображені на банкнотах країн Європи**

Країна, номінал банкноти, дата випуску, кількість штук	
Спортсмен	Спортивні досягнення та перемоги, спортивні споруди
Фінляндія, 10 марок, із 1986 р. <i>Припинено у 1993 р. після введення банкноти у 20 марок</i>	
Пааво Нурмі	Бігун на середні та довгі дистанції, учасник трьох Олімпійських Ігор: 1920, 1924, 1928 рр.; володар найбільшої кількості олімпійських медалей в історії легкої атлетики у ХХ ст.; багаторазовий рекордсмен світу. На лицевій стороні – портрет П. Нурмі. На зворотній – Олімпійський стадіон у Гельсінкі.
Литва, 10 літів, перебувала в обігу у 1991–2011 р.	
Стяпонас Дарюс (Стяпонас Юцявічус) і Стасіс Гренас	Стяпонас займався баскетболом, хокеєм, бейсболом, боксом; на Олімпійських Іграх 1924 р. захищав ворота збірної Литви з футболу. Ініціатори Трансатлантичного перельоту Нью-Йорк – Каунас (15–17 липня 1933 р.). Польотом і гаслом «Ми летимо в Литву» прагнули зробити внесок у те, щоб Литва стала відомою у світі. Літак зазнав аварії, обидва пілоти загинули. На аверсі – зображені їхні портрети, хоча, зазвичай, на банкнотах зображають лише один портрет. Дарюс і Гренас – наймолодші особи, які будь-коли були зображені на банкнотах. На реверсі – літак «Lituania», що летить над Атлантичним океаном [5, с. 66].
Естонія, 5 крон, 1991 р., перебувала в обігу у 1992–2011 рр.	
Пауль Керес	Шаховий «композитор» і теоретик. Один із найсильніших шахістів світу 1930–1960 рр. Кращий спортсмен Естонії ХХ ст. Здобув славу «завжди другого»: у 1953, 1956, 1959, 1962 рр. посідав, поділяв друге місце у турнірах претендентів, але так і не зміг зіграти матч на першість світу. П'ятиразовий чемпіон Естонії, триразовий чемпіон СРСР, семиразовий переможець Всесвітніх шахових олімпіад, тричі – командного чемпіонату Європи. На аверсі – портрет П. Кереса, справа – шахові фігури.
Вірменія, 2000 драм, в обігу із 2018 р.	
Тигран Петросян	Чемпіон світу з шахів (1963–1969 рр.), чотириразовий чемпіон СРСР. На аверсі – портрет шахіста на тлі фрагментів переможних партій дев'ятого чемпіона світу з шахів і сцена коронування шахового короля. На реверсі – пам'ятник Т. Петросяну в Єревані на тлі Будинку шахів і панорами міста Єревана [2].
Шотландія, 5 фунтів, 2005 р.	
Джек Ніклаус, американець	Один із кращих гольфістів в історії, багаторазовий рекордсмен Книги рекордів Гіннеса, член «Залу світової слави гольфу». Ювілейну банкноту випустили на честь перемог спортсмена. Серійні номери банкнот починаються із JWN – ініціалів Ніклауса (Jack William Nicklaus). На реверсі – портрет Д. Ніклауса з Кубком відкритого чемпіонату Британії з гольфу 1978 р., а також він у момент вирішального удару по м'ячу та фотокореспонденти й глядачі на задньому плані. Ювілейний логотип золотого кольору – ведмідь у овалі – прізвисько спортсмена. Під логотипом напис «NICKLAUS». Банкноту прикрашає багато м'ячів для гольфу і кубків [4].
Північна Ірландія, 5 фунтів, 2006 р., 1 млн. штук	
Джордж Бест	Півзахисник ФК «Манчестер Юнайтед» і збірної Північної Ірландії, дворазовий чемпіон Англії, переможець Кубка чемпіонів, володар «Золотого м'яча» 1968 р. Національний герой, один із найкращих футболістів ХХ ст. Пам'ятну банкноту випустили у першу річницю смерті футболіста (2006 р.). На реверсі – Д. Бест зображений у формі клубу й національної команди та моменти гри, коли він забивав легендарні м'ячі [1].

Чехія, 50 крон, 2022 р., чотири серії по 2500 екземплярів, не використовують як платіжний засіб	
Яромир Ягр	Чеський нападник, член символічного «Потрійного золотого клубу» – хокеїстів, які перемагали: на Чемпіонаті світу, в Кубку Стенлі та на Олімпійських Іграх. Ювілейні (пам'ятні) банкноти випущені з нагоди 50-річчя спортсмена. Цифра «50» пофарбована у колір чеського прапора. На аверсі – переповнена Староміська площа в Празі, куди після перемоги на Олімпіаді у Нагано в 1998 р. прибули хокеїсти збірної Чехії, які виграли олімпійське золото. Напис чеською та англійською мовами «Гордість і честь – це перемога». На реверсі – Ягр із своїм легендарним номером 68 на шоломі [3].

* Складено за: [1–5].

Джерела та література

1. Воробьєва О. Герои спорта в кошельках и бумажниках. URL: <https://www.nkj.ru/open/29924/> (дата звернення: 12.03.2017).
2. Воробьєва О. «Железный Тигран» на купюре Армении. URL: <https://www.nkj.ru/open/34819/> (дата звернення 02.12.2018).
3. Луканюк Л. У Чехії випустили пам'ятну банкноту на честь олімпійського чемпіона. URL: <https://sport.segodaya.ua/ua/sport/hockey/v-chehii-vypustili-pamyatnuyu-banknotu-v-chest-olimpiyskogo-chempiona-1602883.html> (дата звернення: 15.02.2022).
4. Пять фунтов стерлингов 2005, Джек Никлаус, Великобритания. URL: <https://notescollector.eu/pages/ru/notes.php?notelid=1040>
5. Равайтите-Кучинскене А. История Литвы в литах. *Банкаўскі веснік. САКАВІК*. 2016. С. 63–68.

ІНСТИТУЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ В ЄС

УДК 341.171

О. В. Єні – кандидат юридичних наук,
Національна академія прокуратури
України, м. Київ

ПРИЧИНИ СТВОРЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРОКУРАТУРИ

Досліджено причини, що викликали необхідність створення Європейської прокуратури, а саме: істотність шкоди від фінансової злочинності; транснаціональний характер таких злочинів; недостатня ефективність національних розслідувань; відмінності між системами кримінального правосуддя; зростання відповідальності держав-членів у протидії фінансовому шахрайству та корупції.

Ключові слова: Європейська прокуратура, Corpus Juris, фінансові злочини, бюджет ЄС.

Yeni O. V. Reasons for the Creation of the European Public Prosecutor's Office. The set of reasons that necessitated the creation of the European Public Prosecutor's Office was studied: the significance of the damage caused by financial crime; the transnational nature of such crimes; insufficient effectiveness of national investigations; differences between criminal justice systems; increasing responsibility of Member States in combating financial fraud and corruption.

Key words: European Public Prosecutor's Office, Corpus Juris, financial crimes, EU budget.

Минулого року розпочала свою діяльність Європейська прокуратура (ЄП). Близько 20 років між органами ЄС та державами-членами тривали дискусії та обговорення у спробі створити єдину наднаціональну прокуратуру, які завершилися компромісом – поглибленим співробітництвом 22 (з 27) держав-членів у створенні ЄП. Метою публікації є аналіз причин, що викликали на теренах ЄС ідею про необхідність заснування ЄП та призвели до її подальшого створення. Це питання також видається важливим у світлі євроінтеграційного курсу України.

Вперше ідею про необхідність створення ЄП та причини цього висловлено у 1997 р. в академічному дослідженні «*Corpus Juris: запровадження кримінальних положень для захисту фінансових інтересів ЄС*» [6], та розвинуто у 2000 р. його переглянутою версією [8]. Першим документом Європейської Комісії, де зазначено причини на користь заснування ЄП, стала Зелена книга про кримінально-правовий захист фінансових інтересів Співтовариства та створення Європейського прокурора [1], опублікована з метою стимулювання обговорення цієї ідеї на рівні ЄС. Ці та інші публікації спричинили бурхливі обговорення на різних рівнях питання ЄП та її інституційних характеристик, зокрема, компетенції та структури. Аналіз досліджень демонструє такі причини створення ЄП:

1) *істотна шкода, спричинена фінансовими злочинами бюджетам ЄС та держав-членів.* Зазначалося, що «згідно зі статистикою Європейського агентства по боротьбі з шахрайством (OLAF), сума шахрайських порушень становить від 400 до 600 млн євро на рік» [5, с. 85]. Водночас К. Ligeti та М. Simonato підкреслили проблему наявності лише часткових даних про злочини проти фінансових інтересів ЄС та невідображення реального рівня порушень і шахрайства через неповну передачу інформації національними органами до OLAF [9, с. 8]. Тож, як визнав Р. Csonka, обрахування в Оцінці впливу встановлюють цей збиток набагато вищим, – між 3–5 млрд євро на рік, і його потрібно оцінювати на фоні річного бюджету ЄС, що дає показник у 3–4 % бюджету [5, с. 85]. Загалом, це злочини, у яких «ЄС сам стає жертвою (або його громадяни стають колективними жертвами), тож ЄС не може бути позбавлено права захищати свої інтереси [14, с. 23], у тому числі шляхом створення нових органів протидії фінансовій злочинності;

2) *транснаціональний та транскордонний характер шахрайства та нецільового використання коштів ЄС*. Однією з характерних ознак сучасної злочинності є те, що вона «набуває все більш організованого та міжнародного характеру» [13, с. 27], тоді як загрози від неї стають «все більш глобальними та транснаціональними» [7, с. 275]. Ці характеристики особливо пов'язані з фінансовою та економічною злочинністю. Як підкреслюється, транснаціональні злочини вимагають транснаціональних рішень [3, с. 152]. Окрім того, протидія транснаціональній злочинності вже давно є «сферою, яка потребує співпраці між країнами та їх установами кримінального правосуддя» [14, с. 23]. Однак, вже існуючі на той час інституції Простору свободи, безпеки та правосуддя (OLAF, Європол, Євроюст) не були уповноважені здійснювати кримінальні розслідування та притягувати до відповідальності винних у цій категорії злочинів, і це призвело до недостатнього захисту фінансових інтересів Союзу;

3) *недостатня ефективність на національному рівні під час розслідування злочинів із транскордонним виміром*. Як зазначає В. Smulders, «зусилля належної протидії залежать насамперед від компетентних і рішучих місцевих (тобто національних) структур» [11, с. 44]. Але, як пояснюється, через зростаючий транскордонний вимір таких злочинів національні практики часто не бачать цілісної картини, обмежуючи розслідування національними аспектами справи та ігноруючи її європейський вимір [9, с. 9]. Тож це призводило до відсутності ефективності на рівні усього ЄС;

4) *неефективність на національному рівні посилюється особливостями територіальної геометрії ЄС*, які демонструють розбіжності національних правових систем. Зокрема, ідея ЄП виникла з необхідності вирішити невинуватене протиріччя між фрагментацією території Співтовариства на різні національні кримінально-правові зони та серйозними нападами на спільні інтереси [1, с. 23]. *Corpus Juris* також виявив розбіжності в правових системах, що надавало змогу шахраям діяти безкарно в деяких країнах, та ускладнювало судове переслідування в усіх державах-членах [4, с. 2];

5) *нові виклики ускладнюють протидію фінансовим злочинам на всіх рівнях*. Наприклад, під час триваючої кризи COVID-19 ЄС готовий гнучкіше витратити гроші на підтримку національних економік і медичних служб, але це також відкрило нові можливості для шахраїв [10, с. 59].

Фактично злочинці, які завдають шкоди бюджету ЄС, отримують певні вигоди. Зокрема, як стверджувала Комісія, вони виграють від ситуації, в якій неефективність, брак спеціалізації практиків і матеріальних ресурсів, відмінності між національними законами та системами, а також різні пріоритети у державах-членах роблять протидію цим злочинам надзвичайно важкою [2, с. 2], й це викликає необхідність узгодженої відповіді ЄС на загрозу. Тож до зазначених вище «негативних» причин варто додати «позитивну»: *зростаюче усвідомлення та відповідальність держав-членів у протидії фінансовому шахрайству та корупції*.

Для вирішення названого вище комплексу проблем, пропонувалося два підходи – вертикальний (створення централізованого європейського органу прокуратури з транснаціональною компетенцією) та горизонтальний (залишення можливості вирішення цієї проблеми національними системами кримінального правосуддя всіх держав-членів) [12, с. 179]. Оскільки перший із них не вдалося реалізувати через спротив деяких держав-членів, а інший не був ефективним, найкращим виявилось компромісне рішення – створення шляхом поглибленої співпраці більшості держав ЄС інтегрованої моделі ЄП з дворівневою структурою. Саме у такому вигляді ЄП може стати ефективним гравцем з протидії корупції та фінансовій злочинності.

Джерела та література

1. Зелена книга про кримінально-правовий захист фінансових інтересів Співтовариства та створення Європейського прокурора. 12.11.2001, COM(2001)715 (англ. мовою). URL: https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/docs/body/green_paper_en.pdf (дата звернення: 20.08.2022).

2. Повідомлення Європейської Комісії про захист фінансових інтересів ЄС за допомогою кримінального права та кримінальних розслідувань. 25.05.2011, COM(2011)293 (англ. мовою). URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0293:FIN:EN:PDF> (дата звернення: 20.08.2022).

3. Bantekas I. (ed.). *International and European Financial Criminal Law*. LexisNexis Butterworths, UK, 2006.

4. Corpus Juris – A Criminal Law System for the EU? *Senior European Experts; the Experts' Briefing*, 2011. URL: <https://senioreuropeanexperts.org/wp-content/uploads/2011/01/corpus-juris-a-criminal-law-system-for-the-eu.pdf> (дата звернення: 20.08.2022).

5. Csonka P. Establishment of the European Public Prosecutor's Office. Check against delivery. *Bazzocchi V. (ed.). Protecting Fundamental and Procedural Rights from the Investigations of OLAF to the Future EPPO*. Rome: Fondazione Basso, 2013.

6. Delmas-Marty M. *Corpus Juris: Introducing Penal Provisions for the Purpose of the Financial Interests of the European Union*. Paris: Economica, 1997.

7. Groenleer M. *The Autonomy of European Union Agencies. A Comparative Study of Institutional Development*. Doctoral Thesis. Leiden University. Delft: Eburon, 2009.

8. Guiding Principles of *Corpus Juris* 2000. URL: https://ec.europa.eu/anti-fraud/sites/default/files/docs/body/corpus_juris_en.pdf (дата звернення: 20.08.2022).

9. Ligeti K., Simonato M. The European Public Prosecutor's Office: Towards a truly European Prosecution Service? *New Journal of European Criminal Law*, 2013, Vol. 4, Issue 1–2. С. 7–21.

10. Seixas G. Opportunities and Challenges in Cases Involving Proceeds of Crime. *EUCRIM: The European Criminal Law Associations' Forum*, 2021, № 1. URL: https://eucrim.eu/media/issue/pdf/eucrim_issue_2021-01.pdf (дата звернення: 20.08.2022).

11. Smulders B. Is the Commission Proposal for a European Public Prosecutor's Office Based on a Harmonious Interpretation of Articles 85 and 86 TFEU? *Erkelens L. H. (ed.). The European Public Prosecutor's Office: an Extended Arm or a Two-Headed Dragon?* Springer, 2015.

12. Spencer J. The Impact of Accession on the Criminal Law and Criminal Procedure of the New Member States. *Hillion C. (ed.). EU Enlargement: A Legal Approach*. Oxford and Portland Oregon, HART Publishing, 2014.

13. Spiezia F. Linguistic Regimes and Judicial Cooperation in the Eurojust's Perspective. *Ruggieri F. (ed.). Criminal Proceedings, Languages and the European Union*. Springer, 2014.

14. Wade M. L. Developing a Criminal Justice Area in the European Union: Study. *Directorate General for Internal Policies*; 2014. URL: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493043/IPOL-LIBE_ET\(2014\)493043_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2014/493043/IPOL-LIBE_ET(2014)493043_EN.pdf) (дата звернення: 20.08.2022).

УДК 341.23:343.1

О. П. Кучинська – доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального процесу та криміналістики Навчально-наукового інституту права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДО ПИТАННЯ СПІВРОБІТНИЦТВА МІЖ ЄВРОПЕЙСЬКОЮ ПРОКУРАТУРОЮ ТА ПРОКУРАТУРОЮ УКРАЇНИ

Розглянуто правові підстави співробітництва між Офісом Генерального прокурора та Європейською прокуратурою. Досліджено головні аспекти Робочої угоди про співпрацю між ними. Зроблено висновок про перспективність такого співробітництва.

Ключові слова: Європейська прокуратура, співпраця, співробітництво, Офіс Генерального прокурора.

Kuchynska O. P. On the issue of cooperation between the EPPO and Ukrainian public prosecutor's office. The legal basis of cooperation between the Office of the Prosecutor General

and the European Public Prosecutor's Office is analysed. The main aspects of the Working Agreement on cooperation between them are studied. A conclusion is made about the prospects of such cooperation.

Key words: European Public Prosecutor's Office, cooperation, Office of the Prosecutor General.

Україна є учасником багатьох ініціатив та угод з ЄС, співпрацює з різними інституціями ЄС. Як зазначається, необхідною умовою євроінтеграції України є також розвиток співробітництва з ЄС у сфері юстиції та внутрішніх справ [1, с. 163]. Прикладом такого співробітництва можна навести Угоду з Європейським поліцейським офісом (Європол) про оперативне та стратегічне співробітництво [8], Угоду про співробітництво з Європейською організацією з питань юстиції [9], Угоду про адміністративне співробітництво для захисту фінансових інтересів ЄС з Європейським бюро протидії шахрайству (OLAF) [4]. У поточному році налагоджено також співпрацю з Європейською прокуратурою (EPPO), яка розпочала свою роботу як нова інституція ЄС лише у 2021 р.

Відповідно до Закону України «Про прокуратуру», з метою реалізації своїх функцій прокуратура здійснює міжнародне співробітництво (ч. 2 ст. 2), а Генеральний прокурор представляє прокуратуру у зносинах з прокуратурами інших держав та міжнародними організаціями (ч. 1 ст. 9). Стаття 93 Закону врегульовує положення щодо міжвідомчих міжнародних договорів України, що укладаються Офісом Генерального прокурора. Так, Офіс уповноважено укладати міжвідомчі міжнародні договори України про співробітництво з питань діяльності прокуратури з відповідними державними органами іноземних держав і міжнародними організаціями, до компетенції яких належать питання, що регулюються договорами [5].

Правовою основою співпраці прокуратури ЄС з органами влади інших держав, які не є державами-членами ЄС, та з міжнародними організаціями є ч. 1 ст. 99 Регламенту (ЄС) 2017/1939, якою передбачено, що, наскільки це необхідно для виконання своїх завдань, Європейська прокуратура може встановлювати та підтримувати відносини співпраці з органами влади третіх країн [6]. Як впливає з частин 2, 3 ст. 99 Регламенту, тією мірою, в якій це стосується виконання своїх завдань, Європейська прокуратура може безпосередньо обмінюватися всією інформацією з органами влади третіх країн; може укладати з ними робочі домовленості («working arrangements»). Ці робочі домовленості мають технічний та/або операційний характер і, зокрема, спрямовані на сприяння співпраці та обмін інформацією між сторонами. Робочі домовленості не можуть становити основу для дозволу на обмін персональними даними, а також мати юридично обов'язкову силу для Союзу чи його держав-членів [6].

18 березня 2022 р. у м. Ужгороді між Офісом Генерального прокурора та Європейською прокуратурою укладено Робочу угоду про співпрацю [7]. Як повідомлялося, Головний прокурор ЄС Л. Кьовеші стала першою офіційною особою Євросоюзу, яка відвідала Україну у воєнний час, а Україна стала першою країною, з якою прокуратура ЄС уклала такий документ [3]. Метою Робочої угоди визначено сприяння правовому співробітництву у кримінальних справах та обміну інформацією між сторонами. Угода визначає два рівні співробітництва: оперативний та стратегічний, причому до останнього також віднесено інституційні питання.

До *оперативного співробітництва* належить: співробітництво у зборі доказів (ст. 4), заморожування активів (ст. 5), спільні слідчі групи (ст. 6), видача (ст. 7 Робочої угоди). Фактично це співпраця щодо конкретних кримінальних проваджень та заходів, що здійснюються у рамках їх розслідування та кримінального переслідування. Форми оперативного співробітництва ґрунтуються на застосуванні відповідних

багатосторонніх інструментів правового співробітництва у кримінальних справах (Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Конвенції ООН проти корупції, Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах, Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, Європейської конвенції про видачу правопорушників, додаткових Протоколів до них). На оперативному рівні сторони співпрацюють безпосередньо.

Стратегічне співробітництво / інституційні питання передбачають обмін стратегічною та іншою інформацією (ст. 8); відрядження офіцерів зв'язку до Європейської прокуратури та визначення контактних осіб Європейської прокуратури в Україні (статті 9–10); зустрічі та інші заходи (ст. 11); технічну підтримку (ст. 12); визначення засобів та каналів зв'язку (ст. 13).

Важливою частиною Робочої угоди стала глава щодо обробки персональних даних, безпеки даних та відповідальності. Зокрема, передбачено, що будь-який обмін персональними даними між Сторонами здійснюється відповідно до чинного законодавства ЄС та України. При цьому варто зауважити, що законодавство ЄС у сфері захисту персональних даних є досить детальним, а питання використання персональних даних у країнах ЄС є дуже чутливими.

На основі викладеного можна підсумувати, що співробітництво України (в особі Офісу Генерального прокурора) з Європейською прокуратурою видається досить перспективним. Першим фактором успіху можна назвати той факт, що саме Україна стала першою державою із категорії «третіх країн», з якою Європейська прокуратура уклала робочу угоду, що свідчить про нагальну необхідність такої співпраці та зацікавленість у взаємодії з українськими правоохоронними органами. Іншим фактором успіху може стати той факт, що співпраця необхідна не лише для захисту фінансових інтересів ЄС (що є офіційною метою взаємодії відповідно до Регламенту (ЄС) 2017/1939), а й України. Саме такий висновок випливає з офіційного повідомлення про результати зустрічі Генерального прокурора та Головного прокурора ЄС 18 березня 2022 р., а саме: «сторони обговорили взаємодію для пошуку, арешту та конфіскації активів воєнних злочинців» [3], що може бути реалізовано, наприклад, при здійсненні обміну інформацією. Третім фактором успіху є той факт, що Україна, отримавши статус країни-кандидата на вступ до ЄС, адаптує своє законодавство до *acquis* ЄС. Хоча Регламент (ЄС) 2017/1939 не є частиною *acquis*, але приведення українського законодавства у відповідність до основного правового доробку ЄС полегшить співпрацю з інституціями ЄС, у тому числі й Європейською прокуратурою. Четвертим фактором успіху взаємодії може стати позитивний досвід співпраці українських правоохоронних органів з іншими інституціями ЄС у сфері правосуддя та внутрішніх справ. Зокрема, як зазначається, співробітництво з Європолем та Євроюстом стало результативним та вигідним для України [2].

Отже, долучення ЄП до інституцій ЄС, з якими співпрацює Україна, додасть глибини комплексній взаємодії між Україною та ЄС у сфері протидії злочинності та видається досить перспективним та успішним.

Джерела та література

1. Войціховський А. Україна на шляху європейської інтеграції: сучасний стан й перспективи. *Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*: № 872. Сер.: Право. 2009. Вип. 6. С. 158–162.
2. Гальчинський С. Як Україна співпрацює з Європолем та Євроюстом. *Юридична газета онлайн*. 2020. № 23 (729). URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/mizhnarodne-pravo-investiciyi/yak-ukrayina-spivprasyue-z-evropolom-ta-evroyustom.html> (дата звернення: 01.09.2022).

3. Ірина Венедіктова зустрілася з Головним прокурором ЄС Лаурою Кевеші: веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/irina-venediktova-zustrilasya-z-golovnim-prokurorom-jes-lauroyu-kevesi> (дата звернення: 01.09.2022).

4. Офіс Генерального прокурора та Європейське бюро протидії шахрайству (OLAF) уклали угоду про адміністративне співробітництво для захисту фінансових інтересів ЄС: веб-сайт. URL: <https://eu-ua.kmu.gov.ua/novyny/ofis-genprokurora-ta-yevropeyske-byuro-protydiy-shahraystvu-olaf-uklaly-ugodu-dlya-zahystu> (дата звернення: 01.09.2022).

5. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 01.09.2022).

6. Регламент Ради (ЄС) 2017/1939 про запровадження посиленої співпраці щодо створення Європейської прокуратури: документ ЄС від 10.12.2017 р. (англ.мовою). *Official Journal of the European Union*, L 283, 31.10.2017. С. 1–71. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2017/1939/oj> (дата звернення: 01.09.2022).

7. Робоча угода про співпрацю між Офісом Генерального прокурора та Європейською прокуратурою: угода від 18.03.2022 р.

8. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво: міжнар. угода від 14.12.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_001-16#Text (дата звернення: 01.09.2022).

9. Угода про співробітництво між Україною та Європейською організацією з питань юстиції: міжнар. угода від 27.06.2016 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_024-16#Text (дата звернення: 01.09.2022).

ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ТА ВІДНОСИНИ УКРАЇНА–ЄС

УДК 339.92:338.48(477)

С. Я. Бугіль – кандидат економічних наук,
доцент кафедри туризму Львівського
національного університету
природокористування

РОЗВИТОК ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО ТУРИЗМУ У МЕЖАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПОЛІТИКИ ДОБРОСУСІДСТВА

Подано результати дослідження ролі, тенденцій і проблем розвитку транскордонного співробітництва України в сфері сільського зеленого туризму у межах європейської політики добросусідства. Досліджено сильні сторони та актуальні проблеми сільського зеленого туризму в Україні. Розроблено завдання стратегії розвитку транскордонного співробітництва України із сусідніми державами Європейського Союзу у сфері сільського зеленого туризму.

Ключові слова: транскордонна співпраця, євро регіони, сільський зелений туризм, європейська політика добросусідства.

Bugil S. Ya. Development of cross-border cooperation of Ukraine in the sphere of rural green tourism within the limits of the european good-neighborhood policy. The results of the study of the role, trends and problems of the development of cross-border cooperation of Ukraine in the field of rural green tourism within the framework of the European policy of good neighborliness are presented. The strengths and current problems of rural green tourism in Ukraine have been studied. The task of developing a strategy for cross-border cooperation of Ukraine with the neighboring states of the European Union in the field of rural green tourism has been developed.

Key words: cross-border cooperation, Euroregions, rural green tourism, European policy of good neighborliness.

Актуальність. Україна знаходиться у центрі європейських транспортних коридорів, що відкриває можливості для міжнародних зв'язків, активізації найбільш результативного залучення прикордонних регіонів України до міжрегіональної та транскордонної співпраці в галузі туризму. Це ефективний важіль формування туристичного іміджу України на міжнародному туристичному ринку [1]. Тому актуальним сьогодні є аналіз розвитку транскордонного співробітництва у сфері сільського зеленого туризму.

Мета дослідження: з'ясувати роль, тенденції та проблеми розвитку транскордонного співробітництва України у сфері сільського зеленого туризму в частині європейської політики добросусідства.

Результати наукового дослідження. Інтеграція України в Європейський Союз вимагає співробітництва та розвитку двосторонніх міждержавних відносин. Налагодження постійної туристичної співпраці між Україною та регіонами країн Європейського Союзу на транскордонному рівні – це шлях до формування сталого розвитку прикордонних регіонів, зміцнення співпраці місцевих громад у межах нової європейської політики добросусідства та підвищення конкурентоспроможності туристичних продуктів країни.

Транскордонна співпраця – це особлива сфера зовнішньо-економічної діяльності, яка відіграє важливу роль у міжнародних відносинах. Головна мета транскордонного співробітництва – це усунення політичних і адміністративних бар'єрів між сусідніми народами, подолання стереотипів й упереджень, покращення умов життя населення [2, с. 14].

Термін «транскордонне співробітництво» вперше був введений у Мадридській Конвенції загальних принципів транскордонного співробітництва [6]. Європейці дійшли висновку, що багато проблем можна успішно вирішувати шляхом міжтериторіального співробітництва прикордонних регіонів країн. Так виникло нове поняття у міжнародному співробітництві – «єврорегіон» як нова модель територіально-економічного утворення.

Україна активно включилася в процес створення єврорегіонів на початку 1993 р. й на сьогодні бере участь у п'яти з них: «Карпатський», «Буг», «Нижній Дунай», «Верхній Прут», «Дністер».

Україна як член Ради Європи у розвитку транскордонного співробітництва має враховувати головні ідеї геопросторового розвитку, які закладені у Європейських хартіях і мають реалізовуватися через національну регіональну політику.

Активне використання структурних фондів Європейського Союзу та приєднання до різноманітних програм транскордонної співпраці в перспективі дадуть змогу здійснити моніторинг курортно-рекреаційних територій України, прокласти нові екскурсійні маршрути та забезпечити сталий розвиток у сфері сільського зеленого туризму.

Орієнтуючись на національні традиції України та особливості розвитку сільського зеленого туризму в Європейському Союзі, можна дійти висновку, що на прикордонних територіях є величезний потенціал для транскордонної співпраці у цій сфері. Сьогодні сільський зелений туризм визначений одним із пріоритетних напрямів туристичної індустрії країн Європейського Союзу загалом, який динамічно розвивається.

Особливе місце у співпраці України з сусідніми державами відводиться Польщі, яка виступає одним із найбільших стратегічних партнерів на європейському континенті [4].

Якщо розглядати особливості розвитку туризму в Україні та Польщі, то можна відмітити, що становлення сільського зеленого туризму у Польщі почалося з 90-х років минулого століття. Польське законодавство сприяє розвитку сільського зеленого туризму [7, с. 32]. Прибутки селянських господарств звільняються від оподаткування [5, с. 148].

До сильних сторін розвитку вітчизняного сільського зеленого туризму у межах європейської політики добросусідства можна віднести:

- збережена етнокультурна самобутність українських сільських територій є ексклюзивною міжнародною туристичною перевагою, що дає змогу бути одним з осередків розвитку сільського зеленого туризму на європейському континенті;

- наявність системи екологічної сертифікації та добровільної категоризації сільських садиб;

- досить висока готовність місцевого населення до ведення рекреаційно-туристичного бізнесу в межах транскордонного співробітництва;

- підтримка туристичної діяльності державою.

До актуальних проблем розвитку сільського зеленого туризму в Україні у межах європейської політики добросусідства слід віднести:

- військовий конфлікт України з Росією унеможливорює туристичну діяльність та створює непривабливий імідж країни в очах іноземців;

- слабка впізнаваність та привабливість сільських територій (відсутність бренду);
- брак програм розвитку та дорожніх карт туристичних дестинацій у сільській місцевості;
- необлаштованість сіл, обмежений вибір дозвілля та можливостей активного відпочинку, відсутність цікавих атракцій;
- незнання господарями сільських садиб іноземних мов;
- недостатнє наукове обґрунтування розвитку сільського туризму.

На нашу думку, основними завданнями стратегії розвитку транскордонного співробітництва України із сусідніми державами Європейського Союзу у сфері сільського зеленого туризму є:

1. Дослідження туристичного потенціалу регіонів із визначенням основних напрямів туристичних послуг сільського зеленого туризму.
2. Розробка та реалізація системних стратегічних заходів розвитку інфраструктури сільського зеленого туризму.
3. Участь органів місцевого самоврядування та власників туристичного бізнесу в міжнародних проєктах із розвитку туристичного потенціалу сільських територій.
4. Розробка маркетингових комунікаційних стратегій у сфері сільського туризму.
5. Адаптація нормативно-правової бази, що регулює сферу сільського зеленого туризму до стандартів, прийнятих у Європі.
6. Популяризація використання досвіду країн європейської спільноти у веденні туристичного бізнесу в сільській місцевості.
7. Розробка концепції сільського зеленого туризму доступного для всіх (*accessible tourism*).
8. Обов'язкове навчання всіх сільських жителів, які бажають пропонувати туристичні послуги.

Висновки. Транскордонне співробітництво у межах європейської політики добросусідства позитивно впливає на розвиток сільського зеленого туризму. Розвиток транскордонної співпраці у сфері сільського зеленого туризму між Україною та сусідніми державами Європейського Союзу повинен надалі розвиватися, вдосконалюватися та зміцнювати дружні міжнародні відносини в контексті входження України до європейського культурного простору.

Джерела та література

1. Беленький П. Ю., Мікула Н. А. Методологічні аспекти міжрегіонального та транскордонного співробітництва. *Зовнішньоекономічний кур'єр*. № 1–2 . Львів : ТПП, 2001. С. 9–13.
2. Біланюк О. П. Сучасний стан та перспективи розвитку сфери туризму в україно-польському транскордонному регіоні. *Вісник Львівського університету. Серія географічна*. 2013. Вип. 43. Ч. 2. С. 14–19.
3. Бугіль С. Я., Ступень Р. М. Роль та пріоритети сільського зеленого туризму в соціально-економічному розвитку сільських територій. *Аграрна економіка*. 2022. Т. 15. С. 70–82.
4. Засадко В. В. Транскордонне співробітництво України: тенденції, проблеми та перспективи розвитку. URL: www.nbuv.gov.ua/Portal/Soc_Gum/Nvamu/Ekon/2009
5. Ісаєнко В. М., Ніколаєв К. Д., Бабікова К. О. та ін. Стратегія сталого розвитку (туристична галузь): навч. посібник. К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2014. 295 с.
6. Кухарська Н. О. Організація та розвиток транскордонного співробітництва в єврорегіоні «Нижній Дунай». *Регіональна економіка*. 2008. № 1. С. 13–22.
7. Осипова М. Світовий досвід організації сільського туризму: метод. посіб. Вип. 1. Одеса: Центр розвитку та правової підтримки села, 2009. 56 с.

О. В. Засєкін – магістрант 1 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник: **Н. С. Науменко** – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки

УКРАЇНА ЯК ТРАНЗИТНА ЗОНА ДЛЯ ТОВАРООБМІНУ МІЖ ЄВРОПОЮ ТА АЗІЄЮ

Наукова публікація присвячена ролі та значенню пропускної спроможності транспортної системи України, інтегруванню національної транзитної складової в систему міжнародних пасажирських і вантажних перевезень між Європою та Азією.

Ключові слова: транспортна система, транзитний потенціал, транспортні коридори, європейська транспортна вісь.

Zasekin O. V. Ukraine as a transit zone for commodity exchange between Europe and Asia. The scientific publication is devoted to the role and significance of the throughput capacity of the transport system of Ukraine, the integration of the national transit warehouse into the system of international passenger and cargo transportation between Europe and Asia.

Key words: transport system, transit potential, transport corridors, European transport axis.

У процесі розширення міжнародного співробітництва та розвитку інтеграційних процесів, що є важливими для прогресу світової економіки, багато важать інфраструктурні галузі, зокрема транспортна. Остання задовольняє потребу суспільства у вільному пересуванні продуктами виробництва та дає змогу провадити міжнародний обмін товарами. Водночас, роль транспорту у сучасному глобалізованому господарстві неминуче росте, так як проявляється тенденція: темпи міжнародної торгівлі перевищують темпи промислового виробництва, що, у свою чергу, є каталізатором збільшення вантажообігу.

Транзитний потенціал держави формується за впливу багатьох різноманітних чинників, які є дуже нестійкими й важко піддаються прогнозуванню. За умови дієвого використання транспортних можливостей, це може стати одним із найперспективніших напрямів синтезу національної конкурентоспроможності на міжнародній арені, а також важливим фактором забезпечення участі країни в інтеграційних процесах.

Транзитний потенціал України займає одне з перших місць у Європі. Вигідне географічне положення України на шляху основних транзитних потоків між Європою та Азією, наявність незамерзаючих морських чорноморських портів надає всі необхідні передумови для оптимізації перевезень, зокрема й залучення чималих обсягів транзитних вантажів та пропуску їх найкоротшими напрямками [3, с. 310–315]. Це означає, що державі постійно треба працювати над удосконаленням та удосконаленням ефективної транспортної політики. Вирішальну роль тут повинні відігравати форсований розвиток транспортної інфраструктури, створення згідно міжнародним стандартам державної мережі міжнародних транспортних коридорів, а також інтеграція останніх у транспортні системи Європи, Азії, Балтійського та

Чорноморського регіонів. Це потребує часу та значних коштів, а отже період переходу на міжнародні стандарти буде тривалим, особливо для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в умовах нескінченної військової агресії проти України з боку Росії. Передусім, це стосується міжнародних залізничних перевезень. До того ж Україна поступово, починаючи з 2014 р. й до лютого 2022 р., втратила доступ до більшості морських портів для перевезення вантажів і пасажирів. Авіаційне сполучення в Україні внаслідок знищення наземної інфраструктури повністю й на невизначений термін скасовано.

В умовах війни Росії проти України, саме залізничні шляхи, що єднають нашу державу з Європою, підтримують більш-менш стабільне функціонування вітчизняної економіки. Сотні-тисяч українців та іноземців потягами «Укрзалізниці» отримали змогу гарантовано евакуюватися до Європи. За понад тридцять років незалежності Україна так і не спромоглася «перепрошити» залізничні колії під європейський стандарт. Варто зазначити, що з 50-х років XIX ст., коли в Російській імперії було запроваджено стандарт ширини залізничної колії у 1520 мм, замість європейських 1435 мм, уніфікація всіх міжнародних транспортних переходів між Європою та державами на схід від неї завжди жорстко регулювалася та штучно стримувалася. Всі ділянки залізничних колій, що були прокладені за європейським стандартом у передвоєний та міжвоєнний період, були знищені на західних територіях, що отримав СРСР після Другої світової війни, а це практично більша частка нинішньої Південно-Західної залізниці [1].

Основна ціль у розвитку та реформуванні транспортної системи України є досягнення її повної відповідності потребам у перевезеннях вантажів та створення умов для її повноцінної інтеграції до європейської та світової транспортних систем. Ця мета передбачає два взаємозалежні напрями:

1. Переорієнтація національної транспортної системи на обслуговування зовнішньоекономічних зв'язків, її інтеграція до європейської та світової транспортних систем.

2. Зупинення процесу фізичного та морального старіння матеріально-технічної бази транспорту, її технічне, технологічне оновлення згідно вимог сучасності [2, с. 325].

Відповідно до оцінок європейських фахівців, найбільш потужний стрибок операцій із товарообміну, у найближчому майбутньому, може відбутися між Європою та країнами Азіатсько-Тихоокеанського регіону, а також у напрямі європейської осі «Північ–Південь». Вигідне економіко-географічне положення України на перетині торгових шляхів між Європою та Азією, а так само наявність розгалужених транспортних коридорів, є вагомим фактором, що сприяє залученню України до світової глобалізації та регіональних інтеграційних процесів. Україна може бути транзитною зоною, що забезпечує здійснення товарних перевезень між країнами Заходу та Сходу.

У сфері дослідження проблем розвитку транспортних шляхів України є багато наукових праць щодо фінансово-економічного та організаційно-технічного забезпечення цієї безсумнівно значущої галузі національної економіки. Вивченням економічних проблем щодо розвитку транспортної системи країни займалися такі українські науковці, як О. Баль, Г. Кірпа, Ю. Буркинський, М. Примачов, Є. Сич, В. Чекаловець, М. Курган та багато ін.

Україна займаючи вигідне географічне положення та маючи розвинену транспортну інфраструктуру, має значний потенціал у розвитку перевезень, передусім, у міжнародному сполученні, зокрема як країна-транзитер у логістичному ланцюзі товарообміну між Європою та Азією. За оцінками Британського інституту з проблем транспорту «Рендел», коефіцієнт транзитності України становить 3,75 (при максимумі 5). Це найкращий показник серед країн Європи (до прикладу у Польщі, що посідає другу сходинку, цей показник 2,92). Територією України проходить п'ять

міжнародних транспортних коридорів, розгорнута довжина цих маршрутів приблизно 6,5 тис. км [4, с. 89].

Транзитне положення України – важливий фактор привабливості національного ринку для закордонних інвесторів. Міждержавні перевезення через українську територію – це суттєвий національний ресурс, якого нині не можливо використати повною мірою через російську агресію. З початку повномасштабного вторгнення, Україні довелося обмежити або ж повністю зупинити транспортування товарів через власну територію такими шляхами як морський, повітряний та сухопутний.

Вважаємо, що українській владі слід звернути увагу на цей напрям після перемоги й використовувати будь-які можливості та формати для розвитку транзитної сфери. Інакше, транспортні коридори можуть бути прокладені через інші країни Європи, а Україна ризикує залишитися на маргінесі міждержавного транзиту та втратити чудові можливості для економічного зростання.

Джерела та література

1. Самойлов Ю. Потягом в Європу: як війна змінила потенціал залізничних сполучень між Україною і Польщею. *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/08/30/7145834/> (дата звернення: 13.10.2022 р.).

2. Дудник І. М. Транспортна географія: підручник. Київ, 2010. 325 с. URL: <https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/40708/1/%D0%94%D1%83%D0%B4%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%86.%D0%9C.%20%D0%A2%D1%80%D0%B0%D0%BD%D1%81%D0%BF%D0%BE%D1%80%D1%82%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D0%B5%D0%BE%D0%B3%D1%80%D0%B0%D1%84%D1%96%D1%8F,%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D1%80%D1%83%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%BA.pdf> (дата звернення: 12.10.2022).

3. Линник І. Е. Участь України у формуванні міжнародних транспортних коридорів. *Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. збірник*. КНУБА, 2018. Вип. 68. С. 310–316. URL: <https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2018/201868.pdf> (дата звернення: 12.10.2022).

4. Пасічник А. М., Клен О. М., Мірошніченко С. В. Аналіз та оцінка ефективності використання транзитного потенціалу української транспортної системи. *Електромагнітна сумісність та безпека на залізничному транспорті*. 2016. № 12. С. 88–97. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&_S21P03=FILA=&_S21STR=esbzt_2016_12_14 (дата звернення: 12.10.2022).

УДК 340.5

А. С. Тагієв – доктор філософії (PhD in Law), асистент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРЕДСТАВНИЦЬКІ ОРГАНИ КРИМСЬКИХ ТАТАР У ПЕРІОД ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Аналізуючи нормативно-правові акти, які прийняті вищими органами влади України й стосуються представницьких органів кримських татар, нами виявлено, що з більш, ніж 70 таких документів, понад 60 були прийняті після 2014 р. Зараз Меджліс активно інтегрований в українське правове поле і його акти у вигляді

рекомендацій беруться до уваги при прийнятті рішень органами України щодо питань кримськотатарського народу та Криму загалом. Ми дослідили ці нормативні акти, щоб з'ясувати як вони впливають на процес євроінтеграції України.

Ключові слова: Меджліс, кримські татари, євроінтеграція.

Taghiev A. S. Representative bodies of the Crimean Tatars in the period of european integration. Among more than 70 legal acts adopted by the supreme authorities of Ukraine and related to the topics of the representative bodies of the Crimean Tatars, more than 60 were adopted after 2014. Nowadays Mejlis is actively integrated into the Ukrainian legal field and its acts in the form of recommendations are taken into account when decisions are taken by Ukrainian authorities regarding issues of the Crimean Tatar people and Crimea in general. We studied these legal acts to find out how they affect the process of European integration of Ukraine.

Key words: Mejlis, Crimean Tatars, European integration.

З самого початку здобуття Україною незалежності кримські татари розпочали активну політичну діяльність. Були створені представницькі органи – Курултай та Меджліс. Досить примітним є той факт, що в період із 2000 до 2014 рр. документи вищих органів влади України майже не містять згадок Меджлісу. Водночас, період із 2014 р. сповнений подібних правових актів.

У 2014 р. кримські татари досягли статусу корінного народу постановою Верховної Ради «Про Заяву Верховної Ради України про гарантію прав кримськотатарського народу у складі Української Держави», яка проголосила гарантії збереження та розвитку етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності кримських татар як корінного народу України та «захист та реалізацію невід'ємного права на самовизначення кримськотатарського народу у складі суверенної та незалежної Української Держави» [5]. Там же офіційно були визнані Меджліс як виконавчий орган Курултаю та Курултай як вищий представницький орган кримськотатарського народу. Ухвалення цього акту ознаменувало активне включення кримських татар й особливо Меджлісу в українське правове, політичне та культурне поля. Так, члени Меджлісу мали право на отримання спеціальних дозволів для в'їзду на тимчасово окуповану територію (Крим) [3], брали участь в офіційному проведенні жалобних заходів із нагоди річниць депортації та ін. Також у 2014 р. було ухвалено Закон України «Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою» та з 2019 р. члени Меджлісу могли бути членами комісій із повернення майна (або відшкодування його вартості) депортованим особам або у разі їх смерті спадкоємцям таких осіб [4]. У свою чергу, Голова Меджлісу брав участь у роботі чергових сесій та нарад у різних міжнародних організаціях, а з 2022 р. він також є постійним членом Консультативної ради з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя [7].

Також з 2014 р. українська влада постійно ухвалювала рішення на користь та в інтересах кримських татар паралельно з засудженням діяльності Меджлісу в Російській Федерації, визнанням його терористичною організацією та арештами деяких його учасників. У 2015 р., керуючись положеннями Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього, Верховна Рада України визнала депортацію з Криму кримських татар у 1944 р. геноцидом кримськотатарського народу та встановила в Україні 18 травня (день депортації) Днем пам'яті жертв геноциду [2]. За це Меджліс боровся ще з 1991 р. У цьому ж акті організація етнічно та політично мотивованих переслідувань кримських татар, Меджлісу та Курултаю з боку державних органів Російської Федерації, починаючи з дати

початку тимчасової окупації (тобто з 2014 р.), проголошена свідомою політикою етноциду. З подібною заявою у 2016 р. український парламент звертався й до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, світових лідерів та всіх членів міжнародної спільноти [6].

Також за активної участі Меджлісу вищими органами влади України було прийнято низку актів у сфері кримськотатарської мови. 7 квітня 2021 р. було прийнято Концепцію розвитку кримськотатарської мови, яка визначила кримськотатарську мову як мову одного з корінних народів України та невід'ємний елемент ідентичності та етнокультурної цілісності української нації. У цьому акті було визначено проблеми, які потребують вирішення, шляхи та способи вирішення, очікувані результати та обсяг фінансових ресурсів, необхідних для реалізації цієї Концепції [8]. У вересні того ж року було офіційно затверджено алфавіт кримськотатарської мови на основі латинської графіки. 23 лютого 2022 р. Кабінет Міністрів України затвердив Стратегію розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки [9]. Всі ці акти були прийняті за активної участі Меджлісу й також передбачали низку юридично закріплених повноважень у сфері співпраці з Міністерствами та іншими інституціями.

Г. І. Луцишин зазначає, що важливим при європейській інтеграції національних меншин є й фактор поетапності їх входження у внутрішньодержавні процеси та надання представникам національних меншин прав, необхідних для забезпечення їх самобутності. Необхідним є вироблення надійного соціально-політичного механізму регулювання відносин між більшістю та меншістю, який забезпечує всім рівні можливості [1, с. 70]. Таким чином, проаналізувавши нормативно-правові акти вищих органів влади України, можемо побачити як подібна інтеграція відбувається в Україні й як вона збігається з євроінтеграційним курсом та гармонізацією вітчизняного законодавства.

Джерела та література

1. Луцишин Г. І. Роль національних меншин в євроінтеграційному процесі України. *Грані: науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах*. 2014. № 12. С. 66–71.

2. Про визнання геноциду кримськотатарського народу: Постанова Верховної Ради України від 15.08.2022 № 579/2022. *Відомості Верховної Ради*. 2015, № 49–50, ст. 469.

3. Про затвердження Порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.06.2015 р. № 367-2015-п. Дата оновлення: 31.12.2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/367-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.10.2022).

4. Про затвердження Порядку повернення майна чи відшкодування його вартості депортованим особам або у разі їх смерті спадкоємцям таких осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.04.2019 р. № 357-2019-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.10.2022).

5. Про Заяву Верховної Ради України щодо гарантії прав кримськотатарського народу у складі Української Держави: Постанова Верховної Ради України від 20.03.2014 р. № 1140-VII. *Відомості Верховної Ради*. 2014, № 15, ст. 581.

6. Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї НАТО, світових лідерів та всіх членів міжнародного співтовариства щодо вшанування жертв геноциду кримськотатарського народу та засудження порушень Російською Федерацією прав і свобод кримськотатарського народу:

Постанова Верховної Ради України від 11.05.2016 № 1348-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016, № 22, ст. 471.

7. Про Консультативну раду з питань деокупації та реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя: Указ Президента України від 15.08.2022 р. № 579/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/579/2022#Text> (дата звернення: 02.10.2022).

8. Про схвалення Концепції розвитку кримськотатарської мови: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.04.2021 р. № 296-2021-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/296-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2022).

9. Про схвалення Стратегії розвитку кримськотатарської мови на 2022–2032 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.02.2022 р. № 224-2022-р. Дата оновлення: 09.07.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/224-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.10.2022).

УДК 341.174

Д. С. Чернявська – студентка 4 курсу факультету юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: І. А. Шуміло – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВИДИ СОЦІАЛЬНОЇ ДОПОМОГИ ГРОМАДЯНАМ УКРАЇНИ В КРАЇНАХ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ В УМОВАХ ВІЙНИ

Наукова праця присвячена дослідженню особливостей захисту соціальних прав українських громадян у країнах Європейського Союзу в умовах війни. Розглядаються засоби та способи захисту соціальних прав українців через розвиток соціальної політики країн ЄС. Досліджуються види соціальної допомоги громадянам України у країнах ЄС, які надаються в умовах війни.

Ключові слова: громадянин України, соціальна допомога, види соціальної допомоги.

Cherniavska D. S. Types of social assistance to citizens of Ukraine in the countries of the European Union in the conditions of war. The research is devoted to the study of the peculiarities of protection of social rights of Ukrainian citizens in the countries of the European Union in the conditions of war. Means and ways of protecting the social rights of Ukrainians through the development of social policy of the EU countries are discussed. The types of social assistance to citizens of Ukraine provided during the wartime in the EU countries are revealed.

Key words: citizen of Ukraine, social assistance, types of social assistance.

Збройна агресія російської федерації проти України порушила засади світового правопорядку та спричинила численні страждання багатьом людям. Такі дії, вчинені країною-агресором не лише похитнули європейську безпеку, а й загалом політичну стабільність усієї міжнародної спільноти.

Деякі європейські країни з метою посилення своєї обороноздатності переглядають аспекти зовнішньої політики та орієнтуються на отримання членства у НАТО. Світове співтовариство на рівні держав та урядів, а також у рамках впливових міжнародних організацій, що засуджують такі дії російської федерації та

висловлюють свою підтримку Україні, що, у свою чергу, проявилось у такому правовому механізмі як надання тимчасового захисту громадянам України в умовах збройного конфлікту [1].

Окрім того, повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну змусило мільйони українців шукати прихистку за кордоном. Так, варто констатувати, що європейські країни проявили солідарність з Україною й організованість, прийнявши мільйони біженців. За різними оцінками, це 5–7 млн осіб [2; 3].

Передусім, вважаємо за доцільне зазначити про те, що міжнародний захист щодо фізичних осіб може полягати у наданні статусу біженця або наданні тимчасового захисту, зокрема українським громадянам в умовах війни. Правовий статус біженця та статус особи, яка користується тимчасовим захистом, є різними правовими поняттями та мають різний порядок надання й породжують відповідні наслідки для особи.

Активізація режиму тимчасового захисту в Європейському Союзі призвела до виникнення низки запитань. Перше з них стосується кола осіб, які можуть претендувати на здобуття відповідного статусу. Друге питання пов'язане із визначенням мінімального обсягу соціальних прав переміщених осіб та видів соціальної допомоги, яка може бути надана у кожній країні таким особам, адже кожна держава-учасниця має власні національні системи їхньої реалізації, а такі властиво й повинні застосовуватися щодо осіб, які отримали захист [1].

Тимчасовий захист – це спеціально розроблений механізм надання прихистку в країнах Європейського Союзу, який було активовано щодо українців, які втікають від російської агресії та запроваджений Директивою ЄС 2001/55/ЄС [4]. Такий механізм був застосований із 4 березня 2022 р. та передбачає негайний захист та чіткий правовий статус для мільйонів людей, які залишили Україну. Більш детальна процедура застосування такого механізму міститься в імплементаційному рішенні Ради (ЄС) 2022/382 від 04.03.2022 р. [5]. Враховуючи те, що рішення розповсюджується на всі країни ЄС, українці можуть легально перебувати за статусом тимчасового захисту у будь-якій країні Євросоюзу.

У контексті зазначеного вище вважаємо за доцільне акцентувати увагу на тому, що за своєю юридичною природою директива має запроваджуватися через національне законодавство кожної країни-учасниці ЄС. Остання зобов'язує державу-члена у певний термін вжити заходів, спрямованих на досягнення визначених у ній цілей. У зв'язку із цим можемо зробити висновок, що країни ЄС на своєму рівні вживатимуть заходів, спрямованих на допомогу громадянам України, які покинули свої домівки через напад російської федерації. І вже з урахуванням своєї внутрішньої специфіки держава забезпечуватиме реалізацію соціальних прав та надавати відповідні види соціальної допомоги біженцям з України.

Правовий статус біженців у міжнародному праві регулюється Женевською Конвенцією про статус біженців 1951 р. [6] та Протоколом щодо статусу біженців 1966 р. [7]. Є також відповідний Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців» 2002 р. [8]. Законодавство багатьох країн світу стосовно біженців базуються саме на цих міжнародних документах.

Як і статус тимчасового захисту, так і статус біженця забезпечують право на притулок (квартиру, ліжко-місце), працю, освіту, соціальну допомогу, податкові пільги тощо, а також вимагають виконання відповідних зобов'язань перед іноземною приймаючою державою: дотримання місцевих законів, правил і розпоряджень органів влади.

Щодо медичної допомоги, то, наприклад, в Італії запит на посвідку на проживання для забезпечення тимчасового захисту гарантує медичне обслуговування на території країни, ідентичне тому, що надається громадянам Італії [3].

У Румунії для допомоги всім українським дітям, хворим на рак, Асоціацією Daruieste Aripі та Румунським товариством дитячої онкології та гематології була створена платформа – Code4Romania. Вона допомагає отримати легкий, швидкий та цільовий доступ до спеціалізованої медичної допомоги [3].

З початку активних бойових дій по всій території України Польща прийняла вже більше 1,5 млн біженців. До допомоги українцям активно долучилися польська влада, громадські організації, державні підприємці, бізнес та суспільство загалом. Зокрема, державні та приватні компанії безкоштовно надають послуги громадянам України у сфері транспорту, зв'язку, охорони здоров'я та страхування.

У країнах ЄС дуже важливу роль відіграє страхування. Польська компанія ERGO Hestia, PZTU навіть на польському кордоні для громадян України пропонує безкоштовні поліси страхування відповідальності на короткострокові терміни до одного місяця часу. Далі місячний страховий платіж – зелена карта коштує в середньому 75 злотих [9].

Таким чином, проаналізувавши усе вищевикладене, можна зробити висновок про те, що самим Європейським Союзом та країнами-членами поступово здійснюється формування нормативно-правової бази, що регламентує порядок та особливості надання допомоги біженцям з України через збройну агресію російської федерації з метою забезпечення реалізації соціальних прав таких осіб.

Джерела та література

1. Лозінська С. В. Тимчасовий захист та статус біженця в умовах збройного конфлікту. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/library/pravovi_zasady_organizaciyi_ta_zdiysnennya_publichnoyi_vlady_2022.pdf#page=239 (дата звернення: 29.09.2022).
2. Європа змінює ставлення до біженців з України. URL: <https://daily.rbc.ua/ukr/show/gostyah-horoshho-no-evropa-menyuayet-otnoshenie-1663073547.html> (дата звернення: 29.09.2022).
3. Як забезпечуються соціальні права українців, які знайшли прихисток в країнах ЄС – дослідження Ради Європи. URL: <https://www.prostir.ua/?news=yak-zabezpechuyutsya-sotsialni-prava-ukrajintsiv-yaki-znajshly-pryhystok-v-krajinah-es-doslidzhennya-rady-evropy> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Директива Ради 2001/55/ЄС від 20.07.2001 р. про мінімальні стандарти для надання тимчасового захисту у разі масового напливу переміщених осіб та про заходи, що сприяють збалансованості зусиль між державами-членами щодо прийому таких осіб та відповідальності за наслідки такого прийому. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11073#:~:text=%D0%9C%D1%96%D0%B6%D0%BD%D0%B0%D1%80%D0%BE%D0%B4%D0%BD> (дата звернення: 29.09.2022).
5. Імплементативне рішення Ради (ЄС) 2022/382 від 4 березня 2022 року, що встановлює наявність масового напливу переміщених осіб з України у розумінні статті 5 Директиви 2001/55/ЄС та запроваджує тимчасовий захист. *Офіційний вісник Європейського Союзу*. L 71/1. URL: <https://document.vobu.ua/doc/11076> (дата звернення: 29.09.2022).
6. Конвенція про статус біженців 1951 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_011#Text (дата звернення: 29.09.2022).
7. Протокол щодо статусу біженців 1966 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_363#Text (дата звернення: 29.09.2022).
8. Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців: Закон України від 10 січня 2002 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2942-14#Text> (дата звернення: 29.09.2022).
9. Безкоштовний транспорт, зв'язок, соціальні послуги. URL: <https://kudapostupat.ua/bezkoshtovnyj-transport-zv-yazok-sotsialni-posluhy/> (дата звернення: 29.09.2022).

Д. А. Острогляд – студент 4 курсу Інституту юстиції Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
Науковий керівник: І. А. Шуміло – кандидат юридичних наук, доцент кафедри міжнародного приватного права та порівняльного правознавства Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВВЕЗЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ В УКРАЇНУ

Наукова праця присвячена комплексному дослідженню особливостей ввезення гуманітарної допомоги на територію України в умовах воєнного стану. У роботі авторами акцентується увага на тому, що питання гуманітарної допомоги для України сьогодні є надважливим, що вимагає відповідної виваженої правової регламентації. Окрім того, у статті за результатами проведеного наукового дослідження виявлено особливості гуманітарної допомоги, визначається правова основа отримання, надання, оформлення, розподілу й контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги, визначаються основні суб'єкти гуманітарної. Авторами звернена увага на те, що, на жаль, усучасних реаліях поширюється нецільове використання гуманітарної допомоги, наданої Україні міжнародним співтовариством.

Ключові слова: війна, гуманітарна допомога, ключова проблема.

Ostrogliad D. A. Legal aspects of importing humanitarian aid into Ukraine. The scientific work is devoted to a comprehensive study of the peculiarities of the importation of humanitarian aid into the territory of Ukraine under martial law. In the work of the authors, attention is focused on the fact that the issue of humanitarian aid for Ukraine today is extremely important, which requires appropriate balanced legal regulation. In addition, the article, based on the results of the conducted scientific research, establishes the peculiarities of humanitarian aid, defines the legal basis for receiving, providing, processing, distributing and controlling the targeted use of humanitarian aid, and defines the main subjects of humanitarian aid. The authors draw attention to the fact that, unfortunately, in modern realities, the non-targeted use of humanitarian aid provided to Ukraine by the international community is widespread.

Key words: war, humanitarian aid, key problem.

З початку широкомасштабного вторгнення російської федерації на суверенну територію України з 24 лютого 2022 р. в нашій державі – Україні – виникла об'єктивна нагальна потреба у забезпеченні гуманітарною допомогою не лише представників Збройних сил України (військових), а, що не менш важливо, цивільного населення, зокрема вимушених внутрішньо переміщених осіб.

Окрім того, варто констатувати, що масштаб гуманітарної катастрофи в нашій країні є найбільшим із часів Другої світової війни. Так, більше 6 мільйонів українців були вимушені покинути терени рідної землі та виїхати за межі України, понад 7 мільйонів змінили місце проживання в її межах. Як свідчать статистичні дані, позбавлені можливості жити й заробляти вдома, українці потребують понад 10 тисяч тонн готової їжі у вигляді гуманітарної допомоги щодня. Сотні тисяч людей задіяні в обороні держави. Тисячі цивільних і військових щодня потребують перев'язочних матеріалів, ліків та обладнання для реанімації або військової медицини. Тож, сьогодні більшість із вище перелічених потреб Україна задовольняє завдяки

гуманітарній допомозі, яку надають міжнародні організації, країни-донори та корпоративно відповідальний бізнес по всьому світу [1; 2].

Правові, організаційні, соціальні засади отримання, надання, оформлення, розподілу та контролю за цільовим використанням гуманітарної допомоги на сьогодні регулюються Законами України «Про гуманітарну допомогу», Постановами Кабінету Міністрів України «Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги» від 5 березня 2022 р. № 202, «Про Порядок митного оформлення вантажів гуманітарної допомоги» від 22 березня 2000 р. № 544; «Про затвердження Порядку взаємодії центральних і місцевих органів виконавчої влади та Національного банку щодо реалізації Закону України «Про гуманітарну допомогу» від 25 березня 2013 р. № 241; «Про особливості визнання гуманітарною допомогою товарів, необхідних для здійснення заходів із забезпечення національної безпеки і оборони у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України та цивільного захисту населення в умовах введення воєнного стану від 25 лютого 2022 р. № 155; «Деякі питання пропуску гуманітарної допомоги через митний кордон України в умовах воєнного стану від 1 березня 2022 р. № 174; «Про тимчасове відстрочення сплати митних платежів під час ввезення на митну територію України продуктів харчування та інших товарів першої необхідності» від 1 березня 2022 р. № 180 тощо.

Досліджуваній проблемі приділяли увагу такі науковці, як Е. М. Лібанова, І. П. Майданік, О. А. Малиновська, О. У. Хомра, І. М. Прибиткова, Ю. І. Римаренко, О. О. Чуприна, О. В. Балусева та ін.

З метою якнайкращого розкриття обраної для дослідження проблематики, вважаємо за доцільне навести передусім тлумачення поняття «гуманітарна допомога». Згідно зі ст.1 Закону України «Про гуманітарну допомогу», гуманітарна допомога – цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану [2].

Серед ключових постачальників гуманітарної допомоги в Україну сьогодні можна відзначити: Європейський механізм цивільного захисту (EUCPM), Координаційний центр запобігання катастрофам при НАТО (EADRCC), Управління з координації гуманітарних питань ООН (OCHA), WFP (Глобальна продовольча програма), Дитячий фонд ООН (UNICEF), Агентство ООН у справах Біженців (UNHCR), Фонд із питань народонаселення (UNFPA), Програма розвитку ООН (UNDP), Міжнародний комітет Червоного Хреста (ICRC), Всесвітня організація здоров'я (WHO) та ін.

Щодо гуманітарної допомоги із-за кордону, то на митну територію України дозволяється її ввезення лише за умови, що ці товари не загрожують життю й здоров'ю набувачів допомоги та задовольняють їхні потреби. Під такими товарами, відповідно до Закону України «Про гуманітарну допомогу», розуміються: а) товари, включаючи транспортні засоби, продукти харчування, медикаменти, одяг, ковдри, намети, збірні будинки, пристрої для очищення та збереження води, інші товари першої необхідності, що направляються як допомога потерпілим від катастрофи природного та/або техногенного походження; б) транспортні засоби, інструменти та устаткування, спеціально навчені тварини, продукти харчування, припаси, особисті речі та інші товари для осіб, які виконують завдання з ліквідації наслідків катастрофи, необхідні їм для роботи та проживання на території, яка зазнала впливу цієї катастрофи, протягом усього часу виконання зазначених завдань [3].

Окрім того, в межах розкриття обраної для дослідження проблематики, вважаємо звернути особливу увагу на існування кола проблем у процедурах забезпечення державою гуманітарної допомоги, серед яких можна виокремити: відсутність достовірних відомостей про осіб, які потребують допомоги, обсяг та види допомоги, яка необхідна, що призводить до неможливості ефективного задоволення гуманітарних потреб; відсутність системи управління запитами та наскрізного логістичного процесу – від визначення потреби до її задоволення; у постраждалих осіб немає достатньої інформації про те, куди та за якою процедурою можна повідомити про потребу в допомозі (як наслідок недостатньої комунікаційної політики держави та місцевих органів влади); відсутність єдиної інформаційно-аналітичної системи, яка би давала змогу агрегувати існуючі потреби, аналізувати наявні ресурси та визначати оптимальні джерела їх задоволення (закупівля, фінансування за кошти гуманітарного рахунку, гуманітарна допомога, благодійна допомога); втрата довіри міжнародних донорів та зменшення розмірів гуманітарної допомоги, що надається державі [1].

Особливу увагу в рамках розкриття теми міжнародної гуманітарної допомоги Україні доцільно звернути увагу на останню проблему – втрати довіри міжнародних донорів та зменшення розмірів гуманітарної допомоги, що надається державі. Так, варто відзначити, що ключовими причинами цього є: відсутність єдиного центру прийняття рішень із питань забезпечення гуманітарною допомогою та розуміння повноважень державних органів у системі забезпечення гуманітарною допомогою; непрозорість механізмів доставки, зберігання та розподілу гуманітарної допомоги, внаслідок чого гуманітарна допомога може не надходити до визначеного отримувача; відсутність політики прозорого звітування щодо розподілу та використання гуманітарної допомоги, а також відсутність належної реакції держави на факти неправомірного використання гуманітарної допомоги, немає комунікаційної політики щодо вжиття ефективних заходів для запобігання таким випадкам [1; 4].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що сьогодні представники владних структур, зокрема органів законодавчої влади, повинні вдосконалити чинний комплекс правових норм різного рівня, які регламентують обіг гуманітарної допомоги в Україні з урахуванням міжнародних та європейських стандартів.

Джерела та література

1. Корупційні та інші ризики у процедурах забезпечення державою гуманітарною допомогою в умовах воєнного стану. URL: <https://drive.google.com/file/d/187TRkwQhxSsjjGENc3NaYImhzhV-zOB/view> (дата звернення: 27.09.2022).

2. Міжнародна гуманітарна допомога для України: перемоги та виклики. URL: https://lb.ua/blog/oleksandra_vasylenko/525144_mizhnarodna_gumanitarna_dopomoga.html (дата звернення: 27.09.2022).

3. Про гуманітарну допомогу: Закон України від 22 жовтня 1999р. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text> (дата звернення: 27.09.2022).

4. Сорока Є. Є., Горбачевська Д. В. Гуманітарна допомога: специфіка регулювання в умовах воєнного стану. URL: http://www.lsej.org.ua/5_2022/101.pdf (дата звернення: 27.09.2022).

НОВІТНІ ВИКЛИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

УДК 327.57(477+327.7)

О. О. Маруховський – кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних відносин та журналістики Університету економіки та права «КРОК», м. Київ, Україна

ВСТУП УКРАЇНИ В НАТО: НАЙНОВІТНІШІ ВИКЛИКИ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

З'ясовано основні чинники актуальності теми дослідження в умовах повномасштабної російської агресії проти України. Показано, що курс України на членство в Європейському Союзі та НАТО юридично закріплено в Конституції України. Розглянуто величезне значення підписання Україною заявки на членство в Північноатлантичному Альянсі за прискореною процедурою. Значну увагу зосереджено на чіткому й розгорнутому формулюванні основних п'яти причин нагального та якнайшвидшого вступу України до НАТО.

Ключові слова: євроатлантична інтеграція, НАТО, Північноатлантичний Альянс, План дій щодо членства (ПДЧ), Київський безпековий договір.

Marukhovskiy O. O. Ukraine's entry into NATO: the newest challenges of Ukraine's euro-atlantic integration. The main factors of the relevance of the research topic in the conditions of full-scale Russian aggression against Ukraine have been clarified. It is shown that Ukraine's course for membership in the European Union and NATO is legally enshrined in the Constitution of Ukraine. Considered the enormous importance of Ukraine signing the application for membership in the North Atlantic Alliance under the accelerated procedure. Considerable attention is focused on the clear and detailed formulation of the main five reasons for Ukraine's urgent and speedy accession to NATO.

Key words: Euro-Atlantic integration, NATO, North Atlantic Alliance, Membership Action Plan (MAP), Kyiv Security Treaty.

Актуальність розглянутої теми дослідження має сьогодні найновітніші виклики, є як ніколи актуальною та обумовлена багатьма чинниками: по-перше, найновітнішими нагальними екзистенційними потребами України в умовах широкомасштабної російської агресії та ядерного шантажу проти нашої держави; по-друге, підписаною 30 вересня 2022 р. заявкою України на членство в Північноатлантичному Альянсі за прискореною процедурою [2]; по-третє, основними положеннями Закону від 07 лютого 2019 р. «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в ЄС та НАТО» [4]; по-четверте, прагненням та реалізацією волі українського народу, про що свідчать проведені на початку жовтня 2022 р. вже після російського вторгнення соціологічні дослідження, в яких відсоток прихильників інтеграції України в НАТО досяг 83 %, тобто найвищого максимуму за всю історію спостережень у країні [1].

Метою дослідження є визначення найновітніших викликів та основних чинників актуальності в умовах повномасштабної російської агресії нагального та якнайшвидшого вступу України до НАТО, виявлення та чіткого формулювання основних причин, чому це обов'язково відбудеться рано чи пізно та чому цей процес вже не можливо зупинити.

Результати дослідження. Відомо, що 13.09.2022 р. в Києві було оприлюднено співголовами Міжнародної робочої групи з питань безпекових гарантій для України –

колишнім Генеральним секретарем НАТО А. Расмуссеном і керівником Офісу Президента України А. Єрмаком важливий документ під назвою «Київський безпековий договір: Міжнародні гарантії безпеки для України», який чекає на офіційне прийняття та підписання лідерами всіх зацікавлених країн-союзників. У цьому документі стверджується, що «Членство в НАТО і в ЄС значно зміцнить безпеку України в довгостроковій перспективі. Проте Україна потребує гарантій безпеки вже зараз» [5].

Саме тому основні гарантії безпеки розробляються вже зараз із головною метою максимально захистити Українську державу від ядерної загрози з боку російської федерації на шляху підготовки України до вступу в Північноатлантичний Альянс. Схожим прикладом були запропоновані гарантії від США, Британії й частини країн НАТО для Швеції та Фінляндії, чия армія відповідала основним стандартам НАТО майже повністю, що зробило процедуру їх вступу до НАТО швидкими та майже безпроблемними без додаткового обов'язкового етапу – Плану дій щодо членства (ПДЧ) [6].

З першого погляду така перспектива може здатися багатьом малоімовірною, однак за 7 місяців війни з росією рівень нашого військового співробітництва з Північноатлантичним Альянсом досягнув найвищих показників, що свідчить про те, що процес вступу України в НАТО де-факто розпочався. Як слушно підкреслив Президент України В. О. Зеленський при підписанні заявки України на вступ у пришвидшеному порядку до НАТО: «Де-факто ми вже пройшли свій шлях до НАТО. Де-факто ми вже довели сумісність зі стандартами Альянсу. ...Сьогодні Україна подає заявку, щоб зробити це де-юре» [2].

Тому, виходячи з вищенаведеного, можна виділити **5 (п'ять) найважливіших причин**, чому це обов'язково відбудеться рано чи пізно та чому цей процес вступу України до Північноатлантичного Альянсу вже не можливо зупинити [3].

Причина перша. В разі прийняття України, збройні сили НАТО отримають значне підсилення у вигляді надзвичайно потужної й добре навченої української армії з величезним бойовим досвідом, відсутністю страху перед агресором й мотивацією його знищення. Це дасть змогу значно зменшити ризики власних втрат військ НАТО в майбутніх військових конфліктах у різних країнах, ймовірність яких завжди залишиться, але має ставати нижчою з огляду на ще більше укріплення НАТО.

Причина друга. В найближчій перспективі величезні обсяги військової допомоги від колективного Заходу та програма ленд-лізу від США майже повністю переведуть ЗСУ на стандарти НАТО у військовому, управлінському, структурному, матеріально-технічному та багатьох інших аспектах. Логічно, що величезна кількість озброєнь і ресурсів, переданих Україні практично на безоплатній основі, мають бути повністю інтегровані у систему європейської безпеки, тобто, всі ці багатомільярдні ресурси країн НАТО, вкладені в Україну, мають працювати на безпеку й самого Заходу. В протилежному випадку таке масштабне переозброєння України втрачає для колективного Заходу як стратегічний, так і економічний сенс.

Причина третя. Відомо, якщо Україна буде в НАТО, усі європейські країни отримають надзвичайно потужний форпост між своїми кордонами й росією у вигляді досвідченого в боях військового потенціалу ЗСУ, який росія не може подолати навіть зараз, коли Україна ще не є членом НАТО. Так, успішний контрнаступ українських сил оборони остаточно руйнує міф про непереможність «російської другої армії світу», й тільки українські військові зможуть навчити НАТО ефективно воювати із росіянами. Україна, поступово інтегруючись в систему НАТО, може стати непрохідною фортецею для росії, що фактично зводить нанівець доктрину сухопутної атаки на Європу з боку рф. Колись прийняття до НАТО країн Східної Європи віддалило російську загрозу від «старої Європи». В майбутньому має бути збудований новий «кордон безпеки» від Північного до Чорного моря – Фінляндія й

Балтійські країни вже майже в НАТО, залишається тільки Україна (й можливо, Молдова, а пізніше й демократична Білорусь).

Причина четверта. Нещодавній досвід швидкого процесу приєднання до НАТО традиційно нейтральних Швеції й Фінляндії ставить під сумнів дискусії про неможливість цього у випадку з Україною. Російська риторика про «небезпечну близькість баз НАТО» до її кордонів активно використовувалась тільки щодо України. Так, завдяки вступу Фінляндії кордони НАТО наблизились майже впритул до Санкт-Петербургу, однак президент рф публічно заявив, що це не є загрозою для його країни.

Причина п'ята. Сумнозвісний ультиматум Путіна про відхід НАТО на кордони 1997 р. й недопустимість подальшого розширення на Схід, у тому числі в Україну не тільки був відкинутий Заходом, а й став репутаційним викликом для всього НАТО та США насамперед. Тому найкращим результатом цього конфлікту має стати саме історична перемога колективного Заходу, яку можна документально зафіксувати саме прийняттям України в НАТО.

Висновки. Майже єдиною та головною причиною, за якої вступ України до НАТО може бути значно ускладнений – це страх перед росією, яка фактично воює за знищення євроатлантичних перспектив України. Такі «неблагонадійні» члени НАТО, як Угорщина й Туреччина явно будуть намагатися блокувати цей процес, тому потрібні негайні зміни до статуту НАТО особливо щодо права «вето». Є ще низка системних недоліків в Україні, як от проблема із корупцією, однак політична доцільність прийняття країни в НАТО завжди була в пріоритеті. Тому в НАТО свого часу прийняли Португалію (1949 р.), Туреччину та Грецію (1952 р.), Албанію (1999 р.) та інші країни, які були далекі від натівських стандартів. Теж саме стосується наявності невирішених територіальних претензій, які не завадили тим же Туреччині та Греції бути членами НАТО [3].

Тому наша визвольна війна проти рф має закінчитися вирішенням усіх територіальних суперечок із нею у вигляді деокупації Півдня України, Криму й ОРДЛО. Тоді у випадку максимальної військової поразки росії в війні та жорсткої кризи російської економіки від санкцій вони не зможуть диктувати свої зовнішньополітичні умови ані Україні, ані країнам Заходу.

Джерела та література

1. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення (1–2 жовтня 2022). *Соціологічна група «Рейтинг»*. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shno-pol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html (дата звернення: 06.10.2022).

2. Зеленський В. О. Україна підписує заявку на пришвидшений вступ до НАТО. (30.09.2022). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/09/30/7147833/> (дата звернення: 05.10.2022).

3. Маруховський О. О. Україна де-факто приєднується до НАТО: 5 причин, чому цей процес не спинити. (19.09.2022). URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics-news/ukraina-de-fakto-priednuetsya-do-nato-5-prichin-chomu-tsej-protses-ne-spiniti.htm> (дата звернення: 07.10.2022).

4. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019. № 2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2019. № 9. ст. 50. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2680-19#Text> (дата звернення: 05.10.2022).

5. Расмуссен А., Єрмак А. Київський безпековий договір. Міжнародні гарантії безпеки для України: рекомендації. (13.09.2022). URL: https://www.president.gov.ua/storage/j-files/storage/01/15/93/cf0b512b41823b01f15fa24a1325edf4_1663050954.pdf (дата звернення: 07.10.2022).

6. У США вважають, що Україна може «обійти» ПДЧ на шляху до НАТО, як Фінляндія та Швеція. (16.05.2022). *Європейська правда*. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/05/16/7139472/> (дата звернення: 07.10.2022).

СТАТУС КРАЇНИ-КАНДИДАТА НА ВСТУП ДО ЄС ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ УКРАЇНИ

Розкриваються деякі історичні особливості двосторонніх відносин Україна–ЄС з 1990-х років і до нині. Акцентується увага на зміні формату відносин із набуттям чинності Угодою про асоціацію. Здійснено аналіз обсягів і структури фінансово-інституційної підтримки України з боку ЄС після початку повномасштабної агресії росії. Окреслено головні фінансові інструменти ЄС, які стають доступними або потенційно можуть бути створені для України як країни зі статусом кандидата на вступ. Акцентуються можливості для українських науково-педагогічних працівників, що з'являються у них після здобуття нашою державою цього нового статусу.

Ключові слова: країна, кандидат, статус, Європейський Союз, Україна, програма.

Boiar A. O. The status of a candidate country for EU membership and New opportunities for Ukraine. Some historical peculiarities of Ukraine-EU bilateral relations from the 1990s to the present day have been discussed. Attention is paid to changing the format of relations with the entry into force of the Association Agreement. The analysis of the volume and structure of financial and institutional support for Ukraine by the EU after the start of russia's full-scale aggression was carried out. The main financial instruments of the EU that become available or could potentially be created for Ukraine as a country with the status of candidate member are outlined. The opportunities for Ukrainian scientific and pedagogical workers that appear after our state obtaining this new status are emphasized.

Key words: country, candidate, status, European Union, Ukraine, program.

23 червня 2022 р. керівний політичний орган Європейського Союзу (ЄС) – Європейська рада – одноголосним рішенням 27 лідерів держав-членів надала Україні статус кандидата на вступ до ЄС. Що це означає для українців загалом та представників академічного середовища зокрема? Які можливості з'являються? Цими питаннями задаються наші громадяни останніми місяцями, однак їх актуальність не зникне навіть після набуття Україною повноправного членства в ЄС; зміниться лише постановка питання. Тому метою цього дослідження є дати відповіді на зазначені питання.

ЄС надає активну підтримку реформуванню різних секторів суспільного життя в Україні з перших років її незалежності. З 2014 р. й до сьогодні допомога ЄС та можливості наших громадян й організацій зросли дуже суттєво. Головними імперативами цього стали, звісно, євроінтеграційний Майдан і революція Гідності, підтримка ЄС України з перших днів відкритої військової агресії росії та надання нашій державі статусу кандидата на членство в ЄС. Прослідкуємо динаміку цієї підтримки на фоні трьох зазначених подій.

До 2014 р. Україна одержувала від ЄС сотні мільйонів євро щорічно в рамках надання ним фінансової та технічної допомоги, передбаченої Угодою про партнерство і співробітництво (УПС). Головною програмою такої підтримки був Європейський інструмент сусідства і партнерства. Також Україна мала можливість часткового доступу до окремих програм ЄС із зовнішньополітичною складовою

(Еразмус+, INTERREG та ін.). Значний внесок країни-члени ЄС робили у Чорнобильський фонд «Укриття».

Підписання у 2014 р. **Угоди про асоціацію Україна–ЄС** інституціувало та розширило допомогу з боку ЄС у рамках програм прикордонного та регіонального співробітництва, «Twinning» (співпраця органів державного управління), «TAIEX» (технічна допомога та обмін інформацією – семінари, експертні місії, навчальні візити), секторальної бюджетної підтримки у сферах енергетики та державного управління тощо.

Загалом з 2014 р. Євросоюз та засновані ним фінансові інститути (Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку) виділили понад 17 млрд євро грантів та кредитів на допомогу Україні в стабілізації економіки, проведенні комплексних реформ, покращенні життя своїх громадян, а також для пом'якшення наслідків конфлікту у східних регіонах країни [2].

Головним джерелом фінансування співпраці став Європейський інструмент сусідства (у 2014–2020 рр.) і *Європейський інструмент сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва* (з 2021 р.), зокрема їх складова частина «Східне партнерство». Однак кількість інших програм, у яких наша держава може брати участь, значно зростає. З 2015 р. вона отримала рівнозначний до держав-членів ЄС доступ до програми досліджень та інновацій «Горизонт Європа», навчально-дослідницької програми Євратому, Інструменту співробітництва з ядерної безпеки (INSC II), програми «Креативна Європа» (сфера культури та збереження спадщини), програми «Еразмус+» (співпраця у сфері освіти, навчання, молоді та спорту). Україна є найбільшим бенефіціаром останньої серед країн «Східного партнерства».

У 2014 р. рішенням Президента Європейської комісії було створено Групу підтримки України (SGUA), яка разом із Представництвом ЄС в Україні координує двостороннє співробітництво й допомагає зробити підтримку ЄС більш ефективною та наближеною до реальних потреб.

ЄС надає суттєву макрофінансову підтримку Україні на доповнення її співпраці з Міжнародним валютним фондом. У рамках відповідної програми ЄС до сьогодні нашій державі було надано 5,61 млрд євро макрофінансової допомоги.

Свій внесок у розвиток двостороннього співробітництва роблять й Європейський інвестиційний банк та Європейський банк реконструкції та розвитку.

ЄС значно збільшив обсяги й змінив цільові орієнтири підтримки України після розв'язання росією війни. Десятки діючих в Україні проектів ЄС в умовах гуманітарної кризи та масового переміщення населення були перепрофільовані. У рамках екстреного пакету для України, оголошеного 24 січня 2022 р. 17 березня Єврокомісією було затверджено *грантову програму «Контракт розбудови стану та стійкості»* (англ. *State and Resilience Building Contract*) у розмірі 120 млн євро. Програма спрямована на посилення готовності та управління цивільними кризами як на центральному, так і на місцевому рівнях в Україні, у тому числі відновлення критичної інфраструктури, включаючи транспортну мережу, інформаційно-комунікаційні системи.

Програма екстреної підтримки (англ. *Emergency support programme*) в розмірі 330 млн євро спрямована на допомогу внутрішньо переміщеним особам та приймаючим громадам. Значна увага приділяється також відновленню критичної інфраструктури, підтримці цифрової, медійної та кібербезпеки [2].

348 мільйонів євро було виділено на *програми гуманітарної допомоги* для підтримки цивільних осіб, які постраждали внаслідок війни в Україні [2].

Однак найпотужнішою на сьогодні фінансовою відповіддю ЄС на російську агресію проти нашої держави є *Європейський механізм миру* – позабюджетний фонд, що формується коштом внесків усіх держав-членів ЄС, окрім Данії, та нараховуються пропорційно розміру їх ВВП. Із початку війни Європейською радою було ухвалено кілька послідовних рішень про виділення з цього фонду 2 млрд євро на забезпечення

української армії обладнанням та засобами, що допоможуть у боротьбі за збереження територіальної цілісності й суверенітету нашої держави та захисті її цивільного населення. Левова частка цих коштів спрямовується на закупівлю летального озброєння (що є безпрецедентним у практиці ЄС), решта – на засоби захисту та пальне.

Статус кандидата значно розширює можливості для участі України у програмах та фондах ЄС. Загальноприйнятим на сьогодні бюджетно-фінансовим інструментом ЄС з підтримки держав зі статусом кандидата чи потенційного кандидата є *Інструмент передвступної підтримки (IPA)*. Ця програма сприяє політичним, інституційним, соціальним та економічним реформам, сталому соціально-економічному розвитку та наближає суспільства до цінностей і стандартів ЄС. Ключовими напрямками підтримки є верховенство права, основні права та демократія, належне врядування, узгодження із законодавством ЄС, добросусідські відносини та стратегічні комунікації, зелений порядок денний та сталий розвиток, конкурентоспроможність та інклюзивне зростання, територіальне та транскордонне співробітництво.

IPA фінансує різні типи проектів, у тому числі грантові, інвестиції в інфраструктуру, технічну допомогу. Кінцевими бенефіціарами є особи-резиденти країн-кандидатів представлені, у тому числі, неурядовими організаціями та медіа, малими та середніми підприємствами, вразливими групами, вченими, митцями, фермерами, студентами [1].

Однак участь у IPA зовсім не означає втрату можливості продовжувати брати участь у раніше доступних програмах ЄС й можливості надання країні доступу до інших програм ЄС. Перелік доступних країні-кандидату програм, агентств та комітетів встановлюється Європейською комісією та/або Радою ЄС окремо для кожної конкретної країни чи груп країн. Надання такого доступу розглядається як допомога країнам-кандидатам у відпрацюванні механізмів участі у політиках та інструментах ЄС до набуття країною повноправного членства в Союзі.

Бюджет програми IPA на період 2021–2027 рр. затверджений на рівні 14,16 мільярдів євро (поточні ціни) [1]. Однак немає жодних сумнівів, що він буде суттєво переглянутий у сторону збільшення після надання Україні та Молдові статусу країн-кандидатів.

У рамках IPA реалізується окремий напрям – IPARD, яким забезпечується підтримка розвитку аграрного сектора та сільських територій країн-кандидатів. Участь у цій підпрограмі приваблива для України з огляду на можливості залучення додаткових ресурсів на розвиток сільських та селищних територіальних громад, багато з яких різко відчують дефіцит таких ресурсів.

Зі статусом кандидата Україна отримує доступ до *Фонду солідарності ЄС*, створеного у 2002 р. з метою оперативного реагування на масштабні природні катастрофи та інші надзвичайні ситуації на території країн-членів та країн-кандидатів. Ресурси цього фонду могли б суттєво доповнити інструменти підтримки Євросоюзом повоєнного відновлення нашої держави.

Проекти з розбудови транспортної, енергетичної та інформаційно-комунікаційної інфраструктури можуть отримувати фінансування в рамках програми «*Механізм об'єднання Європи*» (англ. *Connecting Europe Facility*).

Також для окремих країн-кандидатів чи груп країн-кандидатів можуть створюватись *спеціальні інструменти підтримки* на шляху до вступу. Як це було з центрально- та східноєвропейськими країнами, що приєдналися до ЄС у 2004 та 2007 рр. Для них застосовувались такі інструменти підтримки як ISPA (регіональна політика), SAPARD (адаптація аграрного сектору), PHARE (інституційно-правовий сектор). Для підтримки країн Балканського регіону у 2000–2006 рр. діяла програма

CARDS. Немає сумнівів, що у недалекому майбутньому для України буде створено окремий інструмент повоєнного відновлення та передвступної підтримки.

Загалом потенційна доступність для України програм ЄС до й після надання їй статусу кандидата зростає в рази. Частка доступних Україні бюджетних програм ЄС до одержання статусу кандидата становила менше 10 %. Із другої половини 2022 р. потенційно доступними (після відповідних рішень Європейської комісії та/чи Ради ЄС) можуть стати близько 30 % бюджетних програм ЄС.

Найбільше значення для **підтримки розвитку та розбудови академічного середовища** в Україні мають програми ЄС у сфері науки, освіти та інновацій, а саме «Еразмус+», «Горизонт Європа», дослідницькі програми Євратому. Ці програми продовжують залишатися відкритими для викладачів та учених з України. Фінансування з бюджету ЄС повномасштабних проектів зі створення дослідницьких лабораторій, розбудови освітньо-наукової інфраструктури в Україні стане реальністю з набуттям нашою державою повноправного членства у Союзі й одержання нею доступу до Європейських структурно-інвестиційних фондів: Європейського фонду регіонального розвитку, Європейського соціального фонду, Фонду згуртування, Європейського сільськогосподарського фонду розвитку сільських територій та Європейського фонду морських справ і рибальства.

Однак, навчально-наукова складова (як, до речі, й екологічна) присутня фактично в усіх програмах ЄС. А це означає, що проектна ніша, яку можуть зайняти наші вчені з отриманням усе ширшого доступу до програм ЄС, є надзвичайно широкою й необмеженою. Наукове обґрунтування, консультування, експертиза, підвищення кваліфікації та викладання, створення науково-популярних публікацій, звітів, брошур є невід’ємними складовими фактично усіх проектів, які фінансуються ЄС.

Джерела та література

1. Європейська комісія (2021). URL: https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/find-funding/eu-funding-programmes/pre-accession-assistance_en
2. Європейська комісія (2022). URL: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/european-neighbourhood-policy/countries-region/ukraine_en.

УДК 327.39(477:4-672ЄС):355.01

Т. А. Крупка – студентка 3 курсу економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка
Науковий керівник: **А. І. Швець** – доцент кафедри економіки підприємства економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РОСІЙСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ

Досліджено аспекти інтеграції України до Європейського Союзу через призму російської військової агресії проти України. Проаналізовано як військовий стан впливає на євроінтеграцію та які є перспективи розвитку інтеграційних процесів. Визначено можливі загрози для держави внаслідок євроінтеграції, а також висвітлено шлях співпраці України з ЄС.

Ключові слова: євроінтеграція, воєнний стан, перспективи, Європейський Союз.

Krupka T. A. Challenges and prospects of European integration of Ukraine in the context of russian military aggression. The thesis of the report examines aspects of Ukraine's integration into the European Union through the prism of military aggression against Ukraine. It is analyzed how the state of war affects European integration and what are the prospects for the development of integration processes. Possible threats to the state as a result of European integration are identified, and the path of Ukraine's cooperation with the EU is highlighted.

Key words: European integration, martial law, prospects, European Union.

Шлях України до ЄС розпочався укладенням Угоди про партнерство і співробітництво у 1994 р., яка характеризувалася налагодженням системного політичного діалогу та створенням партнерських відносин у різноманітних сферах співробітництва [5, с. 58]. У межах співпраці України та ЄС відстежуємо елементи політичної асоціації, наприклад, активна участь та приєднання України до зовнішньополітичних заяв ЄС, активна підтримка санкційної політики щодо третіх країн, дотримання Україною демократичних принципів, співпраця між економічними суб'єктами тощо [5, с. 60–61].

Для нашої країни визначною подією стало рішення Європейської Ради від 23 червня 2022 р. про надання Україні статусу кандидата на вступ до ЄС. Європейська Комісія (ЄК) висунула низку завдань, які необхідно виконати, маючи статус кандидата. Ці завдання складаються із семи великих блоків реформ. Після їх впровадження та ефективного функціонування статус кандидата в ЄС збережеться та Україна зможе рухатися в напрямі повноправного членства в ЄС. Серед завдань: реформа Конституційного суду; продовження та вдосконалення судової реформи; антикорупційні дії з боку уряду включно із призначенням керівника Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (САП); боротьба з відмиванням коштів; імплементація антиолігархічного закону; узгодження аудіовізуального законодавства з європейським та зміна законодавства про нацменшини. Проте перші три пункти, як зазначають представники ЄК, залишаються ключовими [2]. Згідно із опитуванням центру Разумкова, проведеним у 2021 р., 72 % респондентів відзначили, що найбільшою мірою високий рівень корупції перешкоджає євроінтеграції, на що зробила акцент Європейська Комісія у першочергових завданнях для України як кандидата на повноправне членство у ЄС [5, с. 102–105].

Окрім цього, в ЄС також розуміють, що під час воєнного стану складно проводити реформи в державі, активно впроваджувати нові законопроекти чи змінювати парламентську систему, тому часових меж виконання Україною усіх семи пунктів немає. Найімовірніше, що ЄК обумовить дедлайн після завершення повномасштабної війни. Таким чином, з однієї сторони – продовження воєнного стану гальмує та все більше затягує процес євроінтеграції, але з іншої – Україна може використати час для того, щоб малими кроками впроваджувати зміни та спостерігати за їх впливом, якщо, звісно, ці кроки не будуть суперечити політиці українського уряду в часи війни [2].

У вересні 2022 р. між Україною та ЄС **було підписано п'ять угод, що в свою чергу є елементами дворічного плану інтеграції**. Серед них: угоди про участь України в програмі ЄС «Цифрова Європа»; про співробітництво в митній сфері; про участь у програмі співпраці у податковій сфері Fiscalis та угода про надання бюджетної підтримки. Згідно п'ятої угоди було визначено, що Єврокомісія збільшує бюджет на гранти для України на 122 млн євро. Наприклад, у рамках програми у податковій сфері Fiscalis з'явиться можливість використання сучасних європейських ІТ-систем у галузі оподаткування [4].

Євроінтеграція спрямована на імплементацію заходів, які ведуть до покращення добробуту українців. Наприклад, безвізовий режим з ЄС; сучасні Центри надання

адміністративних послуг; державні сервіси, які можна отримати без черг онлайн через додаток «Дія», зміна системи освіти та медицини згідно із європейським стандартом. Окрім цього, євроінтеграція й означає зміну поведінки та світогляду людини. Світоглядними принципами в Україні стали відповідальність, повага один до одного, до права та гідності [3].

Окрім позитивних змін, євроінтеграція несе й ризики для України. Зокрема, якщо аналізувати ринок товарів та послуг, є загроза поглинання наших виробників європейськими компаніями, оскільки європейці обирають між тим, щоб впроваджувати своє виробництво через експорт капіталу в Україну, а тим самим створювати нові робочі місця для українців або ж збільшити експорт готової продукції в нашу країну. Зазвичай європейські виробники обирають другий варіант [1, с. 70–71].

Отже, приєднання України до Європейського Союзу має багато переваг і ризиків, тому українцям потрібно звертати увагу на мінімізацію тих процесів, які можуть мати негативні наслідки, а також на підготовку довгострокової стратегії як чіткого плану інтеграції нашої держави в ЄС. Важливо також враховувати досвід країн, які вже є членами Європейської спільноти, проте досвід України є винятковим, адже процес євроінтеграції нашої держави здійснюється в умовах воєнного стану, що обмежує дії уряду та перешкоджає повноцінному виконанню умов вступу України в ЄС.

Джерела та література

1. Дунська А. М., Лютенко Д. В., Фищук К. С. Вступ України до ЄС: проблеми та перспективи. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Економічні науки*. 2018. № 1. С. 67–73.

2. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/> (дата звернення: 01.10.2022).

3. Про Євроінтеграцію простими словами. URL: <https://www.drs.gov.ua/yevrointegratsiya-pro-yevrointegratsiyu-prostymy-slovamy/> (дата звернення: 06.10.2022).

4. Україна та ЄС підписали 5 угод для євроінтеграції. URL: <https://finclub.net/ua/news/ukraina-ta-yes-pidpysaly-5-uhod-dlia-ievrointehratsii.html> (дата звернення: 05.10.2022).

5. Україна–ЄС: шлях до політичної асоціації. Київ: Центр Разумкова, 2021.

УДК 334.78(477:061.1ЄС):005.35

І. В. Кицюк – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки

КОРПОРАТИВНА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ: НОВІТНІ ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Зазначається, що визначальними для розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні є світові тенденції щодо сталого розвитку. Наголошується, що вагоме місце у розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні належить процесу втілення курсу на продовження та поглиблення інтеграції до ЄС. Визначено новітні виклики та можливості розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні в контексті європейської інтеграції.

Ключові слова: сталий розвиток, корпоративна соціальна відповідальність, європейська інтеграція.

Kytsyuk I. V. Corporate social responsibility: latest challenges and opportunities in the conditions of European integration of Ukraine.

It is noted that global trends in sustainable development are decisive for the development of corporate social responsibility in Ukraine. It is emphasized that an important place in the development of corporate social responsibility in Ukraine belongs to the process of implementation of the course of the continuation and deepening of integration into the EU. The latest challenges and opportunities for the development of corporate social responsibility in Ukraine in the context of European integration are identified.

Key words: sustainable development, corporate social responsibility, European integration.

Корпоративний сталий розвиток починається із системи цінностей компанії та підходу до ведення бізнесу, що заснований на дотриманні відповідних принципів. Це означає працювати таким чином, щоб, як мінімум, виконувати основні обов'язки у сферах прав людини, праці, навколишнього середовища та боротьби з корупцією. Відповідальні підприємства застосовують ті самі цінності та принципи в усіх напрямках своєї діяльності, адже знають, що хороша практика в одній сфері не компенсує шкоди в іншій. Таким чином компанії не тільки виконують свої основні обов'язки перед людством та планетою, а й створюють основу для довгострокового успіху [15].

Значну роль у розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) в Україні відіграє процес втілення курсу на продовження та поглиблення інтеграції до ЄС. Зокрема, у статті 422 Угоди про Асоціацію між Україною та ЄС, ратифікованої Законом України від 16.09.2014 р. № 1678-VII, зазначається, що сторони сприятимуть корпоративній соціальній відповідальності та підзвітності, а також заохочуватимуть відповідальну ділову практику, що пропагується такими міжнародними організаціями як ООН, МОП, ОЕСР [1; 9].

Із початку 2000-х рр. Європейська Комісія (ЄК) активно підтримує розвиток соціальної відповідальності бізнесу. Корпоративна соціальна відповідальність була визначена в Стратегії КСВ як «відповідальність підприємств за їх вплив на суспільство». Для того, щоб компанії відповідали вимогам соціальної відповідальності, їм «слід запровадити процес інтеграції соціальних, екологічних, етичних, прав людини та споживчих проблем у свої бізнес-операції та основну стратегію у тісній співпраці зі своїми зацікавленими сторонами з метою максимального створення спільної цінності для їх власників /акціонерів та громадянського суспільства у цілому, та виявлення, запобігання та пом'якшення можливих несприятливих наслідків». Європейська Комісія вважає, що КСВ має важливе значення для сталого розвитку, конкурентоспроможності та інноваційності як підприємств, так й економіки Європейського Союзу (ЄС) загалом: соціальна відповідальність бізнесу надає важливі переваги компаніям у сфері управління ризиками, економії витрат, доступу до капіталу, взаємодії з клієнтами, управління людськими ресурсами та їх здатності до інновацій; в інтересах економіки ЄС вона робить компанії значно стійкішими та інноваційнішими, що сприяє сталому розвитку економіки; в інтересах суспільства соціальна відповідальність бізнесу пропонує цілий комплекс цінностей, дотримуючись яких можна побудувати більш згуртоване суспільство та закласти основу переходу до функціонування сталої економічної системи. Зокрема, до керівних принципів та норм, які покладено в основу Стратегії соціальної відповідальності бізнесу, розробленої Європейською Комісією, належать: Глобальний Договір Організації Об'єднаних Націй; Керівні принципи ООН у сфері бізнесу та прав людини; Міжнародний стандарт ISO 26000:2010 «Керівництво із соціальної відповідальності»; Тристороння декларація принципів стосовно багатонаціональних підприємств та соціальної політики Міжнародної організації праці; Керівні Принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств [7]. Також законодавство ЄС вимагає від великих компаній розкривати певну інформацію про те, у який спосіб вони здійснюють свою діяльність та управляють соціальними та екологічними викликами (Директива 2014/95/EU щодо розкриття нефінансової інформації) (англ.

Directive 2014/95/EU on non-financial reporting). Зокрема, починаючи із 2018 р. компанії зобов'язані включати нефінансові показники у свої річні звіти. Крім того, у червні 2017 р. Європейська Комісія оприлюднила рекомендації (Керівні принципи Європейської Комісії щодо нефінансової звітності) (англ. *Guidelines on non-financial reporting (methodology for reporting non-financial information) C/2017/4234*) [12], які включають методологію звітності нефінансової інформації, щоб допомогти компаніям розкривати інформацію щодо екологічних та соціальних складових їхньої діяльності. Ці рекомендації не є обов'язковими й і компанії можуть на власний розсуд обирати яких рекомендацій дотримуватися: міжнародних, Європейського Союзу, або ж національних, враховуючи власні характеристики та особливості бізнес-середовища [4].

Зокрема, у рамках гармонізації українського законодавства із європейським, у 2019 р. середні та великі підприємства України вперше подавали звіти про управління за 2018 р., що, у свою чергу, значно підвищило кількість звітів в Україні серед ТОП-100 великих компаній [5]. Проте аналіз наявних звітів підкреслює необхідність більш ретельного підходу та відповідального ставлення до процедури звітування.

Окрім того, 21 квітня 2021 р. Європейська Комісія прийняла амбіційний та всеохоплюючий пакет заходів, що сприяють покращенню фінансування сталої діяльності в межах усього Європейського Союзу [14] та включає:

– Делегований Акт ЄС про таксономію клімату (англ. *EU Taxonomy Climate Delegated Act*);

– Пропозиції до Директиви щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку (англ. *Proposal for a Corporate Sustainability Reporting Directive (CSRD)*), яка вносить зміни до існуючих вимог до нефінансової звітності (англ. *Non-Financial Reporting Directive (NFRD)*), зокрема:

1) поширює сферу дії на всі великі компанії та всі компанії, зареєстровані на регульованих ринках (окрім зареєстрованих мікропідприємств);

2) вимагає аудиту (підтвердження) інформації, поданої у звіті;

3) запроваджує більш детальні вимоги до звітності та вимогу до звітності відповідно до обов'язкових стандартів звітності щодо сталого розвитку ЄС;

4) вимагає від компаній цифрової ідентифікації (тегування) інформації, розкритої в звіті; таким чином інформація зчитується та подається в Європейську єдину точку доступу (англ. *European single access point (ESAP)*) – передбачає єдиний пункт доступу до публічної інформації про компанії ЄС та інвестиційні продукти, – що передбачено планом дій щодо Союзу ринків капіталу (англ. *Capital Markets Union Action Plan*) [8];

– Поправки до Делегованих Актів стосовно преференцій щодо сталого розвитку, фідучіарних обов'язків та управління продуктами (англ. *Amending Delegated Acts on sustainability preferences, fiduciary duties and product governance*).

Таке рішення дає змогу інвесторам переорієнтувати інвестиції у більш сталі технології та бізнес, сприяючи переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 р. Також цей крок сприятиме перетворенню ЄС на світового лідера у встановленні стандартів сталого фінансування, що, у свою чергу, відкриває нові можливості та перспективи у цій сфері й для України [2].

Зокрема, 16 квітня 2021 р., прагнучи збільшити обсяги сталого фінансування та розблокувати кліматичні інвестиції в країні, Міжнародна фінансова корпорація (МФК; англ. *International Finance Corporation, IFC*), – підрозділ Групи Світового банку та Національний банк України (НБУ) підписали Договір про співпрацю, щоб підтримати Україну в досягненні її цілей щодо переходу до низьковуглецевої, гнучкої та витривалої економіки [11]. Раніше договір про співпрацю з метою активізації розвитку фінансування з фокусом на адаптацію до зміни клімату в Україні було підписано між IFC та Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Ця ініціатива є частиною ширшої стратегії IFC із залучення в Україну сталого фінансування [13]. Також за підтримки IFC, починаючи з березня 2021 р., «Укргазбанк» розширює межі

«зеленого» кредитування, яке тепер надаватиметься й на проєкти сталого розвитку [6].

Як показує світовий досвід, інвестори та фінансисти піклуються про показники корпоративної відповідальності бізнесу більше, ніж будь-коли, вважаючи, що це здійснює суттєвий вплив на прибутковість підприємства. Таким чином, звітність про сталий розвиток може допомогти компаніям налагодити міцніші стосунки зі своїми інвесторами та клієнтами, враховуючи вимоги зацікавлених сторін щодо прозорості та підзвітності. Й, як наслідок, це може позитивно вплинути на формування іміджу компаній.

Джерела та література

1. Верховна Рада України. Угода про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text (дата звернення: 15.07.2021).

2. Кицюк І. В. Аналіз інституційних передумов розвитку корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Економіка та суспільство*. 2021. № 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-25>.

3. Кицюк І. В., Бояр А. О. Принципи глобального договору ООН в системі корпоративної соціальної відповідальності: аналіз ефективності українських компаній. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 67. URL: <http://www.market-infr.od.ua/uk/67-202> (дата звернення: 07.10.2022).

4. Кицюк І. В. Вплив корпоративної соціальної відповідальності на інноваційність та конкурентоспроможність бізнесу. *Маркетинг та менеджмент у фокусі викликів нової економіки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 26–28 квіт. 2018 р.* Ужгород, 2018. С. 383–386.

5. Саприкіна М. Навіщо бізнесу звіти зі сталого розвитку. *Економічна правда*. Четвер, 31 жовтня 2019. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2019/10/31/653160/> (дата звернення: 07.10.2022).

6. Укргазбанк. УКРГАЗБАНК розширює межі «зеленого» кредитування – тепер і проєкти сталого розвитку. URL: https://www.ukrgasbank.com/press_center/news/12722- (дата звернення: 07.10.2022).

7. Corporate Social Responsibility & Responsible Business Conduct. European Commission: веб-сайт. URL: http://ec.europa.eu/growth/industry/corporate-social-responsibility_en (дата звернення: 28.03.2020).

8. Corporate sustainability reporting. European Commission: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en (дата звернення: 15.07.2022).

9. EUR-Lex. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part, OJ L 161, 29.5.2014, P. 3–2137. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:22014A0529(01)&from=EN) (дата звернення: 15.07.2021).

10. European Commission. Sustainable finance package. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/210421-sustainable-finance-communication_en (дата звернення: 18.07.2021).

11. IFC. IFC оголошує про партнерство з Національним банком України, щоб стимулювати стале фінансування та підтримати зростання низьковуглецевої економіки. URL: <https://pressroom.ifc.org/all/pages/PressDetail.aspx?ID=26311> (дата звернення: 18.07.2021).

12. Non-financial reporting. European Commission: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en (дата звернення: 28.03.2020).

13. SMIDA. НКЦПФР підписала договір про співпрацю з IFC. URL: <https://smida.gov.ua/news/allnews/nkcprfidpisdaladogovirprospivpracuzifc> (дата звернення: 18.07.2021).

14. Sustainable finance package. European Commission: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/info/publications/210421-sustainable-finance-communication_en (дата звернення: 15.07.2022).

15. United Nations Global Compact. The Ten Principles of the UN Global Compact. URL: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles> (дата звернення: 07.10.2022).

В. В. Кухарик – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки;
С. В. Ліпич – студент 5 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки

ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ДИПЛОМАТІЇ УКРАЇНИ

Важливим складником механізму зовнішньоекономічної діяльності є інструментарій економічної дипломатії. Оптимізація його використання як на рівні окремої країни, так і на рівні міждержавних інтеграційних формувань передбачає необхідність чіткої класифікації політичних та економічних цілей і засобів економічної дипломатії, на основі яких формуються тактичні та стратегічні завдання у сфері міжнародних відносин.

Ключові слова: економічна дипломатія, зовнішньополітичні проблеми, внутрішньополітичні проблеми.

Kukharyk V. V., Lipych S. V. Problems of economic diplomacy of Ukraine implementation. An important component of the foreign economic activity mechanism is the economic diplomacy tool. Optimizing its usage both at the level of an individual country and at the level of interstate integration formations requires a clear classification of political and economic goals. The tactical and strategic tasks in the field of international relations are formulated on their basis.

Key words: economic diplomacy, foreign political problems, domestic political problems.

Постановка проблеми. Економічна дипломатія як елемент зовнішньої політики держави, включає дипломатичні дії, зосереджені на підтримці економічних процесів країни на міжнародному рівні. Економічна дипломатія має свою реалізацію на мікро- та макрорівнях. Функції економічної дипломатії також реалізують представництва вітчизняних підприємств та організацій. Економічна дипломатія створює міжнародні можливості та поле діяльності для комерційної дипломатії. А остання, насамперед, сприяє національним підприємствам за кордоном у вирішенні таких практичних завдань, як вихід на нові ринки та їх дослідження; пошук контрагентів; супровід переговорних процесів й укладання угод; захист інтересів національних підприємств у рамках антидемпінгових процедур; розв'язання проблеми доступу на ринки (отримання дозволів та ліцензій); вирішення торгових суперечок; участь у міжнародних конкурсних торгах, інвестиційних конкурсах й аукціонах із приватизації іноземних підприємств та об'єктів; ретельне опрацювання й підготовка конкурсної документації; участь у виставках, ярмарках, ділових форумах.

Мета дослідження полягає у дослідженні та характеристиці проблем реалізації економічної дипломатії України

Результати дослідження. Захист і просування економічних інтересів на сучасному етапі є найважливішим складником зовнішньої політики України у забезпеченні національних інтересів. У сучасних умовах функції економічної дипломатії окреслюються розвитком і модернізацією структури світової економіки на всіх рівнях: глобальному, національному, регіональному. У міру поглиблення

глобалізації дипломатичні напрями експорту піднялися до рівня торгово-економічного, економічного управління національними інтересами за кордоном на всіх стадіях: порядок входження національних елементів у закордонну економіку, забезпечення гарантій, організація підтримки національним фірмам та окремим суб'єктам щодо розвитку та зміцнення іноземних позицій національної економіки, формування механізмів регулювання суперечок.

Розглядаючи цілий економічної дипломатії, не можна випускати з поля зору наявні та потенційні проблеми реалізації економічної дипломатії України, які стосуються міждержавного економічного співробітництва.

Основними проблемами у реалізації економічної дипломатії України є:

1) зовнішньополітичні проблеми (створення штучної напруженості у відносинах із сусідніми державами; участь у військових операціях, що перетворюють державу на об'єкт уваги міжнародного тероризму);

2) внутрішньополітичні проблеми (періодичне повторення ситуації політичної кризи; прояви політичної нестабільності та незбалансованості гілок законодавчої, виконавчої й судової гілок влади, а звідси невпевненість іноземних партнерів у гарантіях права власності та ефективності використання вкладених коштів; спроби та дії щодо перегляду права власності на вже приватизовані об'єкти, їх реприватизація на основі політичних мотивів; високий рівень корумпованості; постійна загроза сплеску політичної активності протестного характеру);

3) законодавчі та нормативні проблеми (недостатнє забезпечення правової стабільності, зокрема у проведенні законодавчих змін у питаннях платежів до бюджетів усіх рівнів та централізованих фондів спеціального призначення; введення в дію законодавчих актів без належного нормативно-правового супроводу; невідповідність, у низці випадків, між законодавчими актами та підзаконними нормативними документами як позавідомчого, так і відомчого характеру; запровадження, в окремих випадках, нормативних актів «заднім числом»);

4) правові проблеми (відсутність дієвого механізму правового захисту інвесторів від боржників та недобросовісних партнерів, слабка дієздатність судової системи, негативна практика недотримання боржниками своїх зобов'язань; невирішеність проблем, пов'язаних із стандартизацією та сертифікацією продукції і товарів; поширення в країні практики зміни прав власності «рейдерським інструментарієм», де ключову роль відіграють ланки судової системи);

5) адміністративні проблеми (нестабільність економічної політики, її залежність від організаційних змін на урядовому рівні) [1].

Висновки. Таким чином, наявні проблеми реалізації економічної дипломатії України повинні бути взяті до уваги при удосконаленні економічних механізмів, якими забезпечується зовнішньоекономічне співробітництво держави

Джерела та література

1. Вергун В. А. Економічна дипломатія: навч. посіб. К. : Вид.-поліграф. центр «Київ. ун-т», 2010. 303 с.

ТОРГІВЛЯ ТА РІТЕЙЛІНГ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аналізується кризова ситуація, що склалася зі збутом продукції у різноманітних торгових мережах внаслідок розриву торгових ланцюгів. Розглянуто вплив падіння споживчого попиту на продукти першої необхідності та продукцію побутової промисловості у зв'язку із окупацією українських територій Російською Федерацією та значними втратами, що понесли найбільші національні ритейлери після втрати складських площ.

Ключові слова: ритейлінг, торговельний ланцюг, торговельна мережа, транспортні коридори, європейські продуктові постачальники.

Naumenko N. S. Trading and retailing in the mind of the military. The scientific robots analyze the crisis situation, which was formed with the production of various trade lines in the wake of the development of their lances. It is clear that the fall of the calm drink on the products of the first need and the production of the butt industry in connection with the occupation of the Ukrainian territories by the Russian Federation and the significant costs incurred by the largest national warehouse distributors

Key words: retailing, trading lane, trading lines, transport corridors, European product suppliers.

Війна України з Російською Федерацією не оминула стороною й вітчизняну внутрішню торгівлю. Під руйнацію щоденно попадає уся система логістичних поставок. Із перших днів військового вторгнення Росії в Україну масово знищуються виробничі потужності, склади, транспортні компанії-перевізники, закриваються підприємства та великі торговельні моли. Доходи українців впали за останні чотири місяці до критичної межі, а в країні масово зростає безробіття, насамперед, у сфері послуг і торгівлі. Два роки тому локдаун, пов'язаний із пандемією COVID-19, давав примарну надію що Україна разом з іншими країнами світу все ж не скотиться в глобальну економічну кризу, як такі, що стали наслідком двох світових війн минулого століття. Проте нинішня ситуація дає підстави зазначити, що ситуація з кожним днем погіршуватиметься. Під удар війни потрапив і вітчизняний ринок побутової та електронної техніки. У перші два місяці, це було ще не відчутно, завдяки значним запасам електроніки в торгових мережах Центральної та Західної України. Проте торговельна інфраструктура щоденно несе колосальні втрати. Асоціація ритейлерів України (RAU) та Українська рада торгових центрів здійснили попередній аналіз і дійшли висновку, що сума прямих збитків, яких зазнали компанії в секторі «Електроніка, побутова техніка» внаслідок російського вторгнення, попередньо складає 3,6 млрд гривень. на кінець червня 2022 р. [1].

У березні із 894 торговельних об'єктів було закрито 392, тобто падіння склало 44 %. Найбільша частка закритих магазинів припала на мережі: «Фокстрот», «Алло», «Eldorad», «Comfy», «Моуо». Поступово торговельні точки почали відновлюватися й їх кількість зросла з березня по травень із 502 до 624 одиниць. Серед товарів, що нині найбільше користуються попитом стали електрочайники, електроплитки, праски, а не високотехнологічні гаджети, які ще донедавна можна було купити, оформивши кредит.

Розрив логістичних ланцюгів призвів до унеможливлення постачання електропобутових товарів з Азійського регіону, в наслідок скасування превезень

морським й авіаційним транспортом. Виробники продукції та найбільші торговельні майданчики на кшталт «Aliexpress» призупинили свою діяльність до закінчення бойових дій в Україні. Також представництва великих виробників побутової техніки, намагаючись знизити власні ризики в умовах війни, змінюють умови постачання та оплати за товар. Проте економічні санкції жодним чином не зачепили поставки електропобутових товарів чи високотехнологічних гаджетів виробництва КНР та Туреччини до Російської Федерації. Часто ці товари в РФ постачаються у вигляді контрабанди або так званого паралельного імпорту, який офіційно дозволив ввозити на свою територію уряд країни-агресора. Обидві країни не збираються приєднуватися до міжнародних санкцій, тому, що це нанесе значні збитки місцевим виробникам.

Компанія «Фокстрот», яка є однією з найбільших в Україні продавців побутової техніки та електроніки, втратила основний склад із товарами, зруйнований у перші дні війни у Гостомелі. Збитки сягають 600 млн гривень. Проте з початку квітня «Фокстрот» анонсував запуск резервного складу у Львові й уже з 15 квітня почав отримувати товар від постачальників та розподіляти його по мережі. В травні компанія підключила ще один партнерський склад неподалік столиці для прийому, зберігання та розподілу великої побутової техніки [1].

Складнощі з постачанням, втрата товарів внаслідок воєнних дій, зміна пріоритетів у покупців призвели до того, що не завжди можна відразу купити необхідний гаджет. Інколи доводиться почекати, поки його надішлють зі складу, з іншого магазину, а то й з іншого міста. А отже, відбувається звуження модельного ряду в торговельних точках. Із початку війни ціни на електротовари та побутову техніку в Україні зросли від 12 до 20 %.

Із початку війни люди почали купувати електронну та побутову техніку лише в разі крайньої необхідності, всі масштабні покупки відкладають до кращих часів. Серед високотехнологічних гаджетів найбільшим попитом користуються смартфони, стартові пакети, wi-fi роутери, повербанки, ноутбуки, а серед дрібної побутової техніки покупці надають перевагу феном, мультиваркам, електрочайникам, електроплиткам, тобто всьому тому, що робить побут більш комфортним.

Отримання статусу кандидата на вступ до Євросоюзу розширить для українців доступ до європейського ринку сучасних електронних гаджетів. Ціни мають урівнятися із європейськими, а якість імпортованого товару зрости.

Але найбільше постраждали мережі, що торгують харчовими продуктами, приблизно 60 % збитків торгівців припадає на продовольчі мережі. Так, спеціалізована мережа «GoodWine» втратила склад у селі Стоянка Бучанського району Київської області, де було 1,6 млн пляшок вина, зокрема, й 15 000 колекційних.

Мережа супермаркетів «АТБ» втратила кілька розподільчих центрів. Зокрема, був повністю знищений центр у Київській області площею у 25 000 кв. м, а ще один зруйнований наполовину.

Близько 200 із понад тисячі магазинів мережі не працювали. Проте вже на початку травня «АТБ» відновила роботу понад 100 магазинів у Київській, Чернігівській, Сумській та Харківській областях, що були тимчасово окуповані, а також відкриває нові магазини на Заході України – у Львові, Ужгороді та Чернівцях.

У минулому році в Україні було анонсовано відкриття мережі «Lidl» на початку 2022 р. Компанія не ризикує запускати мережу в Україні, заявлену восени 2021 р.

Попри руйнування, торгівля продуктами відновлюється швидше, ніж інший ритейл. На кінець травня не працювали лише 17 % продуктових магазинів, тоді як серед магазинів одягу таких понад 40 %.

Торгівля одягом на другому місці й за збитками. За час російського вторгнення вони склали близько 11 % від загальних збитків торгівлі. У них збитки більше пов'язані із

втратою складських приміщень, на відміну від продовольчих магазинів, що зазнали значних руйнувань саме торговельних площ [2]. Продавці будматеріалів, у яких майже всі втрати у 2 млрд грн, це приміщення магазинів, які дають майже 4 % збитків.

Серйозна зовнішня причина інфляції – це зростання цін на нафту та нафтопродукти, значну частку яких Європа імпортує із Росії. Україна, яка до війни імпортувала з Росії та Білорусі левову частку пального, а під час війни втратила єдиний працюючий Кременчуцький НПЗ, тепер завозить усі нафтопродукти з Європи. Ціни на пальне зросли на 57,5 %.

Після пального найшвидшими темпами дорожчають харчі. За даними держстату, до червня ціни на них в Україні зросли на понад 20 %.

Найстрімкіше ростуть ціни на молочні продукти та рибу. Дорожчають також і овочі, зокрема огірки, помідори, кабачки та баклажани. Все через окупацію південних регіонів України, особливо Херсонщини, звідки на столи українців до війни потрапляли овочі та фрукти, й звідки тепер росіяни вивозять їх фурами до Криму.

У зв'язку із окупацією Херсонщини також були втрачені великі підприємства з переробки овочів: ДМК «Таврія» та завод «Чумак». Тепер їхня продукція доступна хіба що із складських запасів. На новий врожай не слід розраховувати, як і на завезення баштанних культур із Півдня України.

В Україні відчутний дефіцит солі, що виник після того, як єдиний в Україні виробник кам'яної солі «Артемсіль», що на Донбасі, зупинив виробництво. Частково ситуацію вдалося спасти за рахунок імпорту із Польщі. Тепер на часі постало питання реанімації покинутих копалень у Солотвино та Куяльнику. Але це справа не одного року.

Україна перестала завозити товари російських та білоруських виробників, зокрема, рибу та рибні продукти, відповідно ці товари щезли з полиць українських продуктових супермаркетів.

Є низка товарів, які в Україну спеціально не завозять, а це імпортне пиво, морепродукти, морозиво, екзотичні фрукти. Такі товари імпортувати менш вигідно через дорожчий «ринковий» курс купівлі валюти. У цьому випадку виграють ті українці, які мешкають у прикордонних із Європою областях, куди завозяться польські, німецькі, чеські та італійські продукти. Часто іноземні товари дешевші, ніж українські й створюють цінову конкуренцію, а по окремих найменуваннях й якісну. Історично це стосується польської та чеської молочки й сирів.

Конкуренцію багатьом традиційним торговельним мережам у довоєнні часи успішно складала інтернет-комерція, зокрема й найбільший в Україні маркетплейс «Rozetka». Саме ця компанія понесла на окупованих територіях Київщини, Чернігівщини та Харківщини найбільші фінансові втрати, розграбовано та знищено безліч магазинів. Наприкінці травня компанія відновила роботу 200 магазинів із 270, що функціонувала у довоєнний час і повернули на роботу до 4000 людей. У перші дні війни торгівля практично «впала до нуля», проте в березні кількість замовлень сягнула 20 % довоєнного рівня, а у квітні – 60 % [3].

Серед провідних маркетплейсів, що працюють на інтернет платформах слід назвати «Promt», «Bigl», «Shafa», «Kabanckik». Щоб активізувати роботу «Promt» повернув комісію продавцям за всі замовлення дробленні з 24 лютого по 15 березня 2022 р. Щоб покупці швидше знаходили потрібні товари та працюючих підприємців на «Promt» та «lZl» створено фільтр «працюю у воєнний час». Коли продавець встановлює таку позначку, то його товари видаються вище у каталозі маркетплейсу. Також під час війни можна заморозити присутність продавця на маркетплейсі зі збереженням рейтингу, але без можливості замовлення товару. Це викликано тим, що товар із-за проблем із логістикою не можливо замовити, чи його взагалі не має в наявності, а отже в покупця не буде хибних очікувань [3].

Спільнота підприємців під час війни активно підтримує зворотній зв'язок із виробниками, постачальниками, продавцями, менеджерами з обробки замовлень,

адже від їх згуртованості при активному використанні CRM, телефонії, бухгалтерії функціонуватиме сьогоднішній бізнес.

Джерела та література

1. Кириченко А. Торгівля у часи війни: чи забудемо ми про нові електронні гаджети. УНІАН. URL: <https://www.unian.ua/techno/gadgets/torgivlya-u-chasi-viyни-chi-zabudemo-mi-pro-novi-elektronni-gadzheti-11880486.html> (дата звернення: 26.06.2022 р.).
2. Зануда А. Як війна вдарила по торгівлі та що зможуть купити українці в магазинах. BBC NEWS Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-61829345> (дата звернення: 17.06.2022 р.).
3. Артемчук М. Як працює інтернет-підприємці під час війни. Дія. Бізнес. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/prodazi/ak-pracuut-internet-pidpriemci-pid-cas-vijни> (дата звернення: 28.06.2022 р.).

УДК 338.43(477):355

І. О. Фіщук – аспірант кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки

АГРАРНИЙ СЕКТОР ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПРІОРИТЕТИ

Забезпечуючи не лише продовольчу безпеку, а й формуючи більше 40 % національно експорту та близько 20 % внутрішнього валового продукту, аграрний сектор вже традиційно став системоутворюючою галуззю економіки України. Однак, унаслідок військового вторгнення рф сільське господарство стикається не лише з загостренням вже існуючих проблем, а й з новими викликами.

Ключові слова: аграрний сектор, сільське господарство, експорт, війна, міжнародна підтримка.

Fishchuk I. O. Agrarian sector of Ukraine's economy during the war: trends and priorities. Providing not only national food security, but also forming more than 40% of national exports and about 20% of the gross domestic product, the agricultural sector has traditionally become a system-forming branch of the Ukrainian economy. However, as a result of the military invasion of the russian federation, Ukrainian agriculture faces not only the aggravation of already existing problems, but also new challenges to its sustainable development and effective functioning.

Key words: agricultural sector, agriculture, export, war, foreign aid.

Незважаючи на зниження обсягів виробництва, масштабні руйнування інфраструктури та скорочення посівних площ через мінування, сільське господарство залишається однією з провідних галузей української економіки. Однак, втрати та виклики, з якими стикається вітчизняний аграрний сектор змушують галузь шукати нові шляхи сталого розвитку. Тому **метою дослідження** є аналіз сучасних тенденцій в аграрному секторі економіки України, спричинених російською збройною агресією.

За даними Продовольчої та сільськогосподарської організації ООН (FAO), український аграрний сектор утратив близько 6 мільярдів доларів США внаслідок

військового вторгнення, а під окупацію потрапило більше 30 % земель сільськогосподарського призначення [6].

У структурі втрат, опублікованій у спільному звіті «Огляд збитків від війни в сільському господарстві України» Центру досліджень продовольства та землекористування KSE Institute та Міністерства аграрної політики та продовольства, найбільшу частку становлять знищення або часткове пошкодження сільськогосподарських угідь та неможливість збору врожаю – 2,135 млн доларів [2]. Головними причинами цього стали мінне забруднення та пряме фізичне пошкодження.

Орієнтовна вартість заміни та ремонту пошкодженого внаслідок авіаударів та обстрілів машинного обладнання складає 926,1 млн доларів, сума збитків внаслідок пошкодження або знищення зерносховищ – 272 млн доларів, а оціночна вартість загіблх свійських тварин – понад 136 млн доларів.

За словами заступника директора Національного наукового центру «Інститут аграрної економіки», виконавчого директора Північного міжрегіонального наукового центру НААН д. е. н. Олександра Нечипоренка, додаткові втрати сільського господарства та суміжних галузей лише у 2022 р. очікуються у розмірі близько 22 мільярдів доларів, а зниження доходів – від 10 до 30 % [4].

Аналогічна ситуація спостерігається й у сфері зайнятості. За даними FAO, понад 150 000 фермерів та сільгосппрацівників безпосередньо постраждали від війни або були змушені мігрувати [6]. Це в поєднанні з мобілізацією чоловіків призводить до дефіциту робочої сили, який неможливо компенсувати посиленням технологічності сільського господарства в короткотерміновій перспективі.

Стосовно ж експорту сільськогосподарської продукції, який традиційно є найбільшою експортною категорією (41 % у загальній структурі в 2021 р.), ситуація склалась достатньо двояко. З однієї сторони, експорт поточного року однозначно перерве серію рекордів, поставлених у 2020–2021 рр. (22,4 млрд та 27,9 млрд доларів, відповідно) й за попередніми прогнозами становитиме 21,5 млрд доларів [3]. З іншої ж, у першому півріччі 2022 р. при скороченні обсягів на 7 %, порівняно з аналогічним періодом у 2021 р., агропродовольча продукція зберегла свої домінуючі позиції (44 % у загальній структурі).

Крім того, воєнні дії зумовили виробничу переорієнтацію. Через ускладнену логістику та скорочення площ під озиму пшеницю та ячмінь, аграрії роблять ставку на олійні культури (ріпак та соняшник) як альтернативу зерновим. Також очікується збільшення посівних площ під нут, горох, гірчицю та ягоди, для яких існує варіативність логістики.

Поточна ситуація посилила потребу вітчизняного аграрного сектору у підтримці та фінансуванні. У відповідь на це FAO розробила План швидкого реагування із залученням 115,4 млн доларів на підтримку українських фермерів та спільно з Міністерством агрополітики впроваджує Стратегію щодо зберігання зернових, відповідно до якої планується забезпечити зберігання 4,07 млн тонн зерна, що становить 25 % від загальнонаціональної потреби [5]. Велику частину міжнародної допомоги залучив Європейський Союз шляхом упровадження нової програми фінансування на загальну суму понад 1,5 млрд гривень для малих агровиробників, які обробляють від 1 до 120 га сільськогоспугідь або утримують від 3 до 100 тварин [1].

Надання Україні статусу кандидата на членство в ЄС та формування єдиного економічного простору створює нові можливості доступу до фінансових та технологічних ресурсів, які є надзвичайно важливими для повоєнної відбудови економіки України, зокрема й аграрного сектору.

Високий ресурсний потенціал у поєднанні з досягненнями попередніх років дав змогу аграрному сектору залишитися «локомотивом» економіки України. Однак, чи збереже він цей статус уже в контексті післявоєнного відновлення залежить від того чи будуть ліквідовані його «традиційні» проблеми. Для цього необхідно:

- активно розвивати переробну промисловість;
- сприяти технологічній модернізації та залученню висококваліфікованого персоналу;
- впровадити комплекс заходів зі створення нових робочих місць;
- збільшити підтримку малого та середнього фермерства;
- створити умови для переходу аграрного сектору до сталого виробництва;
- продовжити процес адаптації виробництва та якості продуктів до стандартів Європейського Союзу.

Джерела та література

1. Дмитрасевич Маркіян. Малі агровиробники, котрі подадуть заявки на допомогу у вересні, зможуть очікувати на виплати у жовтні. URL: <https://minagro.gov.ua/news/markiyandmitrasevich-mali-agrovirobniki-kotri-podadut-zayavki-na-dopomogu-u-veresni-zmozhut-ochikuvati-na-viplati-u-zhovtni>
2. Огляд збитків від війни в сільському господарстві України. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2022/06/Damages_report_issue1_ua-1.pdf
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
4. Сільське господарство під час війни: зміна пріоритетів – коментар Олександра Нечипоренка «Урядовому кур'єру». URL: <http://www.iae.org.ua/presscentre/archnews/3429-silskehospodarstvo-pid-chas-viyny-zmina-priorityativ-komentar-oleksandra-nechyporenka-quryadovomu-kuryeruq.html>
5. ФАО продовжує підтримувати українських фермерів та сільське населення. URL: <https://minagro.gov.ua/news/fao-prodovzhuye-pidtrimuvati-ukrayinskih-fermeriv-ta-silskel-naselennya>
6. Note on the impact of the war on food security in Ukraine. URL: <https://www.fao.org/3/cc1025en/cc1025en.pdf>.

УДК [338.45:665.6/.7(477):]620.92

Н. В. Красуля – студент 2 курсу факультету міжнародних відносин Волинського національного університету імені Лесі Українки
Науковий керівник: Н. С. Науменко – кандидат економічних наук, доцент кафедри міжнародних економічних відносин та управління проектами Волинського національного університету імені Лесі Українки

БІОГАЗ ЯК СВІТОВА АЛЬТЕРНАТИВА «РОСІЙСЬКІЙ ТРУБІ»

Розглядається питання забезпечення української промисловості необхідними обсягами газу за умов суттєвого зростання на енергоресурси в умовах війни. З'ясовано позитивні й негативні наслідки, що дасть Україні прийняття нової редакції Енергетичної стратегії, аналізується стан існуючого видобутку для національної економіки біопалива

Ключові слова: нафтогазова система України, біопаливо, відновлювальні енергетичні ресурси, «зелений тариф».

Krasulia N. V. Biogas yak svitova alternative "russian pipes". In scientific studies, the supply of security of Ukrainian industry with the necessary gas obligations for the minds of the current increase in energy resources in the minds of the war is considered. The author analyzes the positive and negative results that will give Ukraine a new editorial board of the Energy Strategy, analyzes the main source of biofuels for the national economy.

Key words: oil and gas system of Ukraine, bio-fuel, renewable energy resources, "green tariff".

Широкомасштабна війна Росії проти українського народу поставила на часі питання нафтозабезпечення країни на найвищому державному рівні. Упродовж багатьох років українська влада поступово втрачала контроль над цим стратегічним сектором економіки та безпеки. У 2021 р. залежність України від імпортного нафтопродукту з Росії та Білорусії перевищила 70 %, що забезпечило їм фінансові надходження з українського ринку на суму понад 6 млрд дол. США. До того ж, нові маршрути диверсифікації поставок практично не пророблялися, оскільки комерційні пріоритети переважали часто безпекову компоненту.

Російська армія цілеспрямовано знищує розподільчу газову інфраструктуру України, при цьому уважно стежить за тим, щоб не пошкодити ракетними ударами трубопровід, яким здійснюється транзит газу територією України до Європи.

Україна належить до країн із дефіцитом власних копалин. Потреба країни у природному газі задовольняється рахунок власних запасів лише на 35 %, тоді як 65 % необхідного обсягу імпортувалася, насамперед із Росії.

За умови, досягнення країною частки забезпечення власними нафторесурсами позначки 10–12 %, лише тільки тоді Україна здатна повністю відмовитися від імпорту природного газу протягом десяти років через великий потенціал для виробництва біогазу – до 8 мільярдів кубометрів біогазу на рік [4].

В умовах війни експерти виділяють три сценарії розвитку світової економіки з урахуванням нафтового шоку:

- дедалі більше країн переходитимуть на ВІЕ (відновлювані джерела енергії);
- світова інфляція стане пришвидшитися за темпами динамізації;
- глобальний економічний спад неминучий, якщо нафта з Росії не повернеться на світовий ринок до кінця 2022 р. [2].

Досягти заявленої вуглецевої нейтральності до 2050 р. завдяки лише альтернативним джерелам енергії та «зеленому» водню Європі, без «тиску» українським Урядом на членів ЄС, навряд чи вдасться. Тому ЄС підштовхує сусідні країни до декарбонізації, загрожуючи «вуглецевим податком» та заохочуючи торгівлю квотами на викиди CO₂. Україна у цьому сенсі не є винятком. Але щоб «зелений» бізнес (у цьому випадку йдеться не про СЕС та ВЕС) впевнено став на ноги, слід не лише погоджуватися з європейськими «зеленим» ініціативами, необхідно законодавчо цю згоду закріпити.

Базовим програмним документом, який визначає основні тенденції розвитку енергетики в Україні, є проект оновленої Енергетичної стратегії до 2030 року. Аналіз показує, що напрями розвитку різних секторів енергетики України, запропоновані у проекті оновленої Енергетичної стратегії, протилежні тенденціям в енергетиці Європейського Союзу. Так, в Україні планують збільшувати споживання вугілля та використання атомної енергії. Крім того, у проекті стратегії заплановано фактично стагнацію сектору ВДЕ.

Цілі, поставлені у проекті оновленої Енергетичної стратегії України на період до 2030 року з виробництва енергії з біомаси, є суттєво заниженими. Так, частка біомаси у загальному споживанні первинних енергоресурсів України становитиме відповідно до Стратегії лише 1,24 %. Для порівняння: у ЄС у 2030 р. частка біомаси у валовому кінцевому енергоспоживанні становитиме 19 %. Відставання України від ЄС за часткою біомаси у валовому кінцевому енергоспоживанні становить зараз 5,4 раза, а 2030 р. може збільшитися до 15,3 раза. Таким чином, документ передбачає критично мінімальний внесок біоенергетики в енергетичний баланс країни у 2030 р.,

можливості сектору біоенергетики загалом та біогазових технологій зокрема були практично проігноровані.

Ще одним прикладом розробленого проекту, виконання якого залишається під питанням, є Національний проект «Енергія біогазу», представлений Державним агентством з інвестицій та управління Національними проектами в Україні.

Ухвалений Верховною Радою та підписаний Президентом Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику» щодо стимулювання виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії» встановлює для електроенергії з біогазу неприпустимо низький коефіцієнт «зеленого» тарифу $K = 2,3$ з наступним поступовим зниженням. Таким чином, сектор біогазу не отримав достатнього стимулу для успішного зростання.

У різних країнах для стимулювання виробництва енергії з використанням ВДЕ та, зокрема, біогазу застосовують такі економічні та адміністративні механізми:

- ринкові та часто «надринкові» вартості традиційних енергоресурсів (природного газу, нафтопродуктів, вугілля);
- спеціальні підвищені тарифи на електроенергію, що виробляється з відновлюваних джерел – так звані «зелені» або фіксовані тарифи;
- альтернативний механізм – «зелені» сертифікати;
- субсидування (компенсація) кінцевого споживача частини вартості купівлі енергозберігаючого обладнання та обладнання для виробництва енергії з ВІЕ [1].

В Україні використовуються лише деякі з перерахованих механізмів стимулювання, які умовно їх можна поділити на такі категорії:

- 1) зелений тариф на електроенергію, вироблену з ВДЕ; 2) податкові пільги [3].

Енергетичний аспект переваги біогазових технологій проявляється у стабільності виробництва електроенергії з біогазу протягом року, що дає змогу покривати пікові навантаження в мережі, у тому числі й у разі використання нестабільних видів ВДЕ, наприклад, сонячних та вітрових електростанцій.

Виходячи з аналізу стану біонафтової галузі провідних європейських країн, можна зробити висновок про те, що розвинені держави світу рік у рік нарощують потужності зі спорудження біогазових станцій. Однак через свої соціально-економічні особливості їх технології націлені зрештою на виробництво додаткового джерела палива – біогазу, що перетворюється на електроенергію.

Системні трейдери, маючи ринкову владу через інституціональну слабкість держави, змогли нав'язати державі та споживачам власний формат вирішення кризи, що призводить лише до перерозподілу грошових потоків (за прогнозом 90 млрд грн у 2022 р.) [5] на користь нафтотрейдерів за рахунок Державного бюджету та споживачів.

Джерела та література

1. Гальчинський Л. Ю., Веремченко І. А. Факторний аналіз формування цін на світовому ринку нафти. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. URL: <http://www.ela.kpi.ua/bitstream/123456789/8265/1/421-425.pdf> (дата звернення: 29.06.2022).

2. Енергетична безпека: «імпортні мішені». *Energy map*. 23 січня 2022. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/importni-misheni> (дата звернення: 29.06.2022).

3. Мазуренко В. П., Шапран В. П. Розвиток світового ринку нафтопродуктів в умовах глобалізації. URL: <http://jrn1.nau.edu.ua/index.php/SR/article/view/7099/7944> (дата звернення: 29.06.2022).

4. Маркевич К., Омельченко В. Глобальні енергетичні тренди крізь призму національних інтересів України. Аналітична доповідь. К.: Заповіт, 2016. 118 с. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/2016_ENERGY-S.pdf (дата звернення: 29.06.2022).

5. Це рішення ще потребує правової експертизи, оскільки, формально, за інформацією Glusco, ці АЗС наприкінці 2021 р. передані у власність грецькому підприємцю Дімітросу Аніфантакісу. *Glusco*. 6 грудня 2021. URL: <https://www.glusco.swiss/uk/news/kompaniu-glusco-energy-sa-pridbav-biznesmen-iz-grecii> (дата звернення: 29.06.2022).

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ВИМІР ПРОЄКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В УКРАЇНІ

УДК 338.2

М. В. Руда – кандидат економічних наук,
доцент кафедри зовнішньоекономічної
та митної діяльності Національного
університету «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-4015-1976

РОЛЬ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО КУРСУ УКРАЇНИ У ПОБУДОВІ БІЗНЕС-МОДЕЛЕЙ НА ЗАСАДАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Розглянуто роль євроінтеграції України в контексті сталого розвитку, що істотно впливає на ведення бізнесу в Україні. Обґрунтовано необхідність врахування екологічних та суспільних аспектів підприємництва. Окреслено базові принципи циркулярної економіки та проектування циркулярних бізнес-моделей із метою мінімізації відходів та підвищення ресурсоефективності, найбільшою мірою відповідає сучасним тенденціям. Особливо доцільним є впровадження досвіду європейських компаній в Україні.

Ключові слова: бізнес, бізнес-модель, євроінтеграція, сталий розвиток, Україна, ЄС.

Ruda M. V. The role of European integration course of Ukraine in building business models on the basis of sustainable development. The role of the European integration of Ukraine in the context of sustainable development, which significantly affects the conduct of business in Ukraine, is considered. The need to take into account environmental and social aspects of entrepreneurship is substantiated. The basic principles of the circular economy and the design of circular business models with the aim of minimizing waste and increasing resource efficiency are outlined, to the greatest extent in line with modern trends. It is especially appropriate to implement the experience of European companies in Ukraine.

Key words: business, business model, European integration, sustainable development, Ukraine, EU.

У контексті євроінтеграції під вектором сталого розвитку істотно змінюються сучасні підходи до ведення бізнесу в Україні, враховуються екологічні та суспільні аспекти. Водночас актуалізується необхідність коригування (або й розробки нової) бізнес-моделі, тобто способу монетизації бізнес-ідеї. Економіка замкнутого циклу, або ж циркулярна економіка, що має на меті мінімізацію відходів та підвищення ресурсоефективності, найбільшою мірою відповідає сучасним екологічним тенденціям. Саме впровадження принципів циркулярної економіки здатне сьогодні забезпечити синтез економічних, соціальних та екологічних механізмів досягнення поставлених цілей підприємства в умовах сталого розвитку.

Актуальність обраної теми обумовлена зростаючою роллю екологічного чинника у побудові бізнес-процесів компаній в ЄС. Для забезпечення сталого розвитку та нарощування збалансованого потенціалу підприємства в сучасних умовах глобалізованої економіки необхідно постійно удосконалювати методи та механізми управління постачанням, виробництвом і збутом товарів (послуг), максимально беручи до уваги необхідність екологізації бізнесу.

Головними драйверами трансформації при впровадженні циркулярних бізнес-моделей можуть послужити європейські компанії, що визначають динаміку

економічного зростання у кожній індустрії. В умовах наростаючих виробничих темпів найбільш доречно впроваджувати стратегії циркулярної форми взаємодії у промисловості та сфері послуг. Водночас поступова адаптація в умовах внутрішньої та зовнішньої підтримки здатна покращити функціонування підприємств на мікро- й макrorівні, зміцнивши їх відповідь на екологічні виклики.

Сьогодні надзвичайно важливо розробляти бізнес-модель компанії на засадах інновацій та орієнтуватися на глобальні цілі сталого зростання. Це сприятиме переходу економіки України від сировинної моделі до циркулярної економіки, як це відбувається в останні десятиліття у країнах ЄС [1; 5].

Слід зазначити, що впровадження принципів економіки замкнутого циклу спирається не тільки на інноваційні рішення, а й на співпрацю з іншими компаніями, учасниками ринку й органами державної влади з метою реалізації спільних проєктів. Так досягається синергія.

Істотним сповільнюючим фактором в активізації процесів адаптації екологічних стратегій і циркулярних сценаріїв модифікації бізнес-одиниць в Україні є численні бар'єри. Вони можуть бути спричинені багатьма факторами: недостатній потенціал підприємства за зовнішніми оцінками, невиправдані ризики, зміна рівня прибутковості та інші. Загалом сьогодні можна виділити такі перешкоди:

- політичні (повномасштабне вторгнення РФ в Україну, воєнний стан у державі);
- технологічні (нестача інноваційних технологій);
- економічні (високі інвестиційні витрати й тривалий період окупності розвитку циркулярних бізнес-моделей);
- правові (відсутність розвиненого екологічного законодавства та вимог щодо сертифікації продукції, особливо при виході на ринки ЄС).

Менеджери вітчизняних підприємств потребують чітких інструкцій щодо проектування, рішення щодо вхідних даних, використання та закінчення терміну служби продукту, життєздатності бізнес-моделі та співпраці у глобальному ланцюгу поставок, а також у використанні цифрових технологій для забезпечення циркулярності. Основні стратегії сталого розвитку повинні бути безпосередньо пов'язані з показниками ефективності, які відображають фізичні обсяги використовуваних матеріалів, води або викидів.

Європейська комісія прагне забезпечити узгодженість промислової, екологічної, кліматичної та енергетичної політики для створення оптимального бізнес-середовища для сталого зростання, створення робочих місць та інновацій. Комісія розробила амбітну програму трансформації економіки ЄС у циркулярну економіку, де вартість продуктів і матеріалів зберігається якомога довше, що приносить великі економічні вигоди. Комісія також підтримує європейську промисловість у переході до кліматично нейтральної економіки та покращує енергоефективність продуктів через законодавство про екодизайн [1–4].

У березні 2020 р. Єврокомісія представила новий план щодо циркулярної економіки. Для бізнесу спільна робота над створенням основи для сталих продуктів відкриває нові можливості в ЄС і за його межами, у т. ч. й для України [5].

Циркулярна економіка передбачає побудову динамічних структур (часто об'єднуючи підприємства різних галузей) і фактично стимулює процес трансформацій на кожній ланці бізнес-процесів. Говорячи про різновиди циркулярних бізнес-моделей, що ефективно функціонують в ЄС, слід виокремити їх базові характеристики. З метою посилення конкурентоспроможності ЄС було розроблено стратегію «Європа 2020» тривалістю 10 років, основні напрями якої передбачають: 1) розумне зростання (розвиток економіки на основі пізнання та інновацій); 2) стале зростання (сприяння ефективнішому використанню ресурсів, екологічності й відмежуванню економічного зростання від використання ресурсів); 3) інклюзивне

зростання (сприяння економіці із високою зайнятістю, що забезпечує соціальну та територіальну згуртованість). На рис. 1. зображено типи циркулярних бізнес-моделей в контексті сталого розвитку, що можуть бути застосовані й українськими підприємствами.

Рис. 1. Типи циркулярних бізнес-моделей у контексті сталого розвитку підприємства [6]

Очевидно, вибір циркулярної бізнес-моделі українськими компаніями повинен відбуватися ситуативно, на основі досліджень ринкового середовища та адекватної оцінки компанії, й лише тоді вдасться досягнути цілей і стратегічних переваг. Циркулярність та сталий розвиток означає відокремлення економічного зростання від споживання ресурсів. Для компаній це передбачає збереження матеріалів, продовження терміну служби продукту за рахунок ремонту та повторного використання та, зрештою, переробку. Це також полягає в покращенні використання продукту за допомогою нових бізнес-моделей, зокрема тих, які пропонують продукти як послугу та платформи спільної участі.

Джерела та література

1. European Commission: Sustainability. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/industry/sustainability_en (дата звернення: 9 вересня 2022 р.).
2. Sustainable development in the European Union. 2015 monitoring report of the EU Sustainable Development Strategy 2015 edition. URL: <http://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/6975281/KS-GT-15-001-EN-N.pdf> (дата звернення: 10 вересня 2022 р.).
3. Meadowcroft J. National Sustainable Development Strategies: Features, Challenges and Reflexivity. *European Environment*. 2007. № 17(3). P. 152–163.
4. Федунь Ю. Становлення та реалізація політики сталого розвитку в країнах кандидатах на вступ до ЄС. *Вісник Львівського університету. Серія Міжнародні відносини*. 2014. Вип. 36., ч. 11. С. 70–81.
5. A new Circular Economy Action Plan (For a cleaner and more competitive Europe). COMMUNICATION FROM THE COMMISSION TO THE EUROPEAN PARLIAMENT, THE COUNCIL, THE EUROPEAN ECONOMIC AND SOCIAL COMMITTEE AND THE COMMITTEE OF THE REGIONS. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1583933814386&uri=COM:2020:98:FIN> (дата звернення: 9 жовтня 2022 р.).

6. Geissdoerfer Martin, Pieroni Marina, Daniela K. A. Pigosso, Soufani Khaled. Circular business models: A review. *Journal of Cleaner Production*. August 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/343810965_Circular_business_models_A_review (дата звернення: 9 жовтня 2022 р.).

УДК 330.1:338.24

Г. Г. Гайдай – кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки Національного
транспортного університету, м. Київ

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ КРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Стратегічна ефективність економічного розвитку країни має визначатися ступенем наукової обґрунтованості цілей розвитку, відповідності обраної стратегії її цілям, сукупністю ресурсів, засобів та способів досягнення бажаних цілей; системою її мотивації та стимулювання. Оцінка ефективності реалізації цієї стратегії включає: оцінку якості стратегії, визначення резервів підвищення ефективності реалізації стратегії; оцінку ефективності системи управління регіоном, оцінку підсумків реалізації стратегії, визначення резервів підвищення ефективності реалізації стратегії.

Ключеві слова: оцінка ефективності, стратегія, економічний розвиток, євроінтеграція.

Gaidai G. G. Methodological approaches to assessing the efficiency of the country's economic development strategy in the conditions of European integration. The strategic effectiveness of the country's economic development should be determined by the degree of scientific validity of the development goals, the correspondence of the chosen strategy to its goals, the totality of resources, means and methods of achieving the desired goals; its motivation and stimulation system. Evaluation of the effectiveness of the implementation of this strategy includes: evaluation of the quality of the strategy, determination of reserves for increasing the effectiveness of the strategy implementation; assessment of the effectiveness of the regional management system, assessment of strategy implementation results, determination of reserves for improving strategy implementation efficiency.

Key words: performance evaluation, strategy, economic development, European integration.

В сучасних умовах, які характеризуються відкритістю та глобалізацією економічних відносин, конкурентоспроможність є основним завданням економічної політики багатьох розвинених країн. Як показують результати дослідження науково-практичних розробок у сфері аналізу ефективності стратегічного управління, цей етап планового процесу найменше піддається уніфікації. На наш погляд, причинами цього є:

- стратегії розробляються для кожної конкретної країни з урахуванням її специфічних умов і в силу цього вони є похідними від її особливостей;
- на розвиток будь-якої країни впливає унікальне поєднання факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, які здатні вплинути на ефективність реалізації стратегії.

Сутність стратегії економічного розвитку країни можна трактувати як економічну політику уряду, що розрахована на тривалий термін, та передбачає досягнення основної мети – забезпечення соціально-економічного розвитку країни.

Результативність стратегії країни багато в чому залежить від можливості пристосовуватися до політичного, економічного, соціального, технологічного та

культурного оточення. Не існує єдиного горизонту планування, який має велике методологічне значення. Як правило, період планування повинен враховувати не лише циклічні коливання економіки, а й загальні тенденції розвитку. Існує велика залежність складу та кількості критеріїв, показників, нормативів оцінки ефективності реалізації стратегії економічного розвитку країни від ієрархічного рівня оцінки (на якому рівні відбувається оцінка – загальнодержавний чи світовий) та її призначення (для влади, бізнесу або населення) [1, с. 48].

Як теоретичне, так і практичне значення здійснення оцінки ефективності стратегічного планування економічного розвитку країни, на наш погляд, є затребуваним на всіх рівнях управління (як на рівні підприємства, так і на всіх рівнях державної влади). При цьому оцінювати ефективність управлінських рішень прийнято з погляду двох основних підходів:

1) цільовий підхід, згідно якого здійснюється визначення міри досягнення цільових показників розвитку та функціонування певної країни (стратегічна ефективність стратегії економічного розвитку країни);

2) витратний підхід, що передбачає оцінку використання й перетворення ресурсів у процесі функціонування та розвитку певної країни (тактична або оперативна ефективність стратегії економічного розвитку країни).

Ключовими елементами стратегічного розвитку соціально-економічної системи країни є :

– система цілей розвитку країни як наукове передбачення майбутнього результату її розвитку;

– сукупність ресурсів, засобів та способів досягнення бажаних цілей економічного розвитку країни;

– система мотивації та стимулювання економічного розвитку країни [6, с. 26].

Таким чином, стратегічна ефективність економічного розвитку країни, відповідно, буде визначатися насамперед ступенем наукової обґрунтованості цілей розвитку, відповідності обраної стратегії її цілям, а також ефективністю сформованої системи мотивації економічного розвитку країни.

Оцінка ефективності реалізації стратегії економічного розвитку країни повинна складатися з таких етапів [5, с. 44]:

1. Оцінка якості стратегії як ключового документа системи стратегічного планування визначення резервів підвищення ефективності реалізації стратегії.

2. Оцінка ефективності системи управління регіоном, від якої багато в чому залежить ефективність реалізації стратегії, так звана стратегічна ефективність управління, що має зовнішні цільові установки, а також внутрішня оперативна ефективність.

3. Оцінка підсумків реалізації стратегії.

4. Визначення резервів підвищення ефективності реалізації стратегії.

Зміни стратегічних параметрів повинні призводити до тих наслідків, які, з позицій органів управління системою, є важливими, суттєвими або ж можуть потенційно можуть стати такими. Значимість змін потрібно оцінювати не загалом, а в межах певного інтервалу, а параметри розвитку економічної системи країни можуть переходити в ранг стратегічних залежно від змін умов її функціонування [3, с. 179].

Ефективність стратегії економічного розвитку країни визначається обґрунтованістю таких аспектів:

– концептуальний аспект, який характеризує, наскільки розкрито зміст того, що треба робити для досягнення цілей стратегії;

– тимчасовий аспект визначає терміни реалізації цієї стратегії, а також визначає послідовність здійснення управлінських функцій щодо досягнення стратегії;

– ресурсний аспект визначає, які необхідно використовувати засоби й у якій кількості;

– технологічний аспект визначає способи досягнення результату впровадження стратегії;

– організаційно-управлінський аспект визначає цільову систему управління, яка окреслює способи й методи адаптації об'єкта управління (країни) до постійних змін як усередині країни, так і поза її межами.

Отже, в якості найбільш важливого напрямку реалізації стратегії економічного розвитку країни зазвичай обрано зміцнення системи стратегічного управління економічним розвитком, що забезпечує підвищення збалансованості та комплексності економічного розвитку країни та розміщення продуктивних сил, підвищення збалансованості зобов'язань державних органів управління та їх фінансових можливостей [4, с. 131].

Стратегія економічного розвитку країни розробляється для досягнення таких цілей [5, с. 46]:

– забезпечити посилення взаємозв'язку й узгодженості між довгостроковими пріоритетами розвитку та здійсненням заходів середньострокової й короткострокової економічної політики;

– сформувавати основу для спільних дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та громадських організацій;

– забезпечити узгодженість дій органів державної влади у вирішенні стратегічно важливих проблем економічного розвитку країни.

Під час аналізу результатів реалізації стратегії важливою є оцінка стратегічної (зовнішньої) ефективності реалізації стратегії та оперативної (внутрішньої) ефективності реалізації стратегії:

1. Стратегічна (зовнішня) ефективність реалізації стратегії економічного розвитку країни дає змогу оцінити місце країни світовій економічній системі та її місце в територіальному поділі праці, що досягнуті цілі стратегії економічного розвитку країни:

– забезпечити посилення взаємозв'язку й узгодженості між довгостроковими пріоритетами розвитку та здійсненням заходів середньострокової й короткострокової економічної політики;

– сформувавати основу для спільних дій органів державної влади, органів місцевого самоврядування, представників бізнесу та громадських організацій;

– забезпечити узгодженість дій органів державної влади у вирішенні стратегічно важливих проблем економічного розвитку країни в результаті реалізації обраної стратегії.

Стратегія економічного розвитку країни передбачає виконання таких етапів:

– визначення величини розриву між реальною та бажаною стратегічною позицією країни (визначити слабкі сторони стратегічного потенціалу країни, проаналізувати заходи, розроблені для їх подолання, визначити міру виконання цих заходів);

– виявлення умов, причин і факторів, які перешкоджають досягненню бажаних цілей та властивостей економічної системи країни;

– оцінка конкурентних переваг країни, отриманих у результаті реалізації стратегії економічного розвитку, а також оцінка їх значимості для досягнення стратегічного успіху;

– оцінка ступеня реалізації державних інтересів за допомогою реалізації стратегії економічного розвитку країни.

2. Оперативна (внутрішня) ефективність реалізації стратегії регіону характеризує ефективність використання стратегічного потенціалу країни для досягнення поставлених стратегічних цілей і завдань її розвитку. Вона передбачає:

– визначення міри досягнення стратегічних цілей шляхом порівняння планових та фактичних результатів, отриманих на певному етапі реалізації стратегії економічного розвитку країни;

– оцінку кількісних показників ефективності реалізації стратегії економічного розвитку країни, а головною вимогою до кількісних показників є така: їх розрахунок повинен здійснюватися за методиками, які прийняті міжнародними організаціями, а також на основі даних державного статистичного спостереження, яке здійснюється в межах кожної країни;

– оцінку якісних показників ефективності реалізації стратегії економічного розвитку країни на основі аналізу впливу результатів стратегії на економічний розвиток країни, об'єднаних у такі групи: організаційні (які характеризують стан сфери управління), соціально-психологічні (які характеризують міру задоволеності населення країни), маркетингові (імідж, бренд країни) [2, с. 196].

Зазначимо, що вибір певного виду критерію (економічного, соціального, екологічного, науково-технічного, ринкового й т.п.), що характеризує міру досягнення цілей стратегії економічного розвитку країни, повинен відбуватись із огляду на особливості економічної ситуації та наявність відповідної інформаційної бази в країні. Оцінка ефективності реалізації стратегії економічного розвитку країни завершується виявленням резервів її підвищення.

Також оцінка ефективності стратегії економічного розвитку країни може бути здійснена за допомогою статистичної звітності, соціологічних опитувань. Об'єктивна оцінка також може бути складена в результаті проведеного аналізу, моніторингу виконання завдань та пріоритетних цілей, які визначені стратегією країни.

Згідно практики ЄС, можна використовувати такі види оцінювання ефективності стратегії економічного розвитку країни:

– попереднє – оцінювання стартової позиції стратегії: яким чином її реалізація може вплинути на стан цільових груп і поліпшити загальну ситуацію в країні;

– проміжне – оцінювання обраних стратегічних та оперативних цілей, заходів щодо їх реалізації;

– завершальне – здійснюється після завершення реалізації стратегії та спрямоване на оцінку її довготривалого впливу на стан цільових груп, стійкості її результатів.

Відповідно до оцінки, за результатами моніторингу визначається спектр завдань, які закладаються в стратегії. Критеріями оцінки можуть бути різні показники відповідно до соціально-економічного розвитку країни, а саме: валовий внутрішній та національний продукт; ВВП у розрахунку на 1 особу; доходи та видатки державного бюджету; кількість підприємств-суб'єктів підприємницької діяльності, їх динаміка; кількість фізичних осіб, зайнятих підприємницькою діяльністю; наявність та стан основних засобів; індекси промислової продукції; індекси та обсяги продукції сільськогосподарства; індекси виконаних будівельних робіт; індекси обороту роздрібною торгівлю; чисельність та динаміка населення; демографічні показники; середньомісячна номінальна та реальна заробітна плата; мінімальна заробітна плата; середній розмір пенсій; прожитковий мінімум та ін.

Стратегічний напрям окремої країни з вибраною стратегічною метою дасть змогу легко визначати, реалізовувати всі виявлені причини стримуючих факторів та негативних наслідків. Із часом при якісному виконанні завдань та досягненні мети стратегії, що можливо лише за умови отримання позитивної оцінки ефективності самої стратегії, це дасть змогу раціонально та виважено врахувати всі аспекти, закладені у самій концепції, стратегії, програмах та бюджетах.

Результати оцінки ефективності реалізації стратегій економічного розвитку країни є основою для оптимізації управлінських рішень, що приймаються на всіх рівнях державної влади, а також для розробки рекомендацій щодо вдосконалення

самих стратегій для більш повного досягнення стратегічних цілей розвитку країни та розробки нових стратегій.

Таким чином, повна, достовірна й своєчасно проведена оцінка стратегій економічного розвитку країни та ефективності їх реалізації в розрізі стратегічного й оперативного аспектів дає змогу вчасно визначити їх слабкі сторони та розробити рекомендації з урахуванням вимог і змін стратегічного середовища та полегшити процес євроінтеграції.

Джерела та література

1. Гавура В. О. Методичні підходи до формування стратегії підвищення конкурентоспроможності регіону. *Економічний простір*. 2012. № 60. С. 45–52.
2. Горюнова Є. О. Євроінтеграція («Академвидав»): навч. посіб. Київ. 2013. 224 с.
3. Іванова М. І., Варяниченко О. В. Переваги та ризики Євроінтеграції України. Київ: Либідь, 2015. 211 с.
4. Савенко Г. В. Щодо питання визначення поняття та змісту євроінтеграційних процесів. *Міжнародний науковий журнал*. 2016. № 9. С. 130–132.
5. Свириденко Т. Особливості стратегічного планування економічного розвитку України. *Науковий вісник РДГУ*. 2014. Вип. 7 (42). С. 42–47.
6. Сментина Н. В. Вітчизняний досвід планування моніторингу та оцінювання реалізації стратегій розвитку мезосистем. *Ринок цінних паперів України*. 2013. № 9–10. С. 23–28.

УДК 338.47

А. Є. Спіцина – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри економіки Національного транспортного університету, м. Київ

РОЗВИТОК ПЕРСОНАЛУ ТРАНСПОРТНОЇ СФЕРИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Одним зі способів розвитку персоналу та його адаптації до високодинамічних непрогнозованих змін зовнішнього середовища підприємств у контексті євроінтеграційних процесів слід вважати розвиток персоналу, який реалізується через вдосконалення його структури. Визначено проблеми, які виникають у процесі управління персоналом в умовах Індустрії 4.0, та ризики, які вони створюють для стану фінансово-економічної безпеки підприємства. Виявлено, яким чином кадровий потенціал впливає на стратегічні орієнтири діяльності бізнес-структури.

Ключові слова: персонал, розвиток, євроінтеграція, процеси, управління, цифровізація.

Spitsina A. E. Development of transportation personnel in the conditions of European integration. One of the methods of personnel development and its adaptation to highly dynamic, unpredictable changes in the external environment of enterprises in the context of European integration processes should be considered personnel development, which is implemented through the improvement of its structure. The problems that arise in the process of personnel management in the conditions of Industry 4.0 and the risks they create for the state of financial and economic security of the enterprise are determined. It has been revealed how the personnel potential affects the strategic orientations of the business structure.

Key words: personnel, development, European integration, processes, management, digitalization.

Поглиблення євроінтеграційних процесів у поєднанні з відкритим характером економіки та значною експортоорієнтованістю господарського комплексу України супроводжується загостренням конкуренції підприємств на внутрішньому та зовнішньому ринках. У цих умовах найбільш важливим й одночасно вразливим елементом підприємств транспортної сфери є його персонал. Одним зі способів адаптації персоналу до високодинамічних непрогнозованих змін зовнішнього середовища підприємств у контексті євроінтеграційних процесів слід вважати розвиток персоналу, який реалізується через вдосконалення його структури. Таке вдосконалення може відбуватися шляхом управління мобільністю персоналу та формування принципово більш високого освітнього рівня. Враховуючи особливості зовнішнього середовища підприємства, розвиток персоналу має розглядатися насамперед як процес цілеспрямованого вдосконалення структури персоналу з метою забезпечення ефективності діяльності підприємств транспорту з урахуванням впливу євроінтеграції.

Актуальною є проблема дослідження процесу формування структури персоналу підприємств транспорту, яка відповідала б сучасним умовам їхньої діяльності. Безперечної важливості набуває розроблення теоретичних засад розвитку персоналу в умовах поглиблення європейської інтеграції України, оскільки наявні підходи до розвитку персоналу поки що недостатньо враховують вплив євроінтеграційних процесів на діяльність підприємств транспортної сфери.

Сьогодні українські підприємства транспортної сфери працюють в умовах, що формуються, зокрема під впливом процесів європейської інтеграції. Важливою передумовою євроінтеграції є глобалізаційні процеси. Їх теоретичним підґрунтям є концепція глобалізації, що описує нову соціально-економічну реальність.

Позитивними наслідками вступу до Європейського Союзу для нових країн-членів можна вважати такі:

- використовуючи існуючі конкурентні переваги, виробники країн-членів формують нові виробництва як ланцюжки європейських інтегрованих виробничих систем, що об'єднують підприємства різних країн Європейського Союзу з метою організації досліджень, розробки, виробництва, збуту, обслуговування відповідної продукції [3];

- орієнтація на попит Єдиного внутрішнього ринку Європейського Союзу сприяє розповсюдженню передових технологій у їх економіках, активно формує виробництва третього й четвертого технологічних укладів [3];

- орієнтація на місткий та високотехнологічний ринок Європейського Союзу, успішна адаптація до його вимог істотно поліпшили позиції країн-членів на світових ринках загалом, які почали активно використовувати комунітарні механізми Європейського Союзу для захисту своїх позицій на Єдиному внутрішньому ринку Союзу, а також для економічної експансії на ринки третіх країн [4].

Проблеми формування, оптимізації, удосконалення систем управління персоналом висвітлено у працях М. М. Будніка, Л. С. Медяної, Є. Ю. Гетманової, О. Я. Гугул, Є. І. Ковтун, О. В. Крушельницької, В. А. Ландсмана, Д. П. Мельничука, В. Ю. Самуляка, Р. В. Фецура та багатьох інших. Проте питання необхідності врахування у цьому контексті національних особливостей та внутрішньоорганізаційних умов функціонування досліджене недостатньо змістовно.

Активна, із вигодою для України, участь в євроінтеграційних процесах, можлива лише за умови розвитку людських ресурсів, задіяних в економіці. Вважаємо, що вітчизняні підприємства можуть стати конкурентоспроможними на зовнішніх ринках за рахунок випуску інноваційної продукції та надання високотехнологічних послуг. Відповідати цим вимогам можливо за умов наявності кваліфікованих управлінських та виконавських кадрів. Зважаючи на те, що найбільший торговий оборот Україна має саме із країнами Європейського Союзу, то й вивчення особливостей

європейської економіки з метою ефективного ведення бізнесу у Європі, є важливим елементом підготовки персоналу у сучасних умовах.

В Україні найновітніші методи роботи з персоналом, які використовують у Європейському Союзі, на сьогодні ще не набули широкого застосування, хоча певні спроби у цьому напрямі реалізуються великими підприємствами й міжнародними компаніями при зміні форми власності та підприємствами за участю іноземного капіталу [4].

Для визначення ключових напрямів технологічного розвитку у сфері транспорту проаналізовано низку стратегічних програмних документів країн ЄС, зокрема:

- «Орієнтири. Підходи щодо формування стратегічного плану “Горизонт Європа” до 2030 р.» [6];
- «Майбутнє дорожнього транспорту: впровадження автоматизованого, зв’язаного, екологічно-чистого та мобільного транспорту» [5];
- «Окреслення політики безпеки дорожнього руху в ЄС 2021–2030 рр. – наступні кроки на шляху до «бачення нульових викидів»» [6];
- «Європейське управління повітряним рухом (ATM). Майстер-план. Цифровізація авіаційної інфраструктури Європи» [5];
- «Європейська авіація до 2040 р. – виклики зростання» [5];
- «Чистий морський транспорт» [5];
- «Дослідницький та інноваційний потенціал у транспортній інфраструктурі» [6] тощо.

Сучасний динамічний розвиток суспільства та глобальні економічні тренди сприяли підвищенню уваги вчених і практиків до людини та розвитку її потенціалу.

Ефекти людського потенціалу, для індивіда, включає самозабезпеченість, відтворення, розвиток, активний саморозвиток, виконання соціальної ролі, відповідь на виклики. Для роботодавця, включає продуктивну діяльність, здатність приносити дохід, створення й реалізація інновацій, успішну конкуренцію. Для держави, включає новації в розвитку громадських сфер, створення сукупного продукту, суспільно-необхідна діяльність.

Особливо загострився інтерес до людини та її знань в умовах формування цифрової економіки та пришвидшення процесів переходу до 4-ої промислової революції, яка за прогнозами Клауса Шваба повноцінно проявиться у 2025 р., коли будуть характерними численні масштабні зміни в усіх сферах людського життя завдяки безпрецедентним горизонтам у обробці й зберіганні інформації та доступу до знань [2].

Стратегічне управління фінансово-економічною безпекою підприємства транспортної сфери неможливе без залучення персоналу до процесу надання послуг. Водночас і функціонування системи фінансово-економічної безпеки, й робота бізнес-структури загалом навіть у цифровому та автоматизованому світі нині не уявляється без участі топ-менеджменту. Кадрові ризики залишаються актуальними для сучасних підприємств, а тенденції Індустрії 4.0 лише трансформують їх, надають їм нових форм, ускладнюють процедуру їх ідентифікації тощо. Проблемними аспектами, які виникають у процесі управління та розвитку персоналу в умовах Індустрії 4.0, вважаються такі:

- грамотне поєднання автоматизованих процесів і дій, що мають виконуватися людьми особисто; необхідність пошуку балансу у співвідношенні «людина – техніка»;
- необхідність розвитку «soft skills» усіх категорій працівників, навіть тих, які традиційно працювали лише з технікою та технологіями;
- нерозуміння між управлінцями та виконавцями вказівок з нових технологій та інновацій виробництва, що робить неможливою коректну постановку завдання перед персоналом;

- відсутність важелів для мотивації персоналу до навчання та здобуття компетентностей, необхідних для роботи у нових умовах;
- організація ефективного процесу дистанційної роботи персоналу за умови раптового виникнення такої необхідності;
- складність формування кадрових резервів з огляду на труднощі у передбаченні навиків, які будуть необхідними та актуальними у майбутньому;
- необхідність переходу до проєктного управління й формування ефективних проєктних команд.

Окреслені проблеми та труднощі розвитку персоналу можуть мати негативні наслідки для стану фінансово-економічної безпеки підприємства, а також є джерелом ризиків для його нормальної діяльності. Цілком ймовірно, що неготовність персоналу до нових реалій реалізації бізнес-процесів приведе до тимчасової або тривалої зупинки підприємства; використання цифрових технологій, наприклад, для проведення інвестиційних або фінансових операцій без належної підготовки й усвідомлення можливих кіберзагроз може привести до втрат капіталу або ділової репутації; оформлення та виконання замовлень і робота з клієнтами загалом у діджиталізованому просторі без технічних навиків і вміння працювати з великими масивами інформації загрожують підприємствам транспортної сфери втратою клієнтів, отже, програвом у конкурентній боротьбі та послабленням ринкових позицій. Отже, кадрові ризики можуть чинити негативний вплив на стан усіх без винятку функціональних підсистем комплексної системи економічної безпеки бізнес-структури: передусім вони знижують рівень кадрової безпеки, потім ініціюють деструктиви в інформаційній, фінансовій, правовій, техніко-технологічній безпеці тощо.

Таблиця 1

Чинники розвитку персоналу

Підтримуючі	Посилюючі	Стримуючі
Забезпечення необхідної свободи при розробці нововведень	Підтримка та допомога зі сторони керівництва до постійного розвитку	Недовіра керівництва до ідей, що висуваються знизу
Забезпечення необхідними ресурсами та обладнанням	Можливість вираження власної думки про нововведення, що впроваджуються	Потреба в безлічі погоджень щодо нововведень
Підтримка зі сторони керівництва підприємства	Постійна підтримка атмосфери сприйнятливості до змін	Непрофесійне втручання в оцінювання нових пропозицій
Проведення дискусій та обмін досвідом		Жорсткий контроль
Підтримання взаємодії з колегами, зовнішніми консультантами	Подолання бар'єрів між функціональними обов'язками	Неузгоджене прийняття рішень по інноваційних пропозиціях
Підтримка з боку персоналу підприємства		

Вкрай важливим на сучасному еволюційному етапі розвитку концептуальних підходів до управління персоналом є створення на підприємстві збалансованої, гнучкої, зрозумілої, прозорої та прийнятної для його працівників кадрової політики з подальшим постійним її вдосконаленням. Це є одним із тих основних управлінських пріоритетних завдань, що має вирішуватися з обов'язковим усебічним залученням усього його персоналу, тобто кожної без винятку категорії працівників, що вимагає усвідомлення усіх аспектів вказаної політики, її визнання та прийняття. Цілком очевидним є те, що успішна діяльність сучасного підприємства не в останню чергу

зумовлюється створенням ефективної системи управління персоналом, оскільки першочерговим завданням для керівництва підприємства є максимально повне використання його кадрового потенціалу, що й потребує розроблення та запровадження відповідної кадрової політики [2].

Інновації в управлінні персоналом дають змогу вдосконалювати процес виробництва та покращити підсумковий продукт (товари чи послуги).

Управління персоналом має такі особливості:

- зміни в управлінні персоналом націлені на вирішення певних проблем, пов'язаних зі стратегією розвитку підприємства;

- неможливо заздалегідь визначити результат, до якого вони можуть навести;

- інновації можуть призвести до конфліктних ситуацій, пов'язаних із опором працівників, які їх не приймають;

- зміни управління персоналом спричиняють зміни у всій системі управління підприємством унаслідок того, що вони стосуються головної складової підприємства – його персоналу [1].

Інновації та управління персоналом грають дедалі більш важливу роль у підтримці «головної переваги» конкурентоспроможності підприємства у період швидких змін та посилення конкуренції.

Завдання інновацій в управлінні персоналом підприємств – це не тільки відбір компетентних та зацікавлених працівників, а й мистецтво їх утримати, розвинути їх професійну компетентність у масштабах існуючої стратегії [1]. При цьому цифрові навички найнятого персоналу сьогодні включають можливість вільного пошуку інформації та спілкування засобами Інтернету, однак меншою мірою володіння спеціальним програмним забезпеченням, що необхідне для підприємств. Сьогодні дійсно, для того щоб отримати роботу із заробітною платою вище середнього рівня, населення повинно мати цифрові навички. Однак по факту, в Україні таких людей є недостатньо, щоб забезпечити прискорення економічного розвитку шляхом використання цифрових технологій [8].

У цих умовах необхідно звернути увагу на те, що в Україні зростає дефіцит кваліфікованих працівників. Такою ж є й ситуація у світі, до якого Україна стає все більш прив'язаною через глобалізаційні процеси та використання Інтернету, що дає змогу розширити ринок пропозиції кваліфікованої роботи за межі українського ринку праці. Наприклад, за даними WEF [2], сьогодні у США понад 10 000 відкритих вакансій у сфері інформаційних технологій, що мають PhD. До 2030 р. в Європі, за даними McKinsey [2], інноваційний робочий час збільшиться на 20 %, а час із використанням технологічних компетенцій на 65 %. Ці ринки праці вимагатимуть кваліфікованих трудових ресурсів, а дестимулююча політика України щодо розвитку інформаційного сектору створить передумови для ще більшого відтоку трудових ресурсів з України, а тому проблема ефективного управління персоналу стане ще більш актуальною уже в найближчому майбутньому.

Сучасні процеси автоматизації розвитку персоналу зазнали суттєвого реформування. Управління персоналом стає об'єктно-орієнтованим, а організаційна структура стає наскрізною, що дає змогу навіть спеціалістам найнижчої ланки підприємства безпосередньо бачити кінцевий продукт, працювати над його створенням та відчувати свою значимість у процесі.

Джерела та література

1. Буднік М. М., Медяна Л. С. Формування ефективної системи управління персоналом. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2015. № 3 (2). С. 25–30. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_3\(2\)_7](http://nbuv.gov.ua/UJRN/piprp_2015_3(2)_7) (дата звернення: 20.09.2022).

2. Грідін О. В. Особливості та чинники формування ефективної кадрової політики підприємств аграрної сфери економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2021. Вип. 41. С. 22–26. URL: <http://ejournal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/699/687> (дата звернення: 20.09.2022).
3. Європейська інтеграція на початку нового тисячоліття: довідник / А. М. Круглашов, І. Озимок, Т. С. Астапенко. Чернівці, 2010. 212 с.
4. Крещенко Н. Досвід країн Європейського Союзу з управління персоналом підприємства в умовах фінансово-економічної кризи. URL: <http://www.nspp.gov.ua/?s=18&id=3663>
5. Розвиток транспорту з метою відновлення і зростання української економіки: наукова доповідь / за ред. О. І. Никифорок; НАН України; ДУ «Ін-т екон. та прогноз. НАН України». Київ, 2018. 200 с. URL: <http://ief.org.ua/docs/sr/300.pdf>
6. Orientations. Towards the first Strategic Plan for Horizon Europe. Revised following the co-design process Version of 31 October 2019. EC-2019. P. 142. URL: https://ec.europa.eu/research/pdf/horizon-europe/ec_rtd_orientations-towards-the-strategicplan-ning.pdf.
7. Ткаченко А. М. Професійний розвиток персоналу – нагальне завдання сьогодення. *Економічний вісник Донбасу*. 2014. № 1. С. 194–197.
8. Цифрова грамотність населення України. *Міністерство цифрової трансформації України*. 2019. URL: https://osvita.diia.gov.ua/uploads/-/0/585-cifrova-gramotnist_naselenna_ukraini_2019_compressed.pdf.

Для нотаток

Для нотаток

Наукове електронне видання на CD-ROM

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ І ТРАНСКОРДОННЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

**Матеріали Міжнародної науково-практичної
конференції (м. Луцьк, 14 жовтня 2022 р.)**

Електронне видання на CD-ROM

Друкується в авторській редакції
Верстка В. Й. Лажніка

Один електронний оптичний диск (CD-ROM). Об'єм даних 2,50 Мб. Тираж 300 прим.

Зам. 91. Видавець і виготовлювач – Вежа-Друк
(м. Луцьк, вул. Шопена, 12, тел. (0332) 29-90-65).

Свідоцтво Держ. комітету телебачення та радіомовлення України
ДК № 4607 від 30.08.2013 р.

Підтримка Європейською комісією цієї публікації не є наданням згоди на зміст, який відображає погляди виключно авторів, і Комісія не несе відповідальності за будь-яке використання інформації, що у ній міститься.

The European Commission support for the production of this publication does not constitute endorsement of the contents which reflects the views only of the authors, and the Commission cannot be held responsible for any use which may be made of the information contained therein.

ISBN 978-966-940-433-6

9 789669 404336 >